У травні тисяча дев'ятсот сорок п'ятого року в Пенсільванії, недалеко від Пітсбурга, до фермера Марка Бедфорда несподівано приїхала молодша сестра Анна з своєю подругою з Вашінгтона.

— З Вашінгтона?

— Так, Марк! Не сподівався, еге ж?

— Анно, як це добре!.. Боже мій!

— А це Мері, Марк...

— Мері?.. Мері Купер?

— Так. Пригадуєш, я тобі писала,— моя подруга по університету. Тепер вона радіодиктор: голос Сполучених Штатів Америки!

— О! Так, так. Прошу вас.

— Мері, це Марк. Яка я щаслива, Марк!.. Наші дерева... Як усе повиростало!.. Квіти! Мамо! Мамо!

Побачивши маму, оточену онуками, вона кинулась до неї, обняла її і заплакала від радості й хвилірвання.

— Я дуже радий, міс Купер,— добродушно усміхався Марк,— для мами це свято. Ось уже кілька років не минало й дня, щоб вона не згадувала про Анну.

— О, Анна чудова!..

— Вас мама теж знає.

— Дякую.

— Ну от. Поживете в нас.

— Дяку^о. Як тут гарно, дишеться! Легко! Пожити б тут хоч з місяць!

— Будь ласка, хоч ціле літо... Хіба ви?..

— Ми тільки на один день, Марк...

— Як на день?

— Анна приїхала прощатися. Вона завтра вилітає на роботу в посольство до Росії.

— До Росії?.. Що вона там може робити?

— Ну, стверджувати нашу демократію. Все, що звелять. Я достеменно не знаю.

У сусіда фермера Джона Брауна:

— Кажуть, Анна виїжджає до Москви.

— До Москви? В Росію?! Але ж там війна!

— Так. Кажуть, Трумен дав їй якесь важливе доручення.

— А що може доручити їй Трумен?

— Ну, я не знаю. Мало що. Все-таки вона дуже багато... вчилася: університет, потім ця школа,— треба мати голову... Онде вона пішла, дивіться...

— Хелло, Анно!

Анна йде полем сама. Вона оглядається, придивляється до всіх рідних куточків. Завтра вона вилітає. Прощайте, прощайте.

— Хелло, Анно!

— Хелло, Джоне! Як поживаєте? Як дома?

— Не нарікаю. Непогані ціни!

— Що?

— Непогані, кажу, ціни на пшеницю! Бекон іде непогано. Європа забирає! Кажуть, що ти їдеш до Росії, Анно?

В домі матері.

Наступного дня перед самим від'їздом. Зібралася вся сім'я. Мати дуже зажурена. Та вона ще й недужа. Материнське серце їй підказує: востаннє вона бачить свою любу донечку.

— Ти їдеш, Анно. Будь щаслива... Як це далеко!

— Я лечу, мамо.

— Хай тебе бог благословить. Це велика подія в твоєму житті. Бережи себе.

— Так, мамо. Звичайно. Нам казали в департаменті, що це дуже загадкова, незрозуміла країна.

— А ти зрозумій.

— Так. Там дуже багато, ну... нехороших, небезпечних людей.

— А ти не дуже вір департаментові. Сама придивись, як там і що.

— Що вони бачать там по кабінетах, ці вашінгтон-ські шахраї! — сказав Марк.— Папірці пишуть та гроші даром загрібають. Не смійтеся, хоч я університету й. не кінчав, але скажу тобі, сестро...

— Правда твоя, Марк,— усміхнулася мати.— Тільки хороші люди можуть перемагати зло.

— Так, так.

— А так проливати свою кров, як проливають росіяни, можуть тільки великі люди. Рузвельт казав, сама чула по радіо...

— Ну, Рузвельта немає, мамо. Немає. І все тепер набагато ускладнилося.

— Менше слухай політиканів, Анно, та більше придивляйся... до народу. Навчися зрозуміти його, полюбити. Боже, як це далеко...

— Це близько,— сказала Мері.— Тепер усе близько. Всі країни зблизилися, і все відомо одразу всім. Ніяких уже таємниць.

Мати обняла свою Анну і з слізьми на очах сказала, звертаючись до Мері:

— Так? Це все ваше радіо. Я дуже рада, що побачила вас, Мері. Тепер, як слухатиму радіо, я знатиму, що то говорите ви...

Радіостанція "Голос США". Перед мікрофоном Мері:

— ...П'ятнадцять цілих і шість десятих метра і вісімнадцять цілих і сорок вісім сотих метра. Передаємо останні вісті: сьогодні радянські війська вирушили на штурм Берліна...

В літаку, над океанськими просторами, на схід летять посольські працівники, журналісти, офіцери, "ділові" люди. Чути музику.

Анна Бедфорд у літаку біля вікна. Вона схвильована новим баченням світу і вся в потоці складних почуттів. Трохи страшно й дивовижно. Очі широко розплющені, неначе в передчуванні незвичайної долі.

З вікна не видно нічого, тільки неосяжність шляху та велич холодного всесвіту й безмежність хмар унизу, і незрима драма там, під хмарами, хвилює її, як ще ніколи й ніщо в житті не хвилювало. Росія!.. Сплять пасажири, напівлежачи в довгому, томливому мовчанні.

Раптом звідкись знизу, крізь міжхмарний темний розрив, у кабіну літака на могутній російській радіохвилі влітає пісня:

Пусть ярость благородная Вскипает, как волна. Идет война народная, Священная война...

Пісня справила на американців приголомшуюче враження. Всі здригнулись й підвели голови. Не відчув'нічого тільки один "діловий" чоловік, якийсь Арчібальд Брукс.

Під Берліном.

Іде війна народная, та вже не на нашій радянській землі. Багатонаціональна радянська армія штурмує Берлін. Довжелезні валки п'ятитонок. Рухаються цілі армії в бій, в бій.

Над океаном сходить сонце. Вся неозора океанська гладінь і фантастичні стовпища весняних хмар, пронизаних віялом променів, і літак — все залите урочистим рожевим сяйвом з багатьма найскладнішими миготливими відтінками.

— Доре, дивіться! Ілюстрації Доре до Дантового Пекла!

— На які величезні жертви пішли ці росіяни! Нічого не пошкодували! — каже Анна Бедфорд, у захваті дивлячись на музику кольорів.

— Еге ж,— процідив крізь зуби помічник військового аташе Ріллард. — Та поки я особисто всього не розвідаю, міс Бедфорд...

— Але ж це питання війни, а не розвідки! І страждань...

— Ну, звичайно. На те ви жінки. Ви думаєте, головне в війні—це взяти в руки гвинтівку і йти вмирати за якісь принципи. У війні головне — забути всі принципи і йти.

— Ви говорите жахливі речі. Це ж не взагалі війна. Це війна з фашизмом, який ми всі ненавидимо.

— У вас занадто драматичне світовідчування, міс Бедфорд,— сказав Ріллард, виймаючи табакерку.— Я говорю реальні речі. Ми повинні думати про війну в двох планах. Перший — це війна, що провадиться зараз. Другий — війна, яку ми, можливо, проведем у майбутньому, війна вирішальна для нашого світу.

— З ким?

— З тим, хто переможе в цій,— відповів Ріллард з цілковитою байдужістю.— Це одверті слова, але я не беру їх назад.

— Як це жорстоко!

— Війна взагалі жорстока.

— Це жахливо.

— Це жахливо в аспекті емоціональному і нежахливо в історичному. А нас посилають у Росію робити історію.

— Але вони теж роблять свою історію,— сказала Анна Бедфорд.

— Хоч вони, звичайно, як комуністи, жахливі люди, я розумію, але як вони воюють!

— Вони збираються робити історію Європи й Азії.

— Ви думаєте?

— Мінімум!

— О! Нам про це читали в Вашінгтоні, звичайно! — сказав Френсіс Дарлінгтон.— Мені здається, тепер це головне питання.

— І це дуже погано,— вів далі помічник аташе.— Не забувайте, що внаслідок війни... Ну, це я вам колись іншим разом розповім. Це все дуже непросто.

— Це жах! — сказав "діловий" чоловік.

У квітучому саду на околиці Берліна.

— Останній поранений, сестро!

— Ура-а! — кричать усі перев'язані, лікарі, санітари.

Поранений мінними осколками в бік і груди, роздягнутий по пояс, піднявши руки на голову, лейтенант поволі повертається перед сестрою, намотуючись таким чином на широкий бинт.

Сходить сонце, і він видається позолоченим. Він прекрасний. У нього досконалий торс і незабутній вираз обличчя. Проливши кров, він не схилився, не занепав. Він ніби виріс у стражданні, в боротьбі, в перемозі. Сестра плаче, дивлячись на нього, як на щось найбільш незабутнє в світі. Це сльози захвату. Не стихає ура. Гримлять переможні марші. Мчать машини, гармати й люди, що творили велике історичне діло.

— Останній залп по ворогах людства, за Батьківщину! За людство!

— Ура! Вогонь!

— Ура-а!!! — блиснули гармати, прогримів останній залп, і стало раптом тихо на землі.

З темних люків з'являються танкісти, молоді автоматники озираються на всі чотири сторони. Літні герої двох великих вітчизняних війн витирають піт на посивілих головах і оглядаються на рідний схід, у руську сторону, звідки прийшли вони з неймовірними труднощами. Деякі сидять, заплющивши очі, деякі напівлежать у машинах, спітнілі, закурені й величні після трудів, деякі сплять, і нікому іншому, як не їм, підходить пісня:

Соловьи, соловьи,

Не тревожьте солдат.

Пусть солдаты немного поспят.

В літаку.

— Мир?! — радіє Анна Бедфорд.

— Так! Мир! — сяє помічник пілота-радиста.— Цілковита капітуляція фашистів! Гітлер згорів! Ура!

— Ура-а! — підхоплює добра половина присутніх у літаку.

— Мир! Хто зайняв Берлін?

— Ну, совєти, звичайно. Мир!

— Як? Уже мир? Чому мир?.. Слухайте, не вірю! Ви можете це перевірити?.. Ах! — метушиться Арчібальд Брукс, кидаючись до вікна, бажаючи переконатися на власні очі.— Ох, ти боже мій!..

Співрозмовник Анни Бедфорд мовчить. Але він теж схвильований.

Гримить музика в літаку і пісні народів. Урочисте й радісне звучання всього світу стрясає ефір.

На дорогах війни. Німеччина.

Ідуть тисячі визволених з німецько-фашистських концтаборів військовополонених американців, англійців, французів, чехів, болгар, поляків. Ідуть військові й цивільні, чоловіки, жінки, підлітки. Проїжджають машини. Ідуть з прапорами, з почуттям вдячності Радянській Армії, що ^принесла народам Європи визволення од фашистського поневолення. Обійми, пісні всіма мовами, музика, сльози

радості і всенародного захвату. Незабутні зустрічі батьків з дітьми, братів з сестрами.

Дружба народів. Яка велика річ — дружба народів! Ціною яких жертв і трудів дісталося радянському народові це свято!

Вранці 9 травня літак приземлився на Внуковському аеродромі. Коли машини в'їхали в Москву, всі вулиці були заповнені радісними людьми. Анна побачила Кремль, Василія Блаженного, Красну площу, Великий Мавзолей, і червоні зорі на баштах, і вселюдський потік радості.

Помічаючи на машині американський прапор, люди стовплюються навколо неї. Привіти американському народові і його представникам і представниці, маленькій-співробітниці посольства, нікому не відомій пенсільванській дівчині Анні Бедфорд, привіти з усіх боків. Незабаром машина змушена була спинитися, і американці пішли пішки. їм потискували руки. Молоді хлопці й дівчата дарували Анні Бедфорд квіти й підносили келихи з вином, багато хто обіймав і цілував її.

Вона чула імена Рузвельта, Лінкольна, Драйзера, Марка Твена, Уїтмена. Якісь чарівні офіцери з багатьма орденами взяли її під руки. Один навіть поцілував її, —і вона його поцілувала. Він назвав своє прізвище — Волошин, Ярослав Волошин. Якась сім'я, запрошуючи в гості двох офіцерів, тут же запросила і її, і не просто прийти, а неодмінно. Коли? Сьогодні ввечері!

— Ось вам адреса. Обов'язково! — радів кремезний літній чоловік.— Ось американка, дивіться! І як добре розмовляє по-російському, га!.. Як вас звуть? Анна? Ну, от бачите! Аннушка. Ждемо вас, Аннушко, ждемо! Зразу ж як пройдете Сивців Вражек, другий ліворуч... До побачення! Гуд бай!..

— Чудова дівчина!

— Дуже мила!

Тріпочуть прапори усіх держав. Американський прапор! Перед. будинком американського посольства співають дівчата, акомпануючи на гітарах. Квіти, усмішки, співи.

Все раює! Яке напрочуд гарне місто Москва! Які святкові хмари на небі! Які храми, башти, обличчя людей!

На балконі співробітники посольства. Прапори, шум привітань, клацання фотоапаратів, усмішки.

Навіть посол Берріман, нащо вже невесела людина, а й він усміхається. Правда, від його усмішки до раювання радянського народу дистанція величезного розміру, але все ж таки й це сходить за усмішку: вискал зубів і відповідні складки на довгому сухорлявому обличчі, і "Вікторія" з двох розчепірених пальців, як у Черчілля. Але в темних посольських очах, під тінню навислих брів тліє понуре побоювання й страх, ніби він давно вже стереже якусь проклятущу таємницю або роковане віщування. Все вийшло не так, як гадалося, все!

Військовий аташе, і прес-аташе, і два генерали ходять по кабінету з кутка в куток.

Радник посольства Кеннон, що фактично тримає в руках усі пружини антирадянської дипломатії, дивиться в вікно з неприхованим почуттям ненависті.

Входить англійський посол Френк Робінсон, рухливий, скидається на птаха, чоловік, і ще кілька послів.

— Вельми великий день в історії людства! — каже Берріман, вітаючись з англійським послом. Під цими словами Робінсон виразно чує підтекст: "Дідько б вас ухопив". Відповідає стримано:

— Так. Сталася величезна помилка.

— Мир, і росіяни в Берліні! — Кеннон підходить до англійця.— Це жахливо. Все це ваш Черчілль, ви мені пробачте. Перехитрив Гітлера й самого себе.

— В якійсь мірі. Але погодьтеся, не сам же тільки Черчілль гадав, що комунізм, вижившись себе, підірветься в війні.

— Я цього не думав,— бреше Кеннон.

— Можливо, містер Кеннон, ви, не думаючи, стверджували кілька років істину, що крах Радянської держави й комунізму неминучий,— стримано зауважив англійський посол.

— Що стверджували ви, згадувати не час,— відповідає Кеннон, хвилюючись.— Але все ж таки я скажу, що тепер уже не панові Черчіллю, напевно, і не вам рятувати Європу.

— Подивіться, де лінія Східного фронту,— підтримує радника Берріман.

— Пів-Європи — попрощайтесь! — Кеннон підходить до послів менших держав, сповнений обурення.

— Дідько б його вхопив, цього німецького унтера! Все провалив!— Хутко підходить до вікна.— Радіють, дивіться...

— Од Волги до Берліна,— посол тицяє пальцем у глобус, від чого глобус починає поволі обертатися.— Техніка, солдати, офіцери — все виросло, всі майстри війни!.. Герої, визволителі. Уявляю, що робиться в Європі.

— Так, сер, усе ускладнилося. Берріман подивився на годинник.

— Ну, що ж, ходімо вітати Сталіна. Уявляю, як він повинен "дякувати" вашому прем'єрові... і зневажати його. (До Кеннона). Щасливої дороги, Кеннон.

Англійський посол. Ви?.. Кеннон. Я вилітаю в Вашінгтон. Радником посольства призначено Марроу.

У посольстві.

Начальник відділу інформації Арманд Хауорд, рекламний красунь і веселун Блейк, шифрувальниця Сесі-лія Вонг, містер Ріллард, містер Кемпбелл, містер Дар-лінгтон, підпилий лікар Уїнчелл. Метушня, сміх, пожвавлення.

Арманд Хауорд до Анни Бедфорд:

— Хелло! Міс Бедфорд!

— 01 Містер Хауорд! Як поживаєте?

— Ну! Абсолютно добре. Як летіли?

— Чудово! Почула про мир за хмарами!

— О-о!

— Боже мій, я не бачила вас три роки. Нудьгували за Америкою?

— Ні. В цьому великому світі було не до нудьги.— Хауорд одводить Анну до столика.— Тут творилися гігантські справи.

— Як я заздрю!.. А ви такий же самий.

— Я дуже радий. Ви вже представлялися послові?

— Ні. Дві години тому прилетіли.

— A-al Та-ак! Хе-хе... А Марроу?

— Хто це?

— Радник.

— Ні.

— Будьте обережні з Марроу. Не розпитуйте мене тим часом ні про що, потім узнаєте все самі. З усіх людей, яких я будь-коли бачив, це найбільший...

— Що ви кажете?

— Так. До речі, якщо вам щось сподобалось у росіян, мовчіть. Перша заповідь: зневажайте. У всякому разі, ставтеся критично... Ось він іде, гадина. Пробачте, я мушу його зустріти.

— Хелло, Хауорд! — усміхається Марроу.

— Хелло, містер Марроу! — усміхається Хауорд.

— Який чудовий день!

— Прекрасний день. Читали промову президента?

— О, надзвичайний розум! Кажуть, його дочка співає!

— Геніально!

— Чи танцює, не пригадую?

— Можливо, те й друге. Божественний танець!

— Тільки преса щось не дуже...

— Та що ви кажете? От продажні душі!

— Журналісти?

— Еге ж.

— О, такі

Усмішки, вигуки, взаємне поплескування по плечі і стільки одвертої прихильності й доброзичливості. Напрочуд приємний і який же, хай йому дідько, славний хлопець, цей Марроу! А який приємний і чепурненький проділ посеред голови, і ріст хоч і маленький, зате яка приємна округлість у всьому. Ото тільки пальці куці, наче цурпалочки, і товсті... Огидні якісь пальці гангстера, тьху!

Через півгодини Анна Бедфорд була представлена Марроу в його кабінеті. Містер Хауорд пішов. Марроу зустрічає нову співробітницю, як добрий і турботливий начальник. Нехай вона відчує, що вона може трошки подобатись йому, щось у цьому роді.

— Міс Бедфорд! Як летіли? Чудово?! О, немає нічого в світі вищого за нашу авіацію! Наша авіація плюс наша розвідка — це... світ у кишені! Но?.. Це ваш старий знайомий?

— Так, сер. Трохи. Давно ще... Зараз я бачила його один тільки раз.

— Раджу вам бути дуже обережною з цим чоловіком.

А н н а. Справді? А він так мило про вас говорив.

М а р р о у. Це не має значення. А що він говорив?

А н н а. Він говорив, що ви людина виняткова.

М а р р о у. В якому розумінні?

А н н а. Що у вас... ну... дуже добре серце.

М а р р о у. Так. Маю цю ваду. Звичайно, він каже, що я найбільший...

А н н а. Що ви? Ні, ні, сер, він нічого більше не сказав.

Марроу. Так, можливо. Так от, міс Бедфорд, не вірте цьому чоловікові і на півцента.

А н н а. Дякую вам. Мені, між іншим, теж здалося...

Марроу. От бачите... Я не кажу, звичайно, що він негідник чи йолоп. Він маніяк, а маніяків треба взагалі остерігатися.

А н н а. Дякую вам, сер.

Марроу. Він, наприклад, ненавидить росіян. Чудовий народі Правда?

Анна не знала, що сказати. В його голосі вона відчувала неприховані відтінки провокації.

Марроу. Перший клас!.. Так він їх ненавидить всіх до одного. І всіх підозріває. Ось він зараз виклав мені докладно всю вашу поведінку в натовпі, аж до найменших дрібниць,— всі ваші запитання, вигуки.

Анна. Ах! Але ж він не був зі мною.

Марроу. Ну... А проте я не бачу в цьому нічого осудливого. Це мир, свято! Нарешті, існує такт! Але навіщо ж одразу брати під сумнів увесь ваш комплекс мислення, — не розумію.

Анна. Дякую вам. Звичайно: це винятковий день.

— О-о, ви попали просто з корабля на бал. Як вам сподобався російський натовп?

— Дуже! Коли вони помітили, що ми американці... прапорець на машині... вони кинулися нас обнімати.

— О-о!

— Пили там же на вулиці за Америку, за дружбу народів.

— За Сталіна?

— Такі За Сталіна, за Рузвельта. Я кажу: Рузвельт умер. "Ні, він для нас живий!" Але от за Трумена чомусь...

— Так, так. Прекрасні люди. Зовсім не те, що ви гадали, правда?

Входить дружина Марроу. Ще дві жінки. Знайомляться. Дружина Марроу старша за чоловіка. її спалює якийсь внутрішній вогонь, вона встигає злісно шепнути чоловікові щось на зразок "негідник", після чого Марроу непомітно виходить. Анну Бедфорд просять зайти в кабінет

Джона Гревса, одного з найбільших "спеціалістів у радянсько-американських справах". Це тонкий провокатор, що виріс і виховався в Шанхаї, в колах американсько-китайського шпигунства, головний фабрикант "правди про Росію, зібраної кореспондентами на місці".

Три кореспонденти, три спеціалісти по опублікуванню чуток і вигадок, що розбещують читачів американських газет, розмовляли з Джоном Гревсом, гучно сміючись, коли Анна появилася в дверях кабінету. Приводом для сміху була статуетка Будди, куплена одним з кореспондентів в антикварному магазині.

— П'ятсот карбованців? За таку погань!? Де ти підчепив?

— В Столєшниковому провулку.

— Я б не дав за неї й десяти центів. Блейк, ти вайло!

— Почекайте. Це справжній китайський Будда, кажуть, 18-го століття!

— Дурниці. Цей Будда зроблений у Відні. (Сміх).

— Однеси зараз же назад, дурню. Або викинь негайно!

— Чому?

— Ти не знаєш? Будда приносить нещастя. Жодна розумна людина не купує Будди.

— Ей, дивіться! Цей Будда схожий на Чан Кай-ші. (Сміх).

— Ей, Сем, покажи годинника! Він ще купив годинника. Показуй!

— Який дурень купує в Росії годинники?

— Це старовинний. Епоха! Кажуть, це до біса рідкісний годинник.

— Зараз треба взагалі якнайбільше купувати й відправляти. Далі біс його знає, що буде з грішми й транспортом.

— Вам пощастило першого ж дня, міс Бедфорд,— сказав Гревс, рекомендуючи Анну кореспондентам.

— Так, я дуже щаслива. Я прилетіла в день всесвітньої радості.

— Н-ну, звичайно... І потім у цій урочистій обстановці ви познайомилися з однією дуже цікавою сім'єю.

— Так? Дуже з багатьма. Ви маєте на увазі?..

— Професора Громова. (Показує фото чоловіка, який називав її Аннушкою).

— Так, так!

— Він дуже милий!

— Дуже. Така широка вдача!

— Це ваша велика вдача, його величність випадок, міс Бедфорд!

?

— Ви маєте від нього запрошення?

— Так. Але вони просили сьогодні.

— І підіть обов'язково. Це дуже важливо. Ось вам адреса, номер телефону...

— Звідки ви довідались?

— Дорога моя. Ви в посольстві,— усміхнувся Гревс.— А посольство — це погана кухня, де у всякий час дня й ночі повинно бути все підсмажене. Я кухар. Зрозуміли?..

— І що я там мушу робити?

— Нічого не робити. Підтримувати культурні зв'язки. Тримати вуха й очі широко розкриті. Усміхатися. Усміхніться. Ну!.. Ви маєте прекрасний шанс висунутися зразу ж...

Кабінет Марроу.

Марроу підводить до вікна Френсіса Дарлінгтона, що прибув на роботу разом з Анною Бедфорд.

— Не вірте тут жодній людині, моя вам порада,— сказав Марроу, киваючи в бік Красної площі.— Це страшні люди...

— Сер...

— Викресліть цей день із життя. Це випадок, який не повинен повторитися.— І не впізнати добродушного американського товстунчйка з куцими пальцями й веселою усмішкою. З непримиренною ворожістю дивився Марроу на Красну площу з вікна посольства. Навіть шия почервоніла від ненависті. Він тренував новачка:— Вони раді! Так, звичайно, ура. Рятівники людства! Пів-Європи в червоних прапорах... Бійтеся росіян!.. Як вас звуть?

— Френсіс, сер.

— Бійтесь, Френсіс! Ви дуже довірливі, я бачу.

— Дякую вам, сер.

— Ви нікому не називали свого імені, місця народження?

— Ні, сер.

— Боже борони! Вони втягнуть у шпигунство вашого батька, мйтір... Ви прилетіли з Анною Бедфорд?

— Так, сер.

— Теж не довіряйте. Надто емоційна, вразлива, романтична.

— Так, сер. Але вона...

— Вона може тут підпасти під будь-які випадковості. Ви мене зрозуміли? Повторюю, немає в світі іншої такої країни, немає! Все перед нею блідне!.. Війна закінчилась, війна закінчилась!.. Закінчилась стрільба, а не війна!

Вечір. Радіє Москва.

Коли Анна Бедфорд прийшла до професора Громова, всі зраділи їй, як і в час першої зустрічі. Гостей було не дуже багато, але тому, що вулиці й майдани були, як і раніше, переповнені людьми, а повітря дзвеніло й співало, і музика линула назустріч музиці, Анні здалося, що вона потрапила в багатолюдне товариство. Були офіцери, були її ровесниці дівчата в військовій формі, діти й два генерали, старі друзі Громова.

— А ми за вас пили вже,— з привітною усмішкою зустрів Анну Громов.— Гадали, ну, не прийде! Та однаково випили. Так-так, люба Аннушко, добре випили за вас і за всю молодь Америки.

— Дякую. Дуже зворушена. Перед тим, як я вилетіла сюди, мені казала мама,— постарайся їх зрозуміти й полюбити, бо тільки хороші люди...

— Ну, от! От ми за вашу матінку й вип'ємо.

— За всіх матерів!

— Ні. За наших матерів. Велике слово! Мати. Мати Батьківщина, мати годувальниця, мати сира земля, правда-матінка. За матір усіх матерів — за дружбу народів, за могутню силу, яку вона дала своїм дітям. За червоний прапор дружби народів, піднятий над Кремлем. Дивіться, дорога! — професор вивів Анну на балкон. Перед ними, скільки око могло сягнути, блискотіли численні вогні Москви.— Онде, над Мавзолеєм Леніна, бачите! Горить наша зоря! І це зрозуміли вже народи, пройшовши велику дорогу боротьби. Москва, Москва! (Цей епізод буде розширено. Тут Анна зустрінеться з Ярославом. Промова про дружбу молоді СРСР і Америки і г. д.).

Френсіс Дарлінгтон дивиться в вікно своєї кімнати. Перед ним усе в огнях ілюмінації місто. Гуркочуть урочисто грізні залпи салюту. Френсіс у великій тривозі. Які страшні речі про росіян розповів йому цей славний хлопець Марроу! А тут ще гарматні залпи, яких він у житті так близько не чув. Дарлінгтон одійшов од вікна і, сівши коло столу, заходився викладати з чемодана на стіл привезені речі, що мали зовсім не дипломатичне призначення: десятків зо два годинників, сигарети, бритви та всякий дріб'язок. Раптом телефонний дзвінок... Хто може йому дзвонити?

— Алло! — боязко промовив Дарлінгтон, знявши трубку.

— Алло! — почувся жіночий голос.— Містер Дарлінгтон?

— Иес! — відповів здивований Дарлінгтон.

— З вами говорить одна незнайома росіянка... Ви, звичайно, мене не знаєте, але я... Що? Так, так. Коли побачила вас...

Дарлінгтон приголомшений. Ця незнайома жінка знає про нього геть усе, наче вона читала його анкету. Але найстрашніше те, що вона його вважає вже за "свого". Ні, ні!.. Так, так! Вона передає трубку якомусь чоловікові, котрий теж висловлює свою зловісну радість від того, що він прибув. Жах! Коли ж чоловік сказав: "Ви нам дуже багато допоможете в одній винятково важливій, хоч і небезпечній, секретній справі, про яку я розповім вам при зустрічі, коли й назву своє ім'я",— Дарлінгтон кинув трубку, йому схотілося втекти з своєї кімнати, але він не міг знайти дверей, і знову підходить до вікна, спотикаючись. Що робити? Може, у вікно теж небезпечно так часто дивитися? Знову дзвінок!.. Ой... Задкуючи уздовж стіни, щоб бути далі від телефону, бідолаха Дарлінгтон знаходить нарешті двері й вискакує з кімнати... Куди? До Анни. Підходить до дверей. А ось і Анна. Так? Чи це шифрувальниця Сесілія Вонг?

— Анна?!

— Анни немає. Що з вами? — Сесілія Вонг здригається від несподіванки.

— Га? Що? Ви що-небудь помічаєте?

— Так. У вас страшний вигляд.

— Що ж мені робити? Порадьте мені, бога ради...

— Не розумію...

— Підходжу до вікна. Дивлюся крадькома, обережно. Раптом дзвінок! (З'являється Анна). Анна!

— О, Сесілія! І Френсіс? Ви тут? Чому ви не на вулиці? Там три мільйони людей! Прошу.

Входять в кімнату Анни Бедфорд і Сесілії. Дарлінгтон од хвилювання не знаходить собі місця:

— Раптом дзвінок... Пліз... Хелло!.. Голос незнайомий. Спершу жіночий, потім чоловічий...

— Так?

— Хто це? — спитала Анна.

— Якісь люди, з якими ми зустрічалися сьогодні. Вони, як виявляється, вже чекали нашого приїзду! Отже, їхня шпигунська мережа...

— Дурниці, дурниці, дурниці,— засміялася Анна.

— Анно, не смійтеся. Ви дуже романтичні. Мені здається, ми вже майже завербовані,— сказав Дарлінгтон.— Ви смієтеся?

— Так, сміюся, ви говорите дурниці,— сказала Анна і підійшла до Сесілії.— Сесіліє, я була в справжньому комуністичному домі.

— Сама?!

— Так!

— Ти збожеволіла!

— Люба. Я вірю завжди першим враженням...—Анна підійшла до вікна й подивилася на вогні. Все, що пережила вона у Громових, знову повернулося до неї. їй було радісно.— Сесіліє! Мені здається, що багато чого, що нам говорили в Вашінгтоні на лекціях про росіян...

— Анно!..— Сесілія кидається до Анни й затуляє рукою їй рота.

— Анно!.. Френсіс, вийдіть...

— Але що я повинен робити? Як на вашу думку?

— Ідіть до радника. Він знає все. Ідіть, ідіть... Нуі Дарлінгтон виходить. Сесілія замикає двері і скоріше до Анни. Тихіше!

— Що нам говорили про росіян?.. Що дуже багато чого?..

— Сумнівно. В мене багато сумнівів.

— Чш-ш! Благаю тебе, говори пошепки.

— Чому?

— Тут скрізь мікрофони.— Сесілія озирається.— Ти нічого не розумієш. Мене теж переслідують по телефону росіяни, тому я нікуди не ходжу. Ти розумієш, як важливо їм залучити мене. Я шифрувальниця.

Кабінет радника. Дарлінгтон уже тут.

— Містер Марроу, ваша правда... Зі мною вже сталося нещастя.

— От бачите...

— Входжу в кімнату... Раптом!

Кімната Анни й Сесілії. Подруги розмовляють пошепки.

Кабінет радника. Марроу стурбований.

— Ніяких знайомств. Ніяких зустрічей. Все через мене. Інакше ви загинули, будемо одверті. Я дуже боюся за міс Бедфорд.

Кімната Анни й Сесілії.

Подруги сидять на дивані, притулившись одна до одної. Сесілія Вонг шепоче Анні на вухо:

— Вони нічого не бояться в світі. Це страшні наші вороги.

— Так, але звідки ти знаєш? Ти ж з ними не буваєш.

— Я бачу в вікно. І всі говорять. Вони жахливі. Вони їдять морозиво зимою на вулиці, зовсім не бояться смерті. І нічого на світі. Сьогодні я шифрувала для департаменту страшні речі. Вони можуть уже захопити всю Європу. Це їхня мрія. Тому все, що сталося з Гітлером, то жахлива помилка, яку треба тепер виправляти. Посол у розпачі. Він ненавидить росіян.

Анна слухає шепіт своєї убогої подруги, і складні неспокійні думки бентежать її юну душу.

Минув рік. Великі зміни в світі. Під ударами Радянської Армії падає імперіалістична Японія. Підіймаються знамена визвольної війни в Індонезії, В'єтнамі. Країни народної демократії Європи покликані до нового життя. Змінилося обличчя всієї Землі. Вже немає в світі куточка, де б не відчувався всесвітньо-історичний подвиг радянського народу, народу-визволителя. Величезні зміни зайшли і в самому радянському народі. Немов до краю усвідомивши свою роль в житті людства, спрямував він свої сили на нові подвиги в мирному труді. На очах

здивованого світу почав мінятися вигляд радянської країни й столиці. Вся країна, куди не дивилася Анна Бедфорд,— в будівельних майданчиках і риштованнях. І радянські люди, де вона тільки не зустрічалась з ними — в школі, в театрі, на стадіоні, на виставках, лекціях,— радували її високими прагненнями. Настали нові часи і в американському посольстві. Ждуть перемін. І ось прибуває в Москву новий посол Уолтер Скотт, генерал розвідки.

— Попередник мій, Аверелл Берріман, очолював посольство в період війни. Зараз у Москву прибув я, щоб очолити вас відповідно вимогам миру і національної безпеки Америки. Що таке мир?

З цим запитанням Скотт починає обходити ряди співробітників, заглядаючи кожному в очі, як Черчілль перед почесним караулом. Співробітники посольства мовчать. Справді, що таке мир? Про це так багато писалося, говорилося по радіо. Цього всі так чекали. Це нарешті прийшло. Але чому це стало темою питання? І як відповісти послові на це дивне й, до того ж, непросте запитання. Всім стало навіть якось ніяково.

— Ну? — Скотт зупиняється коло Анни Бедфорд.

— Мир — це щастя народів, сер,—відповідає Анна.— Це відсутність крові, страждань і страху на землі.

— Це емоційне вуличне визначення.— Скотт говорить, майже не ворушачи губами. Слова в нього народжуються й зникають десь у горлі. — Німеччина, по-вашому, щаслива? Італія? Японія? Навіть Америка. Ви гадаєте, вона щаслива?

— Мир — це коли перестають убивати людей, сер. Коли всі люди можуть спокійно трудитися,— боязко зауважує Сесілія Вонг, пристосовуючи відповідь до можливостей названих країн. Скотт обертається до Сесілії, і їй одразу стає ніяково.

— У нас, в Америці, всі люди трудилися саме під час війни. А зараз уже не всі можуть працювати. Зараз багато хто зрозумів, що кризи, на жаль, приходять раніше, аніж їх сподіваються.

Скотт дивиться на співробітників важким пронизливим поглядом. Всі вже скovані, ніби він породзягав їх. Виручити посольство намагається лікар Чарлз Уїнчелл, котрого за кілька років праці в посольстві ніхто не бачив тверезим.

— Мир — це коли немає артилерії й авіації, сер. Так, так, коли стріляють не армії, а тільки мисливці, бандити й полісмени. Це абсолютно точно, сер.

Всі полегшено посміхаються. А втім, і ця відповідь послові не подобається.

— Дитяча відповідь. Містер Марроу, чому ніхто в посольстві не знає, що таке мир?

— Е-е... його довго не було, сер.— Радник посольства Марроу ледве приховує хвилювання й страх. Він ще не зовсім збагнув, куди хилить цей пронозливий генерал-розвідник, і як його приїзд відіб'ється на його кар'єрі.— І це... І, як бачите, війна — це взагалі більш визначене поняття...

— Практично, мир це те, чого немає. Це абстрактна ідея, котра взагалі не повинна нас цікавити й привертати наше мислення! — випалив раптом містер Хікс, якому захотілося підтримати свого начальника, йому здалося, що він уже зрозумів, куди дме вітер.

— Але,— нахмурився Скотт,— це не абстракція. Це конкретний побічний результат, який хоч і не становить безпосередньої мети, але сповнений, стосовно до нашого часу, реального змісту. Людство вступило в епоху війн і революцій — це сказано тут. (Рух у бік Кремля.

Пауза). Отже, це невеликий час, який дало нам провидіння на готування до нової війни, котра мусить ствердити в цілому світі наш, американський, спосіб життя, інакше...

Усміхніться... Так. Буду дуже суворий, попереджаю. Розвідникам потрібна суворість передусім.

— Чи треба розуміти, що віднині в посольстві всі розвідники, сер? — спитав начальник бюро інформації Арманд Хауорд.

— Віднині в посольстві всі розвідники.— Скотт кидає погляд у бік Хауорда на одну лише мить і поволі виходить.

З відповідальними співробітниками посольства, з його клікою — Рейденом, Гревсом і Марроу — Скотт розмовляв окремо в своєму кабінеті, йому не подобається посольство. Все, що він побачив, здається йому незрівнянно гіршим, ніж він собі уявляв, вивчаючи перед від'їздом біографії співробітників, методи праці й обстановку.

— Цей стиль показної союзницької благодушності пора забути. Містер Берріман, як вам відомо, грав тут демократичні спектаклі під режисурою Рузвельта без особливого натхнення. І Рузвельт одійшов у вічність своєчасно, якраз напередодні нових часів, тобто я маю на увазі часи старого курсу, що прийшов на зміну від-жилому свій недовгий вік новому. Але старий курс Америки має перед собою деякі нові цілі, що вимагають нових засобів, які забезпечують нашій монополії у керівництві світом і ствердженні нашого, американського, способу життя. Доволі грати посольських простачків, крутитися коло столиків у барах, ВОКСі, на виставках і прийомах!.. Захоплюватися розмахом комуністичного будівництва, принадністю лозунгів!., в той час, коли вся наша економіка... На них (рух у бік Красної площі) вже орієнтується пів-Європи! Чому я сьогодні не прочитав цього ні на одному обличчі? Хто ми? Сьогодні! Тут грізний форпост Америки під самим серцем ворога! Ось воно, серце Росії... Триста метрів...— Скотт підходить до вікна,

перед ним Красна площа, башти Кремля, Мавзолей Леніна. Від ненависті його бліде сухе обличчя стає огидне.

— Ми будемо тиснути на Кремль до найвищої міри, де тільки можна! Я навчу вас цього,— закривши штору, Скотт поволі підходить до Марроу, — всіх без різниці в поглядах і переконаннях.

— У мене немає переконань, сер,— сказав Марроу.— Єдине моє переконання — ненависть до Радянського Союзу.

— Так, сер. Але все ж таки залізну завісу між СРСР і Західною Європою ми тут побудували. Зважте при цьому на величезний пієтет їхньої перемоги.

— Завіса... А що діється у ворога за завісою? Терра інкогніта? Кругова розвідка — ось наше переконання сьогодні. Розвідники — всі. Звіти —=" щоденно. Кожному про все. Пронизати, всю країну розвідниками. Війна триває.

— Иєс, сер.— Марроу виструнчився, як солдат.

— В цій країні немає нічого другорядного. Нічого об'єктивно не спрямованого проти нас. Тільки йолопи можуть думати, що тут є щось другорядне.

— Иєс, сер.

— Все важливе. Все сповнене глибокого всесвітнього значення. Ми зобов'язані бачити ворога. Наскрізь. А там, де його не видно наскрізь, творити ворожнечу, вдаючи цілковиту видимість нашої правди, а не займатися відпискою з вихилясами, як то робить ваш відділ інформації про примусову працю в СРСР хоч би. Хто очолює бюро інформації?

— Хауорд, сер.

— Хауорд, Хауорд... Інформатори... Якщо ми пропустимо час, комунізм заллє Європу, Китай... Що ми знаємо про їхню атомну бомбу? Вона ж десь робиться. Не може не робитися.

— Шукаємо.

— Шукаємо?..

— Пробачте, сер. Експерти, однак, стверджують...

— ...Що вона буде не раніше 52-го року? — саркастично посміхнувся Скотт.— А хіба вони не перекидали багатьох наших гадок? Хіба ми можемо бути певними, що вона не вибухне раптом у нас під носом і не перекине всі наші плани?.. Сподіваюся, всім зрозуміло, що я висловлюю не свій страх? І останнє: містер Кеннон у Ва-шінгтоні, очі його тут. Слава богу.

Все це генерал-розвідник Скотт намагався говорити зовні спокійно. Та нічого, крім зла й найглибшого занепокоєння, не побачила кліка в його очах. Кліка зрозуміла, що настали довгождані старі часи, але що працювати з генералом буде нелегко.

Схвильована вся посольська колонія. Мабуть, тільки лікар Уїнчелл зберіг безтурботний душевний стан. Це йому щастить завжди. Зараз він чимсь нагадує старого морського вовка, якому шторм — звична стихія. На довершення схожості він навіть похитується, готуючи з блаженною усмішкою коктейль. Приймальня його трохи нагадувала бар, і пацієнти теж заходили до нього здебільшого як у бар. Лікар не дуже вірить у ліки і патентовані засоби, віддаючи перевагу спиртним напоям. У нього приємно. Всі, як звичайно, з ним одверті, і нікому й на думку ні разу не спадало, що він був головним інформатором Марроу, цього "гангстера і трактирника", як він його сам називав.

— Хелло, док! — сказав Арманд Хауорд, входячи.

— Хелло.

— Можемо привітати себе з новою ерою.

— Е-а...

— Ви що-небудь думаєте з цього приводу, лікарю розвідки Уїнчелл?

— Но. І вам не раджу. Плюньте. Коли генералів призначають послами або міністрами, плюйте одразу на все й запасайтеся медикаментами. (Куштує напій).

— Так.

— Тепер уже як-небудь ми з вами доконаємо цей світ. Хай він не заважає Трумену, дідько б його вхопив.

Входять Блейк і Хілл.

— Хелло, док!

— Хелло.

— Ну, як?

— Нічого.

— Стрільба полісменів у бандитів?.. Колосаль!..

— Сюди ще не заходив посол?

— Що йому тут потрібно?

— Кажуть, він обходить усі приміщення.

— Нюхає,— пробурмотів Уїнчелл. Дзвінок. Уїнчелл бере трубку.

— Хелло! Лікар Уїнчелл. Що?.. Тягніть його сюди... Знову Брукс... (До присутніх). Зараз принесуть Арчі-бальда Брукса.

— Брукса? Він полетів у Тегеран.

— Зняли з літака. Здихає.

— Який Брукс?

— Брукс? Не знаю.

— Арчібальд Брукс — холодильники й унітази.

— А-а!.. Брукс!!! Унітаз-Корпорейшн! Він з початку війни перейшов на ручні гранати й кінофільми.

Входить Анна Бедфорд, дуже бліда:

— Хелло.

— Хелло, міс Бедфорд. Голова?

— Еге ж.

— Є від чого. Сьогодні у всіх голова болить. Вносять Брукса. Кладуть на спеціальний медичний

стіл. Анна допомагає вкладати хворого.

Уїнчелл узяв хворого за руку. Брукс непритомний. Могутній, атлетичної будови хижак, років під шістдесят. Груба товста личина. На обличчі й кровинки немає. Геть увесь спітнілий. Хижі риси жорстокого обличчя спотворені тваринним страхом смерті. Його душить жаба.

— Що з ним? — питає Анна. Вона боїться мерців.

— Немає пульсу. —Уїнчелл прислухається. — Запустіння судин, склероз і багато чого іншого.

— Він не вмер?

— Поки що ні. Давно пора б полетіти до праотців, так він ще летить у Тегеран, йому треба Іран посадовити на свої унітази, дідько б його вхопив. Дайте ніт-ро!.. Скоріше!!

— Слухайте, він умер!

— Не турбуйтесь. Він зараз розплющить очі: спробую новий засіб.— Уїнчелл нахиляється до Брукса.— Хелло! Містер Брукс! Де ви там? Міняється погода! Сьогодні містер Скотт говорив такі речі, що в вас повинні розплющитись очі, якщо ви навіть перед брамою пекла.

— Ох-х...— хрипке зітхання надії. Брукс розплющує очі.— Де я?

— В посольстві.

— Лікар?

— Иес. Лікар Уїнчелл. Ми з вами знайомимося вже втретє і все на цьому ж місці. Не рухайтесь... Минулого разу ви, здається, пробиралися до Іраку чи Китаю?

— Китаю?.. Ой...— Брукс дивиться на лікаря скаламутнілим від приступу стенокардії й гострого невдоволення поглядом. Здається, він за щось його ненавидить.— З такими політиками, як ви, я полечу, мабуть, не в Китай, а в пекло... Посольство! Вся ця гра в мир...

— Але це не наша гра,— посміхається Уїнчелл.— Це все вони, радянські лідери. Вони оголосили вже свої економічні плани на двадцять років наперед, причому на п'ять років з усіма подробицями. Це відомо всьому світові.

— О-ой!

— Я вам радив би зараз помовчати. У вас випадання пульсу. Крім того, я вам скажу раз і назавжди, як лікар: росіян перемогти взагалі неможливо. Це я зрозумів ще до Тегеранської конференції.

Одчиняються двері. Входить Скотт, за ним Марроу й секретар.

— Лікар Уїнчелл! — сказав Марроу, рекомендуючи послові лікаря.

— Чарлз Уїнчелл,— підтвердив лікар, підморгуючи послові й посміхаючись правим боком обличчя. Це виходило в нього несамохіть, як він був випивши.

— Що тут? Захворів хтось? — спитав Скотт.

— Містер Брукс, сер,— сказав Уїнчелл, підморгнувши ще раз.

Побачивши посла, Брукс пожвавішав:

— Містер Скотт, ви знаєте, що це може привести до катастрофи?

— Що з вами, містер Брукс? — спитав Скотт.

— Через двадцять років вони пустять нас у трубу,— сказав Брукс з тремтінням од хвилювання в голосі.— І нам доведеться тримати капіталізм в одній країні. Нам уже треба про це думати!

Уїнчелл. Вам не треба про це думати, містер Брукс. Коли ви думаєте про політику, у вас гротесковий вигляд.

Брукс, мов ужалений, схопився:

— Який вигляд? Мені байдуже, який у мене вигляд! Скотт. Заспокойтеся. Ляжте. Допоможіть йому

лягти.

Брукс. Пустіть! (До Скотта). Я вільний американський підприємець, ви — посол! Так, коли я починаю втрачати свободу дихання й відчуваю це корінням волосся, і коли я бачу, що через десять років... я... ой... Який у мене повинен бути вигляд?!

Брукс ухопився за голову й раптом забігав по кабінету. В хижих очах його був страх і справжня мука. Він не був щасливий. Йому здавалося — ніхто не розуміє як слід світової кон'юнктури, тільки він один, ніхто не розуміє його страждань і не співчуває йому, бо ніхто не бачить усієї небезпеки, що нависла над світом.

— За що я роблю? Чи цей світ я творю стільки років?! Для цього роблю гроші?! Чому я повинен літати по всіх суходолах, ламати собі голову? Шукати, нюхати, вкладати капітал, котрий перестає рости! В рекламу! Купувати патенти, оббивати пороги всяких нікчемних іранських і турецьких урядів! Купувати вчених, без яких уже нічого не можна зробити ніде! І що я матиму? Мир комуністів, котрі через десять років з мене здеруть сорочку й шкуру! Навіщо тоді була оця війна?

У ї н ч е л л. Містер Брукс...

Б р у к с. Який у ній сенс?!

Уїнчелл. Прийміть ось це. Так. Дихайте глибоко. Війна, містер Брукс, була не така погана. П'ятдесят вісім мільярдів прибутку на вулиці не валяються...

Б р у к с. А що з цього? Якщо вже треба рятувати ці мільярди і цю війну від миру, або я вже збожеволів... Містер Скотт, скажіть одверто, як чесній людині...

Скотт. Що ви хочете?

Брукс. Я скажу вам одразу, чого я хочу і чого я не хочу. Я хочу того, чого хоче мій капітал. Якщо мир не дає йому росту, врятуйте його од миру, я не хочу миру! Хай його не буде. Нехай буде війна! Ви можете зробити, щоб росіяни не думали про мир? Зробіть це! Ви матимете пам'ятник із золота, як Авраам Лінкольй. Більше! Ми зробимо вам пам'ятник із золота, найдорожчий у світі! Треба рятувати цивілізацію. У нас же є атомна бомба, чого мл ждемо?!

У напівпідвальному поверсі посольства зібралися машиністи, посильні, шофери. Тут теж обговорюють приїзд нового посла.

— Проклята скотина, цей Брукс. Важкий, як сейф!

— Цього разу, мабуть, здохне.

— Не розумію, звідки в нього стільки ненависті до цих росіян? Все ненавидить, гангстер!

— Але ми теж ненавидимо росіян?

— Так. Але в нас це служба. Вісім годин — і все. А йому навіщо їх ненавидіти!

— А що з ним?

— Сідав у літак у Внуковому. Нараз почув по радіо промову... про мир. Ну, одразу ж у нього судина в голові — лусь!

— Так. Якщо радянські лідери говорять про мир, я гадаю, треба було б і нашому Трумену підготуватися до такої розмови. Це важливіше, ніж вудити рибу... (Кидає на стіл журнал з фото Трумена на рибній ловлі). Рибки скортіло в каламутній воді половити, дідько б його забрав!

— Кого це його?

— Взагалі.

— Взагалі ти менше базікай. А чому Трумен не може ловити рибу?

— Ну, нехай ловить, не чіпляйся до мене.

— Дуже багато ти тямиш.

— Припиніть політику! Однаково, ми ніколи не зрозуміємо, що робить угорі ця кліка.

— Не розумію, що ти маєш на увазі. Якщо політика лізе до тебе з кожної картинки:..

— Дурниці.

— Дурниці для дурнів. А я ще вчора, побачивши це фото, зрозумів, що Скотт везе війну.

— Я затикаю вуха!

— Я теж заткнув.

— Припинім теревені. Не забуваймо, що кожен третій з нас...

— Пізно.

Всі переглянулись.

— Чому третій? Зараз він так сказав, що вже всі...

— Слухайте, в мене голова тріщить. Чарлі!

— Пропоную легке читання. (Читає). "Щохвилини в США чиниться три серйозні злочинства".

— Щохвилини? Три? Ф'ють!..

— Так. "Федеральне бюро розслідування повідомляє: в 1946 році в США було заарештовано 759 600 злочинців. Середній вік заарештованих 21 рік". "50 000 школярок народили незаконних дітей".

— О-о! Дівчатка!

— Це все кінофільми, чорти б їх забрали! Надивляться розпусти, потаскушки!

— "Загальна кількість зареєстрованих злочинців США в 1945 році 6 000 000, тобто один кримінальний на 23 жителі".

— Більше!

— Зареєстрованих. Якось я читав, — дика кількість божевільних!

— 8 000 000.

— Припиніть політику!

— Яку політику? Я що сказав? Я сказав — 8 000 000 божевільних. Це не політика, а статистика.

— Де ти добув цей журнал?

— Не твоє діло. Слухайте. Якщо ми вже всі тут шпигуни, благаю, будьмо вільними людьми хоч один останній цей вечір. Ні слова туди. (Показує вгору).

— П'ять років Сінг-Сінга.

— Мовчу. Пауза.

Через півгодини лікар Уїнчелл знав уже про все, що говорилося в "нижньому поверсі".

— П'ять років Сінг-Сінга,— сказав він, вислухавши доповідь інформатора, — цьому дияволу... Не знаю. Я придумав би для всіх їх який-небудь острів Святої Єлени... Ще хто?

— Чарлі Харт — стенографіст і обидва кур'єри.

— Банда. Всіх замінити пора. Все?

— Иєс.

— Гуд бай.

В консульському відділі посольства звичайний прийом одвідувачів. В приймальні переважно старі люди, дітей яких доля закинула в Америку ще до революції. Є й рідня воїнів Радянської Армії, що попали в полон і повтікали на Захід у сферу американського війська. Ось інженер Домонтович. Його син, загнаний Роммелем в Африку як військовополонений, якимсь чином написав батькові розпачливого листа з американського концтабору. Домонтовича приймає Джон Гревс.

— Пане Домонтович, ви тільки не хвилюйтеся...

— Як не хвилюватися!.. Це мій син, містер консул.

— Так, бачу (пробігає очима заяву), але... Отже, він попав у Марокко...

. — Так. Роммель загнав як військового полоненого. Ми вважали, що він давно загинув... І от... що ж це таке? Навіщо ви мучите його в таборі стільки років?

— Ну, це ми, звичайно, з'ясуємо. Він член партії?

— Ні.

— А ви?

— Ні.

— Ви поляк?

— Так.

— Живете в Росії...

— З дев'ятсот п'ятнадцятого року. Втік з Варшави од німців. Це моя друга батьківщина.

— Ви інженер?

— Так.

— Працюєте?

— В Сибіру на одному заводі.

— Великому?

— Так.

— Умгу. Ваша спеціальність не має відношення до... ядерної фізики?

— Пробачте. Хіба фізика має відношення до долі мого сина?

— Уявіть собі, може мати... Містер Домонтович, от якби ви заповнили, наприклад, цей маленький бланк. Тут усього шість запитань. — Простягає бланк.

Домонтович читає.

— Ви — не росіянин, позапартійний. І... батько мученика.

— Мені хочеться плюнути... А взагалі я почну з того, що ви — негідник! — сказав Домонтович, відкинувши бланк.

Останню фразу чують у кабінеті Марроу і Скотт. Марроу (до Скотта). Типовий випадок. Голос Гревса. Зрозумів... Тільки, будь ласка, не агітуйте мене за комунізм.

Голос Домонтович а. Яка гидота!

В кабінеті консула.

— Це не гидота. Це — життя, — з "сумною", вдаваною посмішкою сказав Гревс.— Ви ідеаліст, пане Домонтович. Ну!.. Гаразд. Підождемо, з'ясуємо. Де Сибір, де Африка. Можливо, ваш син виявиться більш практичним.

Секретар консульства Френсіс Дарлінгтон приймав старих людей.

— Пане секретар, чого ви од нас хочете? Ми топчемо ваші пороги вже півроку. Навіщо ви глумитеся над нашою старістю?

— Ніхто над вами не глумиться. Ви хочете їхати в Америку?

— Ні!

— Чого ви хочете?

— Ми хочемо перед смертю побачити дітей, так вони в Америці.

— Ну, будь ласка.

— Так чого ж ви од нас хочете? Які списки? Ми старі люди! Адже у вас теж є батько й мати.

— Так. Але якби мого батька й матір попросили зробити маленьку послугу за послугу...

— Яку?

— Список, ну, хоч би десяти "приступних" клієнтів.

— Знову... Що таке "приступних"? Я член профспілки!

— Ну... Ви були перукарем?

— Так. П'ятдесят років!

— В Дніпропетровську?

— Так.

— Так невже в вас не було клієнтів, котрі говорили щось політично не-е-е... незгідне? Я ж повинен бути чимсь гарантований, що ви не комуністи. Я на службі...

Нараз Дарлінгтон зблід. Побачивши, що в приймальню входить молода дівчина, він урвав розмову й хапливо вийшов.

Марроу викликає секретаря:

— Просіть міс Бедфорд.

— Иес, сер. (Виходить). Входить Анна Бедфорд.

— О-о! Міс Бедфорд! З приїздом!

— Дякую.

— Як прекрасно впливає на вас Азія! Чарівно! Казахстан...

— Так! То — світ!.. А Вірменія!.. Це... я бачила розкопки царства Урарту... Це казка!.. — радісно усміхається Анна.— Мені подарували зерно пшениці — три тисячі років!

— Ви непоправні... Розкопки... Потрібні дуже спішно розкопки тут, у Москві. Ви містера Гревса бачили?

— Ні.

— Підіть до нього. Розкопки. Боже мій, ви — дитина. Чарівна.

Анна у Гревса.

Г р е в с. За час вашої відсутності ми трохи посунулись уперед, Анно. Віра Громова — не вчителька. Вона фізик. І якщо вона од вас це приховала, ви повинні зрозуміти. Це (показує фото одного з тих, що були у Громова на святі) її чоловік, теж фізик. Дуже видатний. Десь за Уралом. Ви догадуєтесь?

Анна. Вони в Москві?

Г р е в с. Так. Приїхали. Але звідки?.. Вам треба їх якось провідати. Дуже важливо, хоч би малюсіньку ниточку!..

В просторій квартирі доктора біологічних наук Громова гості. Старі друзі й співробітники, молоді науковці,— чоловіки й жінки. Входить відомий уже нам Громов Сергій Васильович, який допіру повернувся з Кремля. Дуже огрядний, з гучним голосом, широкими рухами, написаний широким пензлем росіянин. У старовину з нього вийшов би сподвижник Єрмака Тимофійовича або Дежнєва. Об'їздив півсвіту, хоч і прикидається кабінетним ученим. Сьогодні в нього свято: один із щонайбільших проектів, в розробці якого він брав участь протягом кількох років, прийнятий і схвалений, більше того, завтра він буде опублікований у пресі. Він щасливий. Він завжди говорив: працювати в такому ділі — вже щастя.

Помітивши Анну Бедфорд, що прийшла в супроводі лікаря Уїнчелла з його дочкою, швидко пішов їй назустріч:

— О! Розвідка!

— Добрий вечір, Сергію Васильовичу!

— Де пропадали півроку?

— В багатьох місцях. Урал... Ну, Крим, Вірменія.

— Вірменія?

— Так. Учора тільки приїхала. І от іду з лікарем Уїнчеллом — зустрічаю Віру!

— Дуже мило. Ви теж були у Вірменії?

— Вірменія! О, но, сер, — сказав Уїнчелл. З цього Громов зробив висновок, що він не знає російської мови або прикидається, що не знає.

— Я дуже рада. Я стільки бачила приємних людей... Як здоров'я?

— Дуже добре. Як ви? Додалося, читаю ось, неначе роботки? — хитро усміхнувся Громов, роздивляючись Уїнчелла.

— Ні. А в вас?

— Ну, в науці, знаєте, завжди щось є.

— Цікаво?

— Дуже. Велике пожвавлення в археології. Ваші вчені почали шукати Ноїв ковчег на Араратi. Причому цей Ной, виявляється, сів на міль якраз саме з боку СРСР. Як вам це подобається! Ну, величезні

розкопки в Туреччині, Ірані, Афганістані. Але головне і найновіше сьогодні в науці — про життя.

— Що? Коли не секрет,— спитала Анна.

— Насуваються пустелі. І, мабуть, у зв'язку з цим у вашому посольстві прибавилось роботи, еге ж?

— Не розумію.

— Не в курсі діла? От тобі й на! Наміряєтесь перетворювати СРСР у пустелю й прикидаєтесь невинною. Ай-ай-ай!

— Ви, як завжди, оригінально жартуєте.

— Тату, не треба.

— Чому? В нас не міністерство й не ВОКС — приватна квартира професора. А приватні квартири наші теж цікавляться пустелями, дитинко.

З цими словами сподвижник Єрмака Тимофійовича по-батьківському обняв Анну Бедфорд за плечі й рекомендував гостям:

— Міс Анна Бедфорд з американського посольства. Розумниця. І цей... пробачте?

— Лікар Уїнчелл. Він не розмовляє по-російському.

— Прошу любити й ласкати. Ще Володимир Мономах сказав у заповіті: діти, любіть розвідників.

— Гостей, тату! Ну, неможливий!

.— Так, так. Бо вони розносять по всьому світу про дім добру славу. А я господар в домі й повинен турбуватися про його славу й догоджати гостям.

— Дуже мило. Я просто щаслива.

— Ви щасливі, і я щасливий,— сказав Громов.— Тільки попереджаю вас, Аннушко, чоловік я політичний, член партії. З якого року?

— З двадцять сьомого.

— Хвалю. Тепер, отже, ми одне одного зрозуміли: все — політика... Ваше здоров'я. Цвітіть і будьте щасливі... Немає не політики!.. І те, що ми сидимо і їмо, і все, що робимо, й думаємо, й говоримо, і про що не хочемо думати й говорити,— все політика! Велика політика! А вже те, що я вам покажу сьогодні, навіть більше, ніж політика.

— Що ж це?

— Озброєння.

— Тату. Не лякай Анну.

— Я не лякаю. Я хвилюю. Бачиш, як у неї оченята загорілися.

— Тебе послухати, тату, — ти справді винаходиш бомбу.

— А що ти думаєш? (До Анни Бедфорд). Пам'ятаєте, Аннушко, як радянський представник говорив на конференції те-то і те-то і ще "дещо". Так от, одне з цих "дещо" ви зараз побачите.

— Що ви кажете! Сергію Васильовичу, я боюся, не показуйте.

— Не показувать? От інтриганка! Але подивитися ви хочете?

— Так. Але я жінка. І потім, можливо, я шпигунка серйозно й маю завдання.

— Завдання? Ах! А може, і я маю завдання від декого. Ага! Ні вже, будь ласка.— Професор Громов запросив Анну й Уїнчелла піти з ним у майстерню.

— А що, як я справді сфотографую?

— Апаратик з собою?! Пліз. А можливо, ця зйомочка теж входить у мої наукові, тобто політичні інтереси? — посміхнувся Сергій Васильович. — Адже у вас атомна бомба має величезний інтерес політичний?! А це її антипод. Ми ж антиподи, Аннушко. Щонайбільші антиподи, он воно що! Вже нічого немає малого ніде. Все збільшилось, всі антагонізми...

— Так?.. Можливо... Не певна...

— Даремно. Ви зверніть увагу на театри і кіно: вже не окремі люди й пристрасті — держави лізуть на сцену, суходоли, епохи!

— Так.

— Ви схвильовані, я бачу.

— Дуже.

— Я теж. Я щодня хвилююся, одчиняючи ці двері.

— Ви не жартуєте? Що тут?

— Щось, що має відношення до пустель, тільки із зворотного боку, не з західного,— з східного.

Якби, увійшовши в приміщення, Анна побачила моделі таємничих машин або модерних понадгармат винищування, вона б не остовпіла в такому подиві, який її охопив від несподіванки, як тільки вона переступила поріг майстерні. їй здалося нараз, що вона увійшла в інший світ, сповнений високого спокою й благородства. В чарівній простоті і яскравості виразу постали перед нею благородні зусилля мільйонів перетворювачів Землі, гігантський зліт комуністичної думки.

Два наукові співробітники й художник закінчували великі кольорові схеми — карти тисячокілометрових лісозахисних зон. Здавалося, зникли стіни майстерні, одкриваючи зорові новий світ. На столі, на фоні зелених смуг — чудово освітлений глобус. Ідея плану ніби випромінювалась із стіни й хвилювала, як хвилює ново-явлений твір великого художника чи геніальна епічна поема.

Так ось про що думали в цій країні під грім гармат, під шум і крик апологетів атомної американської бомби.

Настала довга пауза.

Перший порушив мовчанку Сергій Васильович.

— Ну, Аннушко, от ви й піймалися.

Анна поглянула на Сергія Васильовича: перед нею стояла зовсім інша людина. їй здалося, Сергій Васильович читав усі її думки й почуття.

— Так,— сказала вона, дивлячись йому в очі й ніби відповідаючи на найважливіше признання в житті.

— Якщо коли-небудь зневіритесь ви в атомній пітьмі, а в житті все буває,— тихо, з відтінком глибокої сердечності сказав Громов,— і вам стане трудно і, можливо, страшно жити, згадайте: тут завжди одкрито для людини.

— Дякую,— майже пошепки відповіла Анна.— А втім, ні-ні! Я не розумію, навіщо ви мені це говорите. Навіщо ви це сказали? — В очах Анни цілковите сум'яття почуттів і мовчазне благання пощади: хоч би при цьому, що поруч стоїть, Уїнчеллі, її пожаліли або повернули все на жарт, ну що-небудь...

— Не розумієте навіщо? — сказав Громов, не зрозумівши, як здалося Анні, її збентеження: — Ну, а раптом. Все буває в наші часи. Всі казки бліднуть перед нашою дійсністю.

— Ні-ні, чому. Я не думаю...

— От згадаєте. Так. Отже, умовились.— Громов окинув торжествуючим поглядом тисячокілометрові простори й раптом, ніби помітив на обрії небезпечного ворога, почав хмуритися.

— Уявили, як бачите, американські пройдисвіти,— сказав він своїм співробітникам, підвищуючи голос, і нараз почервонів рд гніву, що налетів на нього, як порив степового вітру: — Земля не може прогодувати більше як півтора мільярда людей! Виснажена! Бідніє! Пора самознищуватися! СРСР — набік! Народ, мов сарану, витруїти отрутою! Пишуть книги, видають, читають,— ну, що ви скажете про цих провінціалів! Гітлерівська підлість, уолл-стрітівський розмах!

— Тату, не треба хвилюватися,— сказала Віра.

— Хвилююся і закликаю світ хвилюватися! Люди миру хочуть! І нових подвигів, і нової слави не в безіменних могилах на полі битв! А ось де!.. Не навоювалися, мерзотники. Мало крові! Ще Бенілюкси захотіли крові!

Турки! Іспанці! І недобиті німецькі фашисти з розбитими пиками. Чия це робота?!

— Тату, ніхто не заперечує, але це Анну пригнічує. Сергій Васильович нагнув голову й уважно поверх

окулярів подивився на дочку й Анну Бедфорд.

— Віро, Аннушка співробітниця посольства імперіалістичної держави, і на хвилину не треба забувати, що, хоче вона того чи не хоче, вона в нашому домі представляє імперіалізм. Я імперіалізм ненавиджу, бо нічого, крім ненависті й презирства, він не заслуговує, бо нічого, крім нещастя, людству не несе, і Аннушка, виходить, об'єктивно теж ворог людства. Будь ласка. Мусить вона про це знати, як ти гадаєш, чи ми будемо обманювати її, ховаючи від неї наші думки й почуття... Ан-нушко, уявіть, що вас немає, ви, так би мовити, пішли, і ми розбираємо вас по кісточках... Так, і почуття нашого народу...

— Тату, Анна теж дочка народу.

— Я не перевіряв її анкети і прошу її не захищати. Чому ми повинні перед нею лицемірити? Аннушка приходить до нас учитися чи розвідувати, ми її не питаємо: про це питати не можна, бо це запитання безглузде і тому, що ми її любимо, і тому, що в нас є чому повчитися. Якщо вона розвідниця, то теж у даному випадку дуже добре: наші інтереси збігаються. Нехай вона ще раз упевниться...

— Тату, ну, що ти кажеш? Аннушка...

— Будь ласка, фотографуйте,— звернувся він раптом до Анни.

— Ні, що ви! Ні, ні, дякую,— сказала Анна, хвилюючись.

— Незручно, тату.

— Чому? Навпаки. Використати в себе однаково не зможуть. І опорочити не можна. Хто може це опорочити?! Я цей план порозвішував би у фарбах на всіх перехрестях земної кулі. Нехай дивляться народи: є надія на землі!

— А скільки земля може...— спитала Анна після тривалої паузи й ледве впізнала свій голос, так вона раптом знесиліла,— ...прогодувати, на вашу думку?

— Коли?

— Ну, сьогодні, через сто років. Взагалі.

— Через сто, ручуся, прогодує всіх, тим більше через двісті. До речі, в старі часи людей було менше, а голоду більше.

— І земля, на вашу думку, не виснажиться, не збіднє?..

— Поки не збіднє людський розум,— ніколи! А людський розум, Аннушко, розкріпачений — це така безмежна сила. Загалом... Ярославе, як там в Уїтмена? — звернувся нараз Громов до одного з своїх помічників.

— Живі ми. Кипить в нас червоная кров Огнем непотрачених сил,—

процитував молодий учений.

— От. Познайомтеся, — усміхнувся до Анни Громов.— Герой боїв на Волзі і під Берліном.

— Волошин Ярослав,— тихо назвався молодий учений.

— Волошин? Це ви?

— Так. Упізнали? Разом співали.

— Ви тоді були в офіцерській формі. Як це... Солов'ї?

— "Со-ловьи-и-и... — тихо підхопив Ярослав Волошин, н£ одриваючи од Анни лагідного погляду,— не тревожьте солдат. Пусть солдаты немного поспят..."

Якось непомітно всі підпали під настрій пісні й проспівали її тихим хором. В цій обстановці справила вона на співаків напрочуд гарне враження. Був прекрасний професор Громов. Він любив пісні Великої Вітчизняної війни. Дивлячись на ідеальні пейзажі нового, що принесла в життя наша епоха, він залітав думкою в майбутні, можливо, бої, і сам у цей час здавався собі воїном. Тільки лікар Уїнчелл не співав. Але непомітно навіть, як йому здавалося, для самого себе він зробив півдесятка фото.

Наступного дня Анну покликали до Гревса. Головний "Фабрикант правди про Росію" зустрів Анну, як завжди, в прекрасному настрої.

— Сідайте, пліз. Можу вас поздоровити, міс Бедфорд.

_ ?

— Посол дуже задоволений. Уїнчелл тут показав нам в особах, як ви вчора розправилися з цим зарозумілим Громовим.

— Ну, ні, що ви...— не могла взяти в тямки Анна.

— Не будьте занадто скромною. Я думаю, він тепер більш шанобливий буде до американської демократії... Ну, а за фото не знаю як і дякувати. Ви принесли їх?

— Що?

— Фото тих насаджень. Вони готові?

— Ще ні,— сказала Анна, поблідши від страху, що охопив її раптом. Адже вона не зробила жодного фото. Що тут діється? Що говорив цей Уїнчелл? Виходить, він знає російську мову? І хто він, нарешті, цей лікар? Чи не спіймана вона? Вона ж була така одверта з Громовим. Який жах!

— Так. Отже, будь ласка, через годину,— сказав Гревс.— Фото вкупі із звітом. Гаразд?

Анна майже бігом подалася до Уївчелла. Яка страшна людина! Що ж це буде?

Входить у приймальню лікаря — нікого.

— Хелло!

— Хелло, Анно,— почувся голос Уїнчелл а з маленької, напівтемної комірчинки, що прилягала до приймальні.

— Док, що ви вчинили зі мною?! Як вам не соромно!

— Я сором утратив, коли ви вчилися вимовляти слово "мама".

— Що ви навигадували Гревсу й послові? Які фото? Я не робила.

— Даремно. Там, де можна фотографувати, завжди треба це робити.

— В мене зіпсувався апарат,— збрехала Анна.— Ви знову п'яні.

— Дуже можливо.

— Про які фото ви говорили послові?

— Почекайте з фото. Є речі набагато гірші.

— Що ви хочете сказати?

— Я взагалі не радив би вам ходити в цей російський дім. Я навіть сам жалкую, що пішов з вами.

— Чому? — спитала Анна, геть занепавши духом.

— Я деморалізований, — сказав Уїнчелл і плюнув. Він увесь час попльовував.— Цей проклятущий професор вижав з мене останню краплину ненависті до комунізму. Тепер я мушу мінімум три дні набиратися смердючого духу коло Марроу, щоб знову прийти в норму, ф'ють!.. тьху...

— Лікарю!

— Це дуже небезпечний дім, Анно. Чорт його знає, що він там вам говорив, та я зрозумів, що з цього дому можна взагалі не повернутися в цю крамничку Кенно-на—Марроу.

Лікар зробив ковток. Він сидів спиною до Анни, розкошланий, неохайний і щось робив, до чогось придивлявся. Лиснюче, нездорове й погано виголене обличчя його, коли він обертався, викликало в Анни почуття гидливості й жалю.

— Ось фото, чорт їх забери, однесіть їм, ф'ють! — з цими словами Уїнчелл раптом віддав Анні півдесятка ще мокрих фотографій, зроблених у Громова.

— Слухайте, док,— сказала Анна, зовсім спантеличена.— Ви знаєте російську мову?

— Но. По-моєму, вам теж краще б її не знати... тьху...

— Лікарю... скажіть мені, хто ви?

— Я? — Уїнчелл підвівся з стільця і підійшов до Анни.— Дайте слово, що нікому не скажете... (Телефонний дзвінок. Уїнчелл бере трубку). Хелло! Уїнчелл... Иес... Иес... сер. (До Анни). Я такий же покидьок, як і... Марроу. Тільки гірший. В нього є хоч кар'єризм. А що в нас, у маленьких людей... Ідіть звідси зараз же, я повинен залишитися сам, ф'ють, тьху... — лікар Уїнчелл поклав трубку й почав набирати номер.

Анна вийшла, але, не встигши зачинити двері, вона раптом почула позад себе жіночий голос:

— Хелло. Містер Дарлінгтон? Я дуже здивована... Це говорить ваша російська незнайомка.

Анна вжахнулася. Це говорив Уїнчелл.

Френсіс Дарлінгтон сидів за робочим столом, тримаючи телефонну трубку. Обличчя його почало поступово видовжуватися, в очах — страх. В нього починають тремтіти руки.

— ...Но, но. Я не можу. Я прошу вас подзвонити... Я зайнятий. Подзвоніть мені ввечері в номер. Но, но, бога ради, приходити не треба...— Френсіс кинув трубку.

Анна зустрічає Френсіса в коридорі.

— Анно...

— Що з вами, Френсіс?

— Я виїду до Америки. Я більше не можу.

— Постривайте.

— Вони розставили такі сіті... Я вже завербований. Я божеволію.

— Почекайте, куди ви?

— До лікаря. Нехай лікар Уїнчелл мене огляне і відрядить додому... Боже мій.

З'являється секретар радника.

— Міс Бедфорд! Анна!

— Так.

— До радника скоріше! Анна швидко йде до радника.

— Звіт?!

— Який?

— Про поїздку до Вірменії.

Гнівний голос Марроу з кабінету: "Де вона?!"

Анна входить в кабінет Марроу.

— Де звіт про Вірменію?

— Пробачте, сер, у Вірменії я була у відпустці.

— Що?! Ви напишете мені звіт за два дні або вилетите з посольства!

Марроу швидко просять до посла. Чимсь схвильований, він кидається з кабінету. Анна до секретаря Марроу:

— Що трапилось?

Секретар у розпачі махнув рукою.

З посольського кабінету вискакує, мов ошпарений, помічник військово-морського аташе Ріллард. В кабінеті крик. Показується Гревс:

— Заверніть Ріллярда! Ріллард!!!

В приймальні лікаря Уїнчелла — Арманд Хауорд.

Уїнчелл. Новини одна за одною. Ріллард провалився в Одесі на якихось двох старичках.

Хауорд. Ріллард?.. Нічого дивного...

Уїнчелл. Звичайно, якщо посол відомий професіонал цього... ф'ють! Тьху! Працювати вже неможливо.

Хауорд. Чому?

Уїнчелл. Ну!.. Тепер тут у всіх органах чутливість підскочила з приїздом Скотта... Вже не треба догадуватися, з ким мають справу...

Входить Френсіс Дарлінгтон.

— Лікарю!

Уїнчелл. Е-е! Містер Дарлінгтон!

Посол був блідий. Ніхто в посольстві ще не бачив його таким. Він кричав. Перед ним стояли — Марроу, Гревс, військовий аташе Ріллард.

— Три провали за півроку! Що це за стиль?! Архангельськ, Владивосток, Одеса...— Скотт з лютістю кинув на стіл пачку шифровок. — Для цього нас послали сюди?!! Ганьба!!! Три провали!!!

Марроу зрозумів, що доля його повисла на волосинці. Весь вогонь посла був скерований на нього, оскільки від нього йшли фактично головні нитки шпигунства. Покликавши на допомогу все своє самовладання, він сказав дуже тихо:

— Чотири.— Німа пауза.— Містер Скотт. Те, що сьогодні Америці дано нового ляпаса, на жаль, факт... Та чи не здається вам, що з цього приводу нам би не кричати треба, а говорити пошепки, якщо взагалі промовчати не можна. Я не перечу проти ваших методів. Я вважаю їх навіть класичними. Але я беру на себе сміливість ще раз запевнити: те, що годиться для цілого світу, тут недійсне. Ось нота. Провалився Магідов... у Москві.

Марроу теж ніхто ще не бачив у посольстві таким. Скотт дивився на свого радника і вперше подумав, що його треба побоюватися.

— Посол захворів.— Марроу шанобливо зітхнув. Пауза. Перед Марроу сиділо десятка півтора співробітників посольства особливого призначення. — Говорю з його доручення. Інструкції, маршрути роздані. Завдання також. Маршрути величезні. Завдання також. Це історичний похід, ви собі запам'ятайте. Головне, кому належить це пам'ятати, — фізика. Це на сибірських ріках. Принцип: похід відкритий. З усмішкою, з привітом, з подарунком,— з крайньою цікавістю. Дружбою. Вони

люблять дружбу. Поезію... І фантазуйте. Фантазуйте. Творіть! Містер Хауорд, пам'ятайте, на вас нація покладає сьогодні особливі завдання. Одухотворіть похід...

Коли б не знати цього гангстера й чути саме тільки його напучування, можна було б подумати, що тут не шпигунів виряджають у розвідку, а вісників миру й добра. Марроу творив брехню.

І ось перед очима невтомних американських шпигунів постав у всій своїй красі Великий Радянський Союз. Та забудемо про них на деякий час. Спочине'мо від задухи посольських стін і "таємниць". Величні простори Батьківщини пропливають перед нами на північ, на схід і на південь. Волга й Урал. Заводи-гіганти й гіганти гідростанції в дії і в будові. В могутньому післявоєнному рості. З показом уславлених людей — будівників комунізму, промислових виробництв, машин, що створюють машини і народжених машинами, і які цілком змінили обличчя наших полів і колгоспів, які створили вже новий пейзаж країни та новий її стиль.

Роз'їжджаються розвідники по СРСР. Ряд кадрів у міжнародних вагонах поїздів Москва — Владивосток, Москва—Баку, Москва—Ташкент, Караганда. Записують аеродроми по дорозі, елеватори, будівництва. Одні прикидаються, що не знають мови, інші, навпаки, дуже добре розмовляють по-російському. Клацають у купе на машинках. Фотографують. Роз'їжджають в автомобілях, літають на літаках, причому завдяки якійсь особливій неуважності чи поквапності скрізь залишають номери багатоілюстрованого журналу "Америка".

Одна група, під керівництвом начальника Бюро Інформації Хауорда, виїхала по маршруту лісозахисних зон од Волги до Дніпра. В її складі була й Анна Бедфорд. Об'їхавши Поволжя, Дон і Запоріжжя, група прибула в Київ, з Києва по шосе машинами — "вивчати" колгоспне життя.

Старі Петрівці, куди приїхали розвідники американського посольства та київські агенти ЮНРРА, розкинулись на горі і під горою в мальовничих долинах. Привітні хати біліли серед садів і городів. Од широкого шляху по селу розбігались мальовничі вулички й стежки до дворів і хат. А за рікою, скільки осягне людське око, простяглися стародавні чернігівські землі — луки, озера, села на горбах і дрімучі сизі бори. Уздовж зелених гір унизу виблискував Дніпро. Горами повз Вишгород тягся шлях на Київ.

На горі княгині Ольги цвіли вишні, і самотній пра-дуб, що одшумів багато віків, нахилився до Дніпра, вже майже без гілля.

Було щось епічне в старопетрівському полі. Була течія часу й величний спокій. Колись тут паслися коні Святослава. Сіроокий князь ночував на траві над Дніпром і, дивлячись на зорі, мріяв про Дунай. І так само пахло чебрецем і полином. На небі і в Дніпрі гриміли велетенські битви між весінніми хмарами, а над задніпровським низом одна найбагатша грозова хмара заполонила майже півсвіту і десь далеко за Остром зливалася на землю синіми потоками дощу.

Весна. Не впізнати простори полів. Нові сили вступають у будівництво мирного життя, нові ритми й музика. Увесь колгоспний люд розтягся уздовж Дніпра.

Нове людське суспільство вперше в історії приступило до створення нового клімату.

Привезли на машинах посадочний матеріал. Сотні дівчат, юнаків і підлітків обережно розносять його по дільницях. Все поле в рухові. Рухаються лісопосадкові машини, залишаючи після себе чудові ряди насаджень. Полощуть на вітрі, пересуваються червоні прапори. На всю довжину польового табору красується план лісопосадок. Під прапором коло машин кілька сот колгоспників і колгоспниць усіх видів праці. Серед них Герої й Героїні Соціалістичної Праці, колишні солдати й

офіцери Вітчизняної війни. Багато піонерів, що прийшли з школи з учителями. Дівчата з лопатами. Дівчата-мото-циклістки. Звідкись долинає музика.

Проїжджають вантажні машини з посадочним матеріалом. Пропливають "челябінці" з широкими рядами причепів — лісопосадкові машини Чашкіна. Незвичайні машини, незвичайне поле. Воно ніби стало продовженням індустрії. Гігантський, сповнений краси, перевороті Від просторів, масштабів, машин, а найголовніше від людей віє новою незвичайною силою.

Коло однієї з посадочних баз, над розгорнутим планом дільниці — голова колгоспу Петро Гончар, два бригадири, група колгоспників і Сергій Васильович Громов, що приїхав з Москви для випробування в дії лісопоса-дочних машин. На потужному новому тракторі з семи-лемішним плугом, під'їжджає колишній танкіст Олександр Задорожний, веселий, моторний чоловік.

— Яке ж чудове поле, товаришу професор! — Задорожний усміхнувся й спинив машину.— Все в довжину! Тягне просто, як на Берлін, їй-богу, дайте мені трасу — до Чорного моря доведу!..

— Так. Сьогодні славетний день: вісімдесят тисяч колгоспів виходять у поле, — сказав Громов. — Ви уявляєте, що буде через п'ять років?! Тридцять мільярдів дереві

— Тридцять мільярдів?! — перепитав Гончар і подивився кругом.

— Тридцять! — сказав Громов і теж подивився на далекий обрій, немов бачить уже там перетворені простори.— Якщо висадити все це в одну стрічку завширшки тридцять метрів, зелена стрічка простягнеться від Землі до Місяця.

О. П. Довженко. Фото початку 50-х років.

— Та невже?! — здивувалася молода колгоспниця.

— Не подобається Місяць? Будь ласка. Рівнятимем по Землі. П'ятдесят один оберт навколо екватора.

— Стрічка?!

— Так!..

— Гей, що за гості, дивіться? — сказав Задорожний. На шосе спинилися дві машини. З машин виходять

знайомі нам персонажі.

— Що за публіка? З яких земель? — спитав бригадир.

— Американський знак! І машини американських марок! — відповів лісовод Горобець, колишній лейтенант танкових військ. Професор Громов одійшов, очевидьки не бажаючи зустрічатися з гостями.

— Хеллоу! — весело сказав Блейк, підходячи до колгоспників.

— Салют, камрадо! — усміхнувся Горобець.— Не довелося привітати на полі брані, привітаємось хоч на полі труда!

К е м б е л л. Хеллоу! Салют! Блейк. Добрий день. Гончар. Добрий день. К е м б е л л. Як поживаєте? Гончар. Дякуємо. Не нудьгуємо. Блейк. Ну, як у вас тут взагалі? Все ол райт? Дуже добре?

Г о н ч а р. Та так наче нічого. К е м б е л л. Ви були на війні? Гончар. Хто на ній не був. К е м б е л л. Були поранені? Гончар. Був.

К е м б е л л. Один раз чи багато?

Гончар. Багато.

Кем белл. А ви?

Клуннйй. Я партизан.

Золотаренко. І я.

К е м б е л л. І теж поранений?

Золотаренко. Інтересуєтесь ранами? Будь ласка. Є трохи. А ви?

К е м б е л л. Чи був я поранений? Золотаренко. Еге ж. К е м б е л л. Ні.

Волошин. Не були поранені?

К е м б е л л. Ні. Волошин. Дивись.

Горобець. То, може, він був у неволі? К е м б е л л. Де?

Золотаренко. У фашистському рабстві? К е м б е л л. Ні.

Волошин. Може, поранений ваш син або брат?

К е м б е л л. Ні.

Волошин. І не горіли ви?

К е м б е л л. Ні.

К л у н н и й. Ви?

Б л е й к. Но, но. Ні.

Волошин. І школи ваші цілі, й книги? І всі багатства?

Б л е й к. Иес. Все ол райт.

К е м б е л л. Ми навіть вам давали лендліз.

К л у н н и й. Еге ж, щось чував. Цікаво. Так...

Гончар. Постривай. Дай сказати гостям.

Арманд Хауорд. Так. Ми хотіли спитати, скільки ви споживаєте на душу в день хліба, м'яса, жирів?

Гончар. А навіщо вам це? Якщо ви з Америки, невже немає вам про що з нами говорити? Ми ж вас про їжу не питаємо, хоч споживаємо, гадаю, не менше за вас.

Анна Бедфорд (до Хауорда). Прошу вас, перестаньте.

Б л е й к. Але все ж таки... Які в вас перспективи на урожай?

К е м б е л л. Який недосів? У вас, читав я, це... дощ не падав довго? Нема вода? Е... е...

Б л е й к. Чи не є це аеродром? Там видніє, он-о!

Гончар. Цікавлять нас не порції сьогодні. Як будемо жити? Як уживатися на землі? Та як планувати господарство: в мирі, в дружбі чи...

К л у н н и й. Так. У вас тепер, кажуть, нова бомба завелася?

Б л е й к. О! Атомна, йес! А що ви цей бомба знав... думаєте? ні?

Гончар. Думаємо, що всяка техніка має свою анти-техніку. А ви що, воювати наміряєтесь?

Блейк. Ніі Ми хочемо... е-е... оборонятися. Гончар. Од кого? Блейк. Ну, взагалі.

Анна Бедфорд. Замовкніть. Мені соромно. (По-англійському).

К л у н н и й. Ой глядіть, громадяни американці, щоб не вийшло помилки.

До посадочної бази, де школярі під керівництвом інструктора навантажують машини саджанцями, біжить хлопчик, здаля кричить:

— Хлопці! Американці приїхали! Годинники продають!.. А журнали розкидають даром! Ось! "Америка"! А картинки гарні!

Хлопці біжать бігом.

Шелест. А правда, кажуть, ви чимало заробили на війні?

Б л е й к. Е-е... но... е-е...

Шелест. Еге. Мабуть, тільки розмови...

Б л е й к. Иес.

Клунний. Я теж думаю: не може бути, щоб якийсь там народ породив би падло, що спеціально наживається на людській крові.

Арманд Хауорд. Одну хвилиночку...

Шелест. Звичайно, це класове діло.

Арманд Хауорд. Пробачте, товаришу, як вас...

Анна Бедфорд. Прошу вас, ну, прошу вас... (По-англійському).

Гончар. Хвилиночку. Громадянка щось хоче...

Арманд Хауорд. Так. Міс Бедфорд хоче дати запитання жінкам.

Анна Бедфорд. Так. Я хочу спитати, як ви ставитеся до жінок Америки?

Антоніна. А так, як і до чоловіків.

— А саме?

— Як люди, так і я. Багатих жінок я не знаю, а простих мені жаль.

Анна Бедфорд. Чому? К е м б е л л. Жаль? Чому?

Літня колгоспниця. А так, тому що принижується їхній труд святий. Б л е й к. Який труд?

Колгоспниця. А затопляєте в морі зерно. Читаємо ж у газетах. Всесвітній сором!..

Анна Бедфорд. Я категорично це заперечую. Це не ми. Це наші бізнесмени.

Б л е й к. Це зовсім інше. Ви не зрозуміли. То є різні системи. Ваша мета — виробництво товарів. Наша мета — не є виробництво, тільки прибуток. Це питання не етики, тільки економіки.

Гурток задиханих хлопчиків швидко підходить до старших. Роздивляються на американців з веселою цікавістю. Один з них, з великими очима, гарний хлопчик, не втримався:

— Американці... Ви із самої Америки?

— йес! — відповів Блейк.

— Я знаю американські вірші!

— О! Він знає американські вірші! Читай.

— Він у нас поет. Читай свої!

— Хочу американські!—Хлопчик вийшов наперед.— Пабло Неруда:

Хлопчик дий дубок.

Нема в Європі фронту!.. Сталінграде, Ти вистоїш, нехай би залили Тебе вогнем смертельним і металом! Безсмертні у віках сини твої В кривавих ранах Вмираючи,— вони й тоді боронять Твою, о місто Слави, перемогу. Червоні руки інших, наче ти...

читав прекрасно. В руках у нього був моло-

...їх попіл гордий бережно зберуть І густо ним засіють потім землю, Щоб із зерна твойого, Сталінграде, Прийшли жнива красивого життя. Як рідним, ми пишаємось тобою, Ми — мексіканці, патагонці, Чілі!..

— Уже читає!—підійшла мати.—Це не та Америка!— сказала вона, показуючи на американців.— Це Північна, Труменова. А Неруда (до американців) проїжджав через наш колгосп. Дуже культурна людина. (До хлопчика). Так він же Південна.

— Я прочитаю Північну,— не поступався поет.

— Містер Трумен прибув на острів Порто-Ріко, Змити кров із пальців у морях глибоких. Він видав щойно смерті двісті греків юних.

Його кулемети днів рокочуть безліч, І за його наказом падають голови греків,— Очі древніх морів, сливи і виноград. Падають голови греків — дорійські обличчя, Корінфські пелюстки падають в попіл і пил...

В гостей зникла усмішка. Був дуже здивований і схвильований Хауорд, і, глибоко вражені тим, що бачили, всі інші озирали степ і людей, неспроможні здолати тугу.

Хтось покликав Гончара. Голова колгоспу пішов до бригади. Анна й Хауорд пішли з ним поруч.

— Фактично ви вже не фермер, товаришу голова?

— Ну, фермерство далеко позаду. Забув уже...— Гончар оглянув по-хазяйськи широкі простори.— От наше поле. Гарно, правда?

— Дуже. А в якій мірі ваша праця примусова? — спитав Хауорд.— Ви можете сказати одверто? Пробачте за нескромне запитання.

— Запитання, звичайно, дурнувате,— відповів Гончар.— Але раз уже вам звелено його задати, будь ласка... Епоха спонукає й вимагає від людини, якщо вона, звичайно, людина, не тварина.

Він подивився на гостей і тонко, трошки іронічно усміхнувся. Він чудово розумів весь комплекс міркувань закордонних гостей, спрямованість їхнього розуму й мету. Він був дуже добрий і любив поле, як художник фарби й полотно.

— Подивіться на світ,— скільки безладдя й дурості. Скільки пустель чекає зрошення. Скільки рік треба повернути й вирівняти, посадовити нових лісів, скільки вітрів приборкати! Це ж само не робиться. Клімати виправляти пора, погодьтеся, і якість рослин... Капіталізм ваш дурний, не ображайтеся.

— Ну... е... Вірите ви в бога? — спитала Анна.

— Ні, американська дівчинко. Бог потроху якось сам по собі одпав, і небо стало чисте й веселе.— Гончар ще раз усміхнувся.

Справді, небо було чисте й веселе. Легкі весінні хмарки підкреслювали його бездонну голубизну. Потоки тепла, й пісні жайворонків і дівчат на полі, де так недавно гриміли битви, і цей чистий чоловік Гончар, що зовсім не думав, яке враження справляє він на світ, і будівництво нового клімату,— все було незвичайне.

— Ще запитання,— сказав Хауорд.— На війні ви особисто багато втратили?

— Втратив багато і знайшов багато.

— Страждали? Жаліли? — дала навідне запитання Анна.

— Всього було,— усміхнувся Гончар.— Страждав і захоплювався. Від цього місця до Берліна дійшов.

— Я тоді прилітала в Берлін.

— Так... До самого головного штабу Гітлера, хай він буде проклятий, — зітхнув Гончар і подивився на захід,— дійшов. На рейхстагу розписався в сорок п'ятому році за себе й за синів...— Гончар нараз замовк і, махнувши рукою, пішов до бригади. Хтось його покликав.

— Жаль синів,— сказав, підходячи, дід Волошин.— Сини в нього...

— Загинули на війні? — спитала Анна.

— Один остався. Онде над Дніпром! На захід дивиться, звідки його привезли, наче хоче спитать, що світові треба од нас?! — Помітив свого сина, молодого вченого, що проходив з групою колгоспників:

— Ярославе!

На високій горі над Дніпром, увінчаний весінніми хмарами, стоїть бронзовий пам'ятник двічі Героєві Радянського Союзу.

Підходить Ярослав до батька і раптом, упізнавши Анну, радісно пішов їй назустріч. Вона до нього.

— Анна!

— Це ви, Ярославе? Яка я рада.

— Чому ж ви не дали мені знати в Москві...

— Ми виїхали несподівано.

— Я теж.

— Це ваша батьківщина!

— Так. А це, Аннушко, мій батько.

— Ось оце дуб, можете повірити! — Літній бригадир підійшов до Анни, тримаючи на широкій коричневій долоні маленький сіянець дуба. — П'ятдесят років займаюся я хлібом і садом, теж дуже душевне діло, але з цим ніщо не зрівняється. Саджаю ось і радію вже не на рік — на триста років наперед.

— І я,— сказала колгоспниця Олена Гончарова, мати юного поета.— Садовлю дубочки, і так мені любо, неначе дітей народжую, а сама думаю: проминуть віки,— шумлять вершинами діброви в небесах. Неначе я ось цими дубками вростаю в майбутнє життя.— Олена розігнулася й несподівано простягла руки Анні.— Посади й ти, голубонько, ось ці три дубки, а я на тебе порадію. Десь, може, і мати твоя садовить.

Анна взяла у колгоспниці три маленькі сіянці. У неї злегенька тремтіли руки од хвилювання. Коли, нагнувшись, вона приторкнулася руками до землі й почала садовити дубки, їй страшенно захотілося, щоб вони повиростали гігантами. Вона раптом уявила, що колись буде матір'ю, їй захотілося щастя. І коли, посадивши дубки, вона вирівнялась, Олена помітила на очах у неї сльози й зраділа:

— Помічаєш, що ти не така вже тепер, як була до посадки? Є різниця, правда?

— Є. Мені радісно,— сказала Анна.— Мені здається, ви мене трошки прилучили до... щастя...

— Отже, ти добра людина. Помічаєш, як іноді небагато треба людині для щастя?

— Так.

— А то з тобою чужі люди, я бачу, не наші? — спитала Олена, помітивши журналістів, що наближалися.

— Я теж чужа.

— А, вигадуй,— з добродушною наївною недовірливістю сказала Олена.

Співали дівчата коло посадкових машин. Коло пам'ятника двічі Героєві Радянського Союзу стоїть хлопчик, який читав американцям вірші.

— Це мій батько,— каже він гостям. Обличчя в хлопчика стає суворе. Він хоче бути схожим на батька.

— Він герой? — спитав Блейк, фотографуючи пам'ятник.

— Звичайно. Аякже.— Хлопчик обняв бронзову статую свого батька, одвів очі від американців у далекі вічні простори Задніпров'я і почав несподівано творити свої вірші від імені батька. Ось вони:

До смерті в мене часу не було. Суворий. Забував про милосердя, Щоб не слабіти між проклять ворожих, Вогню і відчаю: "Здаюся, Рус". Присягу Батьківщині я проніс Крізь грози, грім і скреготи металу,

Допоки під далеким Сандомиром

На попіл обернувсь за мент один.

її любив я.

їй — війні — належав.

У захваті бував на полі бою,

В мент захвату такого і помер.

Була атака,

Ворог мій тікав.

Мій ворог біг чимдуж переді мною! Я був щасливим. Хоч і мало жив. Відлитий в бронзу я... Вартую людськість...

Старий Гончар змахнув сльозу, щоб не помітили ні онуки, ні гості. Який це був чудовий хлопчик! Як він летів за своїм батьком на поля битв! Як він хмурився, як грізно підіймав голову! В якісь хвильки він здавався майже дорослим. Але найдужче вражала в ньому зворушлива і разом з тим героїчна натхненна дитячість в прекрасному сполученні з силою розуму й обдарування. Коли він промоляв слова. "В мент захвату такого і помер", дзвінкий голос його ледь здригнувся, і на очах виступили сльози, але він подолав їх силою своєї волі, і тоді на нього не можна було дивитися без трепету. Він був достойним сином свого батька, цей хлопчик, творець нових лісів і поем. Перед ним проходили "челябінці" з лісопосадочними машинами. Вони здавалися йому в цю хвилину танками, що йдуть у бій на чолі з його молодим героїчним батьком. Картина бою над Дніпром виникла перед ним з такою нестримною силою, що поле нараз почало дрижати під тягарем танків, гармат та іншого кричущого заліза. Ревли літаки. Прожогом летіли бомби й освистували людське життя. На вишгородських кручах горіли танки. Гармати били по танках, здіймаючи вихорами куряву, і безнастанно грім гримів, і сівачі кидались у виблисках своїх гармат, як видіння епохи. От який це був хлопчик. Сама природа, здавалось,

відповідала йому. Над чернігівськими просторами гримів весінній грім. Веселі хмари товпились над Дніпром і в Дніпрі, обіцяючи багате літо. Полями линули пісні. За машинами, на яких працювали розумні люди, виникали, мов у казці, ряди молодих насаджень. Була зовсім нова графіка полів.

Американці мовчки озиралися, відчуваючи, які чужі вони цьому світові і як цей світ далеко пішов уперед.

Анна Бедфорд дивилася на пам'ятник людині і вперше в житті зрозуміла усім своїм єством, що таке безсмертя.

Прочитавши доповідь Хауорда про поїздку в колгоспи, Марроу оскаженів. Доповідь була негайно прочитана послові з відповідними коментарями. Доля начальника бюро інформації була вирішена.

— Читали доповідь Хауорда? — спитав Марроу Грев-са, що був викликаний для одержання вказівок.

— Обурливо,— сказав Гревс.

— Я дуже радий. Нарешті, ми його виведемо на чисту воду. (Цитує доповідь). От. Полюбуйтесь! Сам заголовок розділу чого вартий: "Серед усіх будівництв Союзу РСР є найбільш вражаюче будівництво нового клімату..." Бийте моєю рукою!..— Марроу вискалив зуби й злісно потряс кулаком.— Все.

Гревс виходить. Марроу подзвонив. Входить секретар.

— Містера Стіда.

— Иєс, сер.

Арманд Хауорд уже заздалегідь приготувався до бою. Без сумніву, він знав, на що йшов.

— Це ви писали доповідь про поїздку в колгоспи?

— Я.

— Ви могли б з успіхом послати її радянському урядові,— ледве стримуючи себе, сказав Гревс

— Но. Я дозволив собі залишити в ній не так багато правди, сер,— ще стриманіше відповів Хауорд.

— Чиєї правди?

— Правди дійсності, сер.

— Я вас послав розвідати правду дійсності в нашому розумінні. Хіба такої доповіді жде Вашінгтон?.. Кому потрібна ця патетика? Де примусова праця?

— її немає,— сказав Хауорд, закурюючи люльку.— Я не бачив.

— А навіщо ми вас посилали? А де розор? Червоний імперіалізм? Чому я не бачу й рядка червоного імперіалізму?

— Це ви, мабуть, дописали самі.

— В посольстві прес-конференція. Завтра! Вся американська преса! — Гревс театрально схопився за голову й забігав по кабінету.— Що ми дамо журналістам? Ось це! Де ви? Ви живете поза часом!

— Я зустрів у колгоспі одного чоловіка, сер,— задумливо й дуже поволі сказав Хауорд, дивлячись на Гревса з глибоким презирством.— То був голова. Простий чоловік, як мій батько. Він дещо мені розповів про життя. Після цього мені захотілося раз за багато років уявити, що я ще не все втратив.

Г р е в с. З цією доповіддю ви втратили все. У всякому разі, багато чого.

Хауорд. Ви маєте на увазі...

Гревс. Вашу службу, якщо не більше.

Хауорд. Пліз.

Гревс. Любитель правди... Начальник бюро інформації посольства США уявив себе любителем колгоспної правди, а! А чому ви не написали, як вони були бідно одягнуті?

Хауорд. Вони не були бідно одягнуті. Гревс. Як огидно були одягнуті їхні жінки?! Хауорд. Вдови й наречені героїв, сер. Вони були гарні.

Гревс. На них не було й одного пристойного головного убору. Блейк! Входить Блейк. Блейк. Иес, сер!

Гревс. Як були одягнуті ці жінки?

Б л е й к.-Сміховинно, сер! І найменшого натяку на моду. Ось фото!

Гревс (показуючи фото). Чому ви не побачили цієї правди?

Хауорд. Я дивився весь час їм у очі. Слухав їхні думки. Я не помітив на них нічого старого й зношеного. Навпаки, містер Блейк видався мені

серед них брудним шарпаком... людською слизотою... Мені було навіть соромно за нього. Мені й зараз соромно за цю скотину.

Блейк. Містер Хауорд!

Гревс. Містер Блейк!

Блейк. Иес, сер!

Гревс. Містер Блейк, передайте містеру Хауорду, котрий стоїть переді мною, що він може пакувати чемодани й забиратися до біса в Будапешт. Ось наказ про його переведення.

Хауорд. Иес. Містер Блейк, передайте містеру Гревсу, що я, по-перше, поїду куди захочу, по-друге, що він може вважати себе ударениим по фізіономії. (Виходить).

Г р е в с. Я?.. Е-ей! Я випускаю вам у потилицю обойму! Чуєте? Вона вас дістане скрізь! Навіть у Вашінгтоні теж! Будь ласка, я там приготував для вас тисячу сюрпризів!

Хауорд (спинившись у дверях, обертається). Містер Блейк. Я забув ще плюнути йому в пику. Пліз.

Од цієї фрази Хауорда секретар посольства завив. Але його ворог уже грюкнув дверима. Відповісти було нікому, до того ж, нічого не спадало на думку, що могло б перекрити одержану образу. Увесь налитий кров'ю, з виряченими очима, він буквально божеволів од злості. В цю секунду його попросили до посла, і майже цієї миті він уже входив у кабінет посла з найспокійнішою милою усмішкою, що становила, здавалося, постійну і невід'ємну дипломатичну частку його душі.

— Департамент прийняв нову ухвалу щодо Хауорда,— сказав посол.

?

— Він повертається до Вашінгтона.

— О сер. В департаменті сидять великого розуму люди. Це останній рузвельтівський ставленик у Москві.— Догідлива стандартна посмішка не залишала Гревса.

Хауорд іде, збурений гнівом. В холі зустрічається з завжди квапливим Марроу.

— Хелло, Хауорд! Ну, як ви себе почуваєте після поїздки? Доповіді ще не читав. Одним тільки оком. Є місця разючі! Тільки трошки треба...

— Я нічого не розумію в нашому домі.

— Милий мій, ви тільки... Абсолютно все буде ол райт... Поспішаю до посла. (Цілком інтимно, напівпошепки, з наймилішою усмішкою). Ох, ці генерали... (Зникає в кабінеті посла).

Скотт (побачивши Марроу). Хауорд виїде в Ва-шінгтон.

Марроу. Так? Якщо тільки не втече до комуністів. Страшна людина,— я говорю вже про це три роки. Скотт. Приготуйте всі матеріали для суду.

— Так, сер. Я також гадав би, що два свідки обвинувачення від посольства...

— Кого ви маєте на увазі послати?

— Мм... лікар Уїнчелл потребує відпустки і, можливо, Анна Бедфорд... Дочка фермера. Як ви помітили, дуже мила. Надзвичайно

вигідна для інтерв'ю кінохроніки. Одразу викликає симпатію й довір'я. Взагалі тут можна багато придумати. До речі, в неї померла мати. Сьогодні одержав телеграму.

— Ви їй повідомили?

— Поки що ні.

Входить секретар. Доповідає, що прийшов містер Стід.

— Нехай зайде.

— Пане посол! Я вважаю за свій обов'язок...— Заступник начальника відділу інформації Дуглас Стід, що допіру ввійшов, дуже хвилювався. — ...Прошу вас вислухати мене.

— Будь ласка.

— Я вважаю містера Хауорда людиною об'єктивною, це по-перше.

— Ви його заступник?

— Так... А по-друге...

— На жаль, не можу вважати за потрібне ні вислуховувати вас, ні відповідати вам. Я сьогодні скасував вашу посаду.

В холі Арманд Хауорд зустрів Анну Бедфорд. Сіли за столиком коло самого вікна. На столику американські журнали.

Хауорд. Який я був дурень! Я наївно вірив, що посланий... сюди для зміцнення культурних зв'язків між великими народами... Все — димова завіса!

Анна Бедфорд. Часом мені здається, що цей будинок вибухне од ненависті й брехні.

Хауорд. Чорт його бери!

АннаБедфорд. Помічаєте, як ми стаємо схожі на німецьких фашистів? Весь цей стиль, методика... Ненавидимо росіян. Ненавидимо одне одного. Всі нещасливі.

Хауорд. Всі ждуть чогось.

Анна Бедфорд. У нас немає позитивної мети. Я це зрозуміла.

Хауорд. Америку відкрила. Звичайно. Є жадоба війни, і ми гамуємо її кров'ю, кидаємо греків на греків, арабів на арабів, Китай на Китай, і ця ганьба на Балканах,— це ж наша робота!

Анна Бедфорд. Що буде?

Хауорд. Не думайте про це, Анно.

Анна Бедфорд. Про що ж думати?

Хауорд. Хай вони западуться.

Анна Бедфорд. Я не можу не думати. Вже я очей не можу заплющити.

Хауорд. Дорога моя, в який величезний світ питань ви поринаєте. Вони задушать вас. Знищать милу безтурботність вашого погляду.

Анна Бедфорд. Кому потрібна ця безтурботність!

Хауорд. Мені... Анно, чи вам не здається, що ми могли б удвох виїхати звідси?

— Куди?

— Давайте подумаємо...

— Ні. Від цих питань уже не втечеш.

— Так.

Анна Бедфорд. Це наша дійсність. Це сила речей, котра нас створила і яку ми творимо... Ви помітили, як світ почав ненавидіти нас? Скажіть, чому нас не любить світ? Це ж правда?

Хауорд. Тому що немає в нас любові до світу. Все — торгівля. Торговці ми.

Анна Бедфорд. Торговці і слуги торговців. Коли в колгоспі...

Повернувшись від посла в свій кабінет, Марроу підійшов до столу і ввімкнув апарат. Записується голос Анни Бедфорд: "...Давали нам запитання, я згоряла...".

Голос Хауорд а. Не треба. Давайте вип'ємо, чи що.

Голос Анни. Не хочу. Не треба. Невже ви не бачите, що те, про що я думаю, про що питаю себе і всіх навколо...

За столиком коло вікна Анна Бедфорд і Хауорд:

— ...Це не тільки я: півсвіту юності, склавши зброю, оплакавши мертвих серед руїн Європи, Азії, Африки, думає, питає, прислухається, і

дзвін, і грім катастрофічних вибухів стоїть ще у вухах, і стогони поранених десятків мільйонів, і трупний сморід десятків мільйонів... О юність моя, що коять з тобою! Підходить секретар Марроу:

— Міс Бедфорд!

— Так.

— Вас просить містер Марроу.

Анна Бедфорд увійшла. Як їй не хочеться входити в цей осоружний кабінет.

Марроу (зайнятий читанням). Міс Бедфорд? Анна Бедфорд. Иєс, сер.

Марроу. Усміхніться. Чому ви перестали усміхатися? Я не раджу вам входити в кабінет без усмішки.

Анна Бедфорд. Иєс, сер. (Усміхається).

Марроу. Коли давали вам запитання, від чого ви згоряли?

Анна Бедфорд. Не розумію... (їй страшно).

Марроу. Напевно, від цікавості. Як не розумію? (Вмикає апарат).

Вона чує свій голос: "Це не тільки я: півсвіту юності, склавши зброю, оплакавши мертвих серед руїн Європи, Азії, Африки, питає, прислухається, і дзвін, і грім катастрофічних вибухів стоїть ще у вухах, і стогони поранених..."

Анна Бедфорд стоїть приголомшена, слухаючи свої слова: "...десятків мільйонів, і трупний сморід десятків мільйонів... О юність моя, що коять з тобою!"

Марроу (проглядаючи доповідь Хауорда). Треба усміхатися, люба моя. Ваші вірші?

Анна Бедфорд. Так.

Марроу. Дуже талановито. Це пригодиться. Тільки ми їх трошки відредагуємо. Тепер трохи прози. Посол призначив містера Блейка на місце Хауорда. Відрекомендуйтеся йому й швиденько додайте до доповіді дві сторінки червоного імперіалізму. Примусова праця — не менше трьох сторінок зробить сам Блейк. Ви тільки накидайте схему. Освіжіть анекдотами. Свіжі анекдоти є? Подивіться папку анекдотів. Розмалюйте одяг колгоспниць, взуття, головні убори — це в нас люблять. Голова колгоспу... Як його прізвище?

Анна Бедфорд. Гончар.

Марроу. Визнав примусову працю. Працює не по-кладаючи рук над спорудженням аеродромів. Журиться, що втратив ферму. Все втратив. Комуністи забрали в нього все, навіть коні й...

Анна Бедфорд. Иес, сер. Але він сам комуніст...

Марроу. Не треба. Нехай він буде антикомуніст.

Анна Бедфорд. Иес, сер. Але...

Марроу. Слухайте: що всі вони настроєні лояльно і не піддаються пропаганді, я це зрозумів з самого початку війни.

— Иес, сер. Мені здається, нам немає чим завоювати їхнє серце. Коли я побачила під час насаджень лісозахисних зон...

— Ніяких зон! Наївна ви дитина. Більшовицький трюк, та й годі! Але це чудово для розділу про примусову працю. (Викреслює синім олівцем три сторінки з доповіді). І ніяких сердець! Чорт з ними. Нам треба не завойовувати серця, а розвідувати. И оберігати серця американців.

— Иес, сер.

— Анно! Чого ви водитеся з цим Хауордом? Це людина пропаща... А ви можете собі зробити кар'єру... Ви можете подобатись великим людям...

— Не розумію.

— Ну, я не кажу — послові. Посли приходять і відходять... Радники залишаються. Бачите* це майже освідчення, правда?.. Це дуже багато. Еге ж?

На прес-конференції під час зустрічі міністрів іноземних справ у Москві приїхало багато маститих журналістів і кореспондентів реакційних американських і європейських газет, відряджених в СРСР з спеціальною метою — зібрати якнайбільше наклепницьких відомостей про життя СРСР. Зважаючи на те, що допіру призначений начальник бюро інформації ще не був достатньо авторитетний, щоб переконати журналістів у "простій істині про неминучість краху радянської держави",— конференцію відкрив сам Марроу.

— Джентльмени, вам нема чого їздити по Росії й ризикувати своїм життям у пошуках правди. В теперішній час це майже неможливо. Ми зробили все, щоб ви уникнули цієї турботи. Правда — ось! В готовому, так би мовити, консервованому вигляді.— З цими словами Марроу почав

роздавати кореспондентам заготовлені пакети "матеріалів". Кореспонденти були в захваті.

— Це чудово! Прекрасно!

— Дякую вам!

— Чудесно!

— Так, це майже подвиг, джентльмени,—сказав Марроу.— І чим ближче СРСР до цілковитого краху, тим важче добувати цю правду. Зараз у цій країні працювати взагалі неможливо. Ми або впираємося в кам'яну стіну, або ловимося в цілком незрозумілі сіті. І все ж таки ми зробили для вас це диво на величезній терра ін-когніта, в порівнянні з якою вся Європа — це легенький детектив у старому готелі. Працювали найкращі наші інформатори. (Аплодисменти). Найсміливіші, здібні на блискучі узагальнення стилісти, таланти яких можна тільки вітати. Ось, для прикладу, взірець про одвідання колгоспів України: "Десятки мільйонів радянських юнаків і дівчат, склавши зброю серед руїн і смороду розору, оплакавши мертвих мільйони і мільйони поранених оплакавши, слухають щоденно "Голос Сполучених Штатів Америки" й думають, що тільки в "плані Маршалла" могли б вони знайти собі відповіді на питання життя. Вони давали нам ці запитання, згоряючи від заздрощів до нашого способу життя. Одна колгоспниця, до якої звернулася із суювами співчуття наша співробітниця Анна Бедфорд, голосно зітхнула, сказавши: "О юність моя, що коять з тобою!"

Журналісти починають аплодувати Анні Бедфорд. їй хочеться втекти. Вона дивиться на Арманда Хауорда, шукаючи в нього захисту. Хауорд, не розуміючи, презирливо одвертається. їй хочеться крикнути, що вона непричетна до цієї брехні, але треба усміхатися. Оплески сильнішають.

Марроу. Голова колгоспу скаржився на примусову працю. Переставши бути фермером, він, за його словами, втратив усе, навіть коні й релігію. Він сказав... Він скаржився...

— Брехня! — пролунав нараз гучний голос Хауорда.— Він не скаржився. Все брехня!

— Як брехня?! Хто це? Слухайте, що це робиться?! — загула вся прес-конференція, обертаючись до Хауорда.

Марроу і Блейк. Спокій! Як не скаржився? — Ви!.. Хто вас просив?.. (Гамір). Спокій!

Хауорд. Він так само скаржився, як і та колгоспниця! "О юність моя, що коять з тобою!" — це слова Анни Бедфорд, а не колгоспниці. Це її декламація! (Анна Бедфорд виходить збентежена). Я не розумію, навіщо американському народові ця брехня! Американський народ послав нас сюди для зміцнення культурних зв'язків, для ствердження миру на основі високих принципів взаємодовір'я!

Журналіст (другому, тихо, із сміхом). Який ідіот, який ідіот, боже, який ідіот... Дон-Кіхот Ламанчський... М а р р о у. Ви базіка!

Арманд Хауорд. Навіщо ви оббрехали голову колгоспу?! Я пам'ятаю всі його слова. То була розмова на високому рівні розуміння епохи.

Блейк. Ви тим часом не записалися в колгосп?

Марроу. Мабуть!

Арманд Хауорд. Ні. Але я запевняю, що багатьом з вас можна повчитися в нього. Марроу. Справді?! Блейк. Чому?

Арманд Хауорд. Широті мислення хоча б і чесності, яка тут і не ночувала.

Блейк. Я протестую! Ви ображаєте прес-конференцію!

Журналіст Стід. Прес-конференція не просить вашого захисту.

Хауорд. Що ми робимо?.. Навіщо морочимо американський народ цією дурною брехнею?.. Я прожив тут кілька років, джентльмени. Те, що я бачив на радянських полях останнього разу...

Гамір. Крики: "Сідайте! Сідайте! Закрийтесь!"

...Гаразд. Я йду звідси! Але перед тим, як піти, я заявляю конференції: ми не посольство миру, ми посольство війни. Посольство ворожнечі. Тут фабрикується і звідси пливе в Америку осоружна брехня й ненависть до всього радянського, до демократії Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії... До будь-якого найблагороднішого починання. Я не хочу жити серед зла цих диверсій!

Блейк. То йдіть геть!

Марроу. До біса!

Блейк. Нам набридло слухати ваші проповіді! їдьте в Бухарест.

Хауорд. Ні, не в Бухарест! Я в Вашінгтон поїду! Я розкрию цей безвідповідальний обман американського народу й уряду Америки.

Марроу. Ви брешете! Ніхто уряду тут не обманює! Ніхто, крім вас самого! Вас купили! (До журналістів). Він давно вже в них у полоні. Він комуніст!

Входить Скотт. Рух у залі.

Скотт Ах-ах-ах, який гамір...

Марроу. Хауорд образив дипломатичний корпус, сер, і прес-конференцію.

Скотт (цілком спокійно). Ну що ж. За це він відповість. Але звинувачувати начальника бюро інформації, що він в Росії став комуністом, я б не хотів дозволити нікому. Хіба може американський народ повірити, що це можливе взагалі і тим більше тут? Кому це потрібно? (В бік Хауорда). Містер Хауорд, ви можете запевнити прес-конференцію, що ви не комуніст?

Хауорд. Так.

Скотт. Бачите. Ніякий він не комуніст. Він одне з двох: або ледар і цілковитий невіглас, або куплений провокатор.

Хауорд. Але... Я дозволю собі висловити сумнів, сер, оскільки я це чую вперше, тим більше, справді, од провокатора й шпигуна.

Шум. Крики протесту.

Скотт (стримуючи лють, підкреслено тихо). Од розвідника. Всі ми тут розвідники. Я перший серед вас.

Хауорд. Я повторюю: я чув образу з уст провокатора!

Скотт поблід. В нього геть упало серце, задзвеніло в вухах й почала паморочитись голова. Серед мертвої напруженої тиші повільно підійшов він до Хауорда й посміхнувся, як вовк. Потім він проковтнув слину.

— Так. Я спровокував ваш гнів,— сказав він тихо, намагаючись відновити самовладання.— І вкупі з гнівом, оскільки це мені потрібно, ваше невігластво. Певне, ви не провокатор. Ви ледар і невіглас, Хауорд. (Підходить до журналістів). Коли б Хауорд, якого ми послали добути нам страшну правду про примусову працю на посадках так званих лісових зон, про які треба розповісти американському народові... Всі привезли приголомшуючі фак-

ти!.. Вам тут цитували Анну Бедфорд, а цей, будьте люб'язні, привіз вірші якогось підлітка. (Читає з доповіді). Е-е... е...

Була атака,

Мій ворог біг чимдуж переді мною! Я був щасливим. Хоч і мало жив. Відлитий в бронзу я... Вартую людськість...

Ха-ха-ха... (До Хауорда). Ви смішні. (До журналістів). Я можу цілком запевнити прес-конференцію, що містер Хауорд смішний.

Сміх. Всі журналісти вважали за потрібне засміятися.

— Ви чуєте, які ви смішні, Хауорд? Сміх повторюється.

Анна Бедфорд хутко входить у свою кімнату. Вона падає на стілець коло письмового столика, на якому стоять фотографії мами, Мері, братів і радіоприймач. Обхопивши голову руками, вона поникла над столом.

Але ось почувся голос Сполучених Штатів Америки. Це Мері з своєю черговою порцією радіобрехні.

— Не хочу я тебе слухати, Мері,— сказала Анна Бедфорд, немов подруга була не по той бік океану, а поруч, у кріслі. Вона вимкнула радіо й, склавши на ньому руки, притулилася до них щокою.— Сьогодні я така ж нікчемна, Мері, як і ти,— сказала вона, залітаючи в уявлювану

далечінь...— Така ж мізерна й нікчемна, як і ти. Навіть гірше. Ти розносиш по земній кулі чужу брехню. А я сьогодні сама була співавтором брехні, як продажна тварюка, невільна, правда... Чи про це ж ми з тобою мріяли, Мері?..

В цю хвилину їй здалося, що її слова линуть на особливій, тільки їй і Мері відомій, хвилі через океан, і Мері чує її і співчуває їй. Та ось вона знову вмикає радіо:

— Слухайте наш голос на хвилях двадцять шість цілих сорок вісім сотих метра...

Анна Бедфорд вимикає радіо.

— Що слухати? Кому потрібен безглуздий твій голос? Бляклі думки... Світ інший, Мері, зовсім інший... Як тяжко мені. Яка ганьба! — Анна задумалась.

Стук у двері.

— Ввійдіть!

Увійшов Арманд Хауорд:

— Вилітаю завтра о восьмій.

Анна Бедфорд. Так? Сідайте. Пробачте, що ви мені сказали?

Хауорд. Лечу. О восьмій ранку.

Анна Бедфорд. Так?.. Заздрю...

Хауорд. Мені було тяжко переступити ваш поріг. Але в мене, здається, були до вас почуття. Прощайте.

Анна Бедфорд. Ви...

Хауорд. Піймали вас гангстери. Гаразд. Продавайтеся. Все тут продане. Але навіщо торгувати душею? "Юність моя, що коять з тобою!" — навіщо ви продали це розбещувачам світу? Убити вас мало!

Анна Бедфорд. Дякую.

Хауорд. Коли ви промовляли ці слова, ви були прекрасні останній раз у житті. Мені здавалося, вас чули в той час юнаки й дівчата світу.

Анна Бедфорд. На лихо, крім вас, мене чув один тільки Марроу.

Хауорд. Анно!

Анна Бедфорд. Залиште мене.

Одчиняються двері — Сесілія Вонг в сльозах кидається до Анни. Спершу Анні здалося, що її чуйна подруга прийшла до неї розділити з нею одчай і сором з приводу всього, що сталося на прес-конференції, і вона, з свого боку, почала втішати Сесілію.

— Дякую, люба моя. Не треба. Заспокойся.

— Анно! Люба! Як мені тебе шкода!

— Хочу в Америку. Хоч на один день. Може, це все помилка й обман... Можливо...

— Але ти триматимеш себе в руках? У тебе є мужність? Так, Анно? Дай мені слово! Ну, бідолашна ти моя...

— Що з тобою, Сесіліє? Ну, що сталося, кажи?!

— Мама твоя померла...

Сесілія дала Анні текст одержаної телеграми, плачучи, неначе вона була в якійсь мірі винна в цьому нещасті.

Анну Бедфорд відпустили в Америку на два тижні. Перед тим як полетіти, вона подзвонила Ярославові. Вона сказала йому про смерть матері, про те, що летить, але в кожному її слові чулося: Ярославе, я думаю про вас і думатиму завжди.

Ось вона знову летить над Атлантикою, тільки вже інші хмари, і звучання ефіру інше.

Нью-Йорк перед нами — місто жовтого диявола.

На особливу нараду, на яку був викликаний військовий міністр, прибули Річард Рокфорр, Джон Форстер Пурріс, Дюпак, Діллінг, Джон Рамл, старий Томас Ла-уелл — мозок Уолл-стріту, представники генерального штабу, колишній посол в СРСР Берріман і кілька особливо довірених осіб з держдепартаменту. Нарада відбувалася в одному з військових інститутів, де міністр пропонував на розгляд один з найбільших, на його думку, винаходів, котрий вкупі з атомною бомбою повинен був забезпечити США цілковите панування в світі. Багатьох з тих, що зібралися, Форрестол уже не задовольняв. Він занадто захоплювався авіацією, внаслідок чого його заступники, що представляли ряд монополій, які не мали безпосереднього відношення до авіації, не одержували вже астрономічних військових кредитів. Три військові міністерства, об'єднані за Рузвельта, так, власне, й не злилися воєдино, не поділивши здобичі. Суперечності й багатолітня гризня

концернів, що зводили один з одним старі рахунки, жадоба до наживи й несподіваний поворот справ у Європі, який закінчився провалом Гітлера, тривожні діла в Азії й зростання авторитету Радянського Союзу та страх перед комунізмом,— все це остаточно підірвало здоров'я військового міністра Форресто-ла, і за ним почали дещо помічати. Він запізнився на нараду.

Старий уолл-стрітівський лев Томас Лауелл був дуже невдоволений. Він стояв біля вікна й, дивлячись на фантастичне громаддя хмарочосів, розмовляв, напівобертаю-чись до Кеннона й одного з секретарів:

— Військовий міністр запізнився... на нараду, яку сам скликав! Анекдот... Де містер Форрестол?

— Дзвонили,— немає. Дуже дивно,— відповів заступник міністра генерал-банкір, він же й президент великої фірми Уолл-стріту "Діллон Рід енд компані" Майкл Дрейпер.

— Лікар тут?

— йес, сер,— сказав секретар.

— Попросіть... А втім, не треба, містер Кеннон!

— йес, сер.

— Ну, що це таке?! — Лауелл одійшов од вікна до крісла.— Ме... не... не чіпайте мене! Сам сяду, чорт би мене вхопив.— Не перестаючи бурчати, важко повертаючись і охкаючи, Лауелл без чужої допомоги сів у крісло.— Не прийшов?

— Но, сер.

Сусідній кабінет, в якому зібралися вже всі запрошені, справляв трохи незвичайне враження. Вся його підлога становила карту світу, права стіна — теж, з Північним полюсом у центрі і величезним червоним масивом Радянського Союзу, що нависав над Америкою. Позаду, на стіні, висіли величезні фотографії Землі, зняті автоматами з височини 60—100 миль, а посередині в металічній оправі поволі обертався великий глобус. Біля глобуса точилася зовні стримана, але запекла суперечка. Тут не було, власне, принципових розходжень у поглядах і тим більше в цілях, проте все ж таки тривога встигла вже охопити всіх: обмірковувалися питання величезної ваги.

— Ви старий ідеаліст,— сказав Діллінг, звертаючись до Джона Рамла. Рамл усміхнувся страдницькою усмішкою астматика, шумливо дихаючи й похропуючи, мов У сні.

— Так, я ідеаліст, і це мене цілком влаштовує. Я завжди був ідеалістом і не зносив крові. Заріжте при мені курку, я знепритомнію.

— Ну от!..

— Я запевняю, що політичний спокій світу можна відновити шляхом знищення противників спокою цілком безкровним способом.

— Ви мрійник!

— Не перебивайте мене!.. Без єдиної краплини кро-вГ! Без війни. Без цих жалюгідних атрибутів атавізму — хоробрості, геройства...— Старий потомственний гангстер, важко дихаючи, дивився на глобус, що весь час поволеньки обертався.— Так, без... без цих сиріт, удів, руїн і нахабних ветеранів — інвалідів!

— Але це чистісінька утопія! — сказав Діллінг.— До того ж, це взагалі неправильно: герої, вдови й руїни підвищують індекс нестатків і залежності.

— Це життя! — погодився Річард Рокфорр.— Це живить патріотичні почуття й інтерес до озброєння.

— Ну, можливо, один раз обійдемося без філософії,— сказав Рамл.— Містер Рокфорр в ролі мораліста. Смішно.

— Що ви пропонуєте?

— Я пропоную усунути комуністичні вогнища приблизно в 300 мільйонів чоловік біологічним препаратом концерну "Стандард ойл", — сказав Джон Рамл, показуючи на "вогнища".— Для цього пропоную тут же сьогодні дати вказівку урядові...

— Постривайте! Хвилиночку! Один момент...— втрутився "сталевий король", збагнувши, куди гне ця стара лисиця.— А ви подумали, який хаос внесе це в металургію, на якій тримається світ?

— Атож! Я взагалі не розумію, з якого часу ці безграмотні аптекарі з "Стандард ойла" робитимуть свій бізнес на комунізмі! — підтримав сталевого короля Діл-лінг, що почував до Рамла стару ненависть.

— Хе! Вони, чи бачите, вже наміряються знищити півмільярда клієнтів мало не за сто доларів...

Коли Форрестол появився в дверях, Лауелл і Кеннон одразу зрозуміли, що з ним щось трапилося. Від нього буквально випромінювалося якесь гнітюче хвилювання.

— Джентльмени, прошу пробачення. Я, здається... от дивно...

— Що з вами? — спитав Кеннон.

— Жахлива неприємність...— Форрестол почав озиратися.— Я загубив заячу ніжку. Це дуже погана прикмета.

Всі перезирнулися.

— Ну що ви! Дрібниця яка,— заспокоїв міністра Лауелл.

— Ні, ні. Це жахливо,— сказав Форрестол і зненацька став до чогось прислухатися.— Сьогодні вночі, коли росіяни зруйнували тринітроуловими бомбами Вашінг-тон...

— Який Вашінгтон? — Лауелл і Кеннон перезирнулися.— Як зруйнували?

— Як який? — здивувався Форрестол, підвівши брови. Він був дуже блідий. Тонкі губи ледь усміхалися, а в очах бігав страх.— Як який?" Ви не знаєте, що Вашінг-тон перетворений на купу сміття? Я на свої очі...— Форрестол підійшов до Кеннона. — Містер Кеннон, я бачив ваш труп. Геть розчавлена голова...

Кеннон. Дозвольте. Ну, годі, їй-богу. Ну що ви. Містер Форрестол!

Л а у е л л. Тихіше... Покличте лікаря... (Знаками по-казує Кеннону, щоб той вийшов. Кеннон виходить). Містер Форрестол, може, одкласти ваше повідомлення на тиждень?

Форрестол. Нащо?

Л ауелл (тихо). Мені здається, ви...

Форрестол. Ні, ні, ні. Запевняю вас. (Дивиться на Лауелла благальним скорбним поглядом).

Л а у е л л. Містер Форрестол. Покличте на допомогу; всі свої сили. Взаєморозуміння сьогодні (рух у бік кабінету) повинно бути досягнуте раз і назавжди. Ви можете ручитися за себе?

Форрестол. Абсолютно.

Підходить лікар-психіатр.

Психіатр. Пане міністр, як ви себе почуваєте? Не втомилися?

Форрестол. Ні. Ні. Навпаки!

У сусідньому кабінеті коло глобуса суперечка в повному розпалі. Джон Рамл починає здаватися:

— У мене вже тріщить голова од думок!

— Які думки? Я знаю ваші думки вже, слава богу, 55 років, коли ми з вами починали діло,— насідав на Рамла сталевий король.— Думки! Підписувати смертний вирок півмільярдові клієнтів за сто доларів. Я цента не дам за ці думки.

— Чи не можна без поезії. Ми не потребуємо словесної гри,— проскрипів старий мільярдер.— При чому тут смертний вирок? Планується життя, отже, й смерть теж. Всяке діло має свою нудьгу... Півмільярда... Якось же вони мусять умерти, ці півмільярда. Це питання існування.

— Це жахливо.

— Жахливо, коли будемо гинути ми.— Всі оглянулися. До глобуса підходив Лауелл у супроводі військового міністра.

В приймальні-секретарській. Ад'ютант міністра, секретар Кеннона Глорія Пірс, психіатр.

Глорія (напівпошепки). Ви гадаєте?..

Психіатр. Ну... Звичайно, важко сказати. Але й не дозволити... Ви ж самі розумієте. Тут не вгадаєш.

— Я не розумію, хто може сьогодні будувати лінкори, ці допотопні динозаври силурійської ери? Чи створювати армії...

Форрестол (коло глобуса). Це стовписько грабіжників і потенційних комуністів? Не ті часи, джентльмени! Прошу зрозуміти мене до кінця. Я не кажу про страх... перед комунізмом!.. (Ловить погляд Лауелла). Це не страх. Це... Це чуття часу. В атомний вік, коли змістилися всі координати буття, особливо час, який летить уже на хвилинних стрілках,— отже, в майбутній війні нам уже буде не до оборони архаїчних, приречених на смерть європейських націй... лояльність і стратегічне становище яких уже нічого не викликає, крім тривоги.

Кеннон. Абсолютно!

Форрестол. Радянський Союз навис над нами, дивіться! І все, що з ним. Півсвіту! (Рух у бік карти). Які лінкори?! Які армії?! Вони з'їдять нас, ці армії!

Кеннон. Авіація! З вантажем бомб! Атомних, бактеріологічних, тринітроуола! Одразу з усіх баз, негайно! Нехай умирають діти в колисках, старі баби за молитвами, чоловіки за роботою!

— Ні, містер Кеннон, я не це маю на увазі,— сказав нараз тихо Форрестол і подивився на Лауелла.— На жаль... сю ніч.

Лауелл зрозумів, куди починає хилити міністр.

— Містер Форрестол! Ви хочете сказати, що не випадково наша бомба не справляє враження на росіян?

— Безумовно! — Форрестол виринув з каламутного виру розірваних думок.— Не може бути, щоб вони чогось уже не мали. Нині пів на другу ночі...

— Ви гадаєте, що ми вже не можемо бути впевнені в своїй абсолютній зброї? — спитав Річард Рокфорр.

— Ні. (Рух у залі). Но! В сполученні з тим, що я вам запропоную, це абсолютно,— сказав Форрестол в стані неймовірного перенапруження. Він став на невеликий педіум коло глобуса. Обличчя його набуло землистого відтінку. На зморшкуватому чолі виступили великі краплі поту.— Це останнє слово американського генія. Я назвав це "небесним арсеналом". Дивіться,— ось Земля! Ось мертвий Місяць. Тут, на відстані двохсот кілометрів, наш американський металічний супутник, вічна вселенська фортеця з командою атомщиків з десяти чоловік!.. Ось він обертається, дивіться — пішов, пішов, пішов!..

— Містер Форрестол!

— Тихо! Звідси ми беремо під атомний прицільний обстріл всю планету з ефіру, будь-який материк, державу.

— Це утопія,— сказав Діллінг, приголомшений цим задумом.

— Ні. Це було утопічно для Гітлера й абсолютно реально в світлі наших нових завдань і можливостей. Дев'яносто мільярдів, і через десять років планета наша...

— Через десять років!

— Так! Це ми вирішили ще минулого року — я, моя дружина, теща, яку терпіти не можу, і папуга. Теща навчила папугу називати мене зовсім непристойним іменем, і, напевно, од цього в мене завжди так страшенно болить голова!..

— Містер Форрестол...

— Ні! ні! Потім... Згадав! Починаємо демонструвати. (Радість). Увага! Містер Чіпп!

— йес, сер!

— Беремо під атомний обстріл планету з ефіру!

— йес, сер!

— Світло!

— йес, сер!

— Джентльмени! Ось він, "небесний арсенал"! Панцерний супутник Землі!

— Увага!

— Увага! Демонструємо модель! Все буде абсолютно ясно при мінімальній уяві. Спокій... Містер Чіпп!

— йес, сер!

— Мотор!

— йес, сер!

— Увага! Ми на супутнику. Висота — 200 кілометрів. Міняється світло. Звуки моторів. Ще якісь таємничі

звуки й сигнали. Але ось на темному фоні зоряного неба на величезному екрані повільно з'являється земна куля. Вона схожа на збільшений у кілька разів місяць уповні. Виразно видно її обертання, материки й моря. Було щось жахливе й моторошне в цьому видовищі.

— Земля! — почувся в напівтемряві голос Форресто-ла.— Дивіться, ось вона, Земля... Ось, ось, ось!.. Росія! Увага! Росія! Ось — Москва, Челябінськ, Свердловськ... Китай!.. О Азія!

Надзвичайне хвилювання охопило всіх злочинців.

— Містер Чіпп!

— йес, сер!

— Вогонь!

Гасне світло. Світлові уявлювані постріли пронизують темряву. Земля летить в небесному просторі, обстрілювана "атомними бомбами". Хтось не витримав і почав, задихаючись, просити світла.

— Дайте світло! Світло!

— Вогонь!

— Припиніть! Дайте світло!..

Коли ввімкнули світло і все спинилося, майже ніхто нікого не впізнав, так були всі приголомшені. У декого дрижали щелепи й руки,

обличчя вкрилися потом, наче вони всі вчинили допіру найтяжчий на світі злочин.

Траса Європа — Америка. Далеко внизу земля у між-хмарних розривах. Тривожною чередою мчать назустріч літакові хмари. Томливий і важкий переліт. Багато хто задихається од висоти й повітряних ям. Багатьох пригнічує й стомлює неспокій. Нікого не радує ніщо, ні швидкість, ні краса літака над світом. Чергуються фари, червоні й зелені, освітлюючи обличчя пасажирів нездоровим світлом. Анна мовчить. Розмовляють журналіст, військові й комерсанти, такі, як Брукс.

— Фуу-хх...— почувся тяжкий віддих. Гладкий "діловий" американець одвертається до вікна. Внизу пропливає Європа в імлі.

— Так далі тривати не може,— погоджується сусід.— Якщо до початку наступного року не станеться чогось незвичайного...

— Чого?

— Ну, посухи, урагану чи небувалого землетрусу... ви самі знаєте прекрасно. Побачите, що буде.

— Буде катастрофа. Америка не може більше жити без подій.

— Які події! Коли всі побожеволіли на мирі. Панування в повітрі, за яке ми заплатили 80 мільярдів, перетворилося на порожню шкаралупу. Недарма Форрестол, кажуть, захворів. Кінчилося щастя. Вся східна півкуля викликає в мене глибоку тривогу.— Товстий "діловий" чоловік з тяжкою зажурою подивився в вікно.

— Ви не вірите в атомну бомбу?

— Я вірю, що безпека США зникла з вибухом першої бомби.

— Облиште.

— Побачите. Ось він, світ, дивіться! — Товстун дивиться вниз на землю, мов у пекло.

— Війну проти комунізму ми вже починаємо програвати, ви це собі зауважте: ось він, комунізм... повзе вперед на всіх суходолах. Ніде не відступив!..

— А Греція?

— Що Греція?! — в голосі товстуна нудьга й жовч. Він страждає, йому бракує повітря. Бліде обличчя його розпливлося, набрякло, на ньому виступив піт. Він ніби втратив силу тяжіння землі, як персонаж із страшного суду Мікеланджело.

— Що Греція! Одвалюється од нас пів земної кулі... Земля стара, жовта... ледве дише... Півмільярда...

— Це страшно.

— Слухайте! Ви можете не каркати? — Це Дуглас Стід. Він ненавидить ділових сусідів.

— Що? Що ви сказали?

— Я сказав: перестаньте каркати! Мені набрид ваш страх! Я спати хочу!..

— Кожний чесний американець повинен відчувати страх і тривогу.

— Чому я повинен відчувати страх і тривогу?

— Тому що ми перестанемо бути щасливою країною...

— Ми вже перестали бути щасливою країною! — сказав Хауорд.

— Хто це ми? І на чому ви це бачите? — спитав журналіст.

— На всьому... І передусім в атомному фетишизмі.

— Містер Хауорд! — на змученому обличчі лікаря Уїнчелла незмінна усмішка.— Ви прибережіть на всякий випадок ці слова. Вони вам можуть знадобитися в іншому місці.

— В якому?

— Я мовчу. Я п'яний, можете говорити далі.

— Він теж п'яний... Сядьте... Нехай він сяде!.. Ой...

— Сядьте, Дуглас, не треба,— просить Анна.— Лікарю, допоможіть йому сісти... Навіщо ви п'єте так багато?

— Для сміливості...— Лікар Уїнчелл вперше подивився на Анну без своєї блукаючої усмішки. Потім він нахилився до неї: — Крім того, Анно, я хочу спиртом од-мити в собі крихітку благородства... Вам відомо, що ми летимо в одній і тій же справі?

— Як? Ви летите на похорон?..

— Хауорда... Чш-ш... Зрозуміли? Ну от. Я — падлюка, ви це повинні були помітити давно. Якісь дияволи не дали мені в житті жодного людського вчинку... Але ви... пробудили в мені почуття так само, як і в нього.— Уїнчелл кивнув у бік Хауорда, що сидів з заплющеними очима.— Він признався мені одного разу, бувши п'яний, що кохає вас.

— Навіщо ви мені це кажете? — Тільки тепер Анна починає розуміти, що мали на увазі в посольстві, відпускаючи її на батьківщину.

— Я кидаю вам маленький рятувальний пояс брехні,— тихо шепче їй Уїнчелл.— Держіться за нього на суді. Ви абсолютно чисті й заплямуєтесь ось стілечки...

— Замовкніть.

— йому однаково нічого не допоможе, Анно, повірте мені, його судитиме зграя бандитів, у яких я служу сміттярем. Не губіть себе. Рятуйтеся од нас.

Форрестол страшний і жалюгідний одночасно. Здається, дослід удався, його вітають, йому здається... Так, так, треба захопити не тільки уяву, а й свідомість Уолл-стріту:

— Дякую, дякую... Тепер наблизимось до об'єкта атаки й розглянемо його в головному аспекті сучасності. З вашого дозволу, слово науці. Професор Фогт! Дві хвилини!

Коло глобуса один із "світочів американської думки" німецького походження професор Фогт.

— Джентльмени! — догідлива усмішка на обличчі.— Щоранку, прокидаючись на Землі, ми збільшуємось на ній на 57 тисяч громадян, яких не було вчора. Людство, що населяє сьогодні планету, збільшується на 21 мільйон одиниць за рік.

— З них 20 мільйонів майбутніх комуністів! — не втримався Кеннон. — Росіян, китайців, індусів. Ці гав не ловлять. Народжуються!

Фогт. Сьогодні озброєна наукою людина...

Кеннон (перебиває Фогта). Ах! Переглянути "план Маршалла" хоч би для Західної Європи! Обумовити хоч би в ній скорочення цього кролячого приросту.

Лауелл. Підождіть. Не дрібніть питання з вашою Європою.

Кеннон. Містер Лауелл, Західна Європа...

Лауелл. Яка? Немає Західної Європи! Взагалі немає вже Європи! Є невеликий півострів Азії. (До Фогта). Продовжуйте. Сьогодні...

Фогт. Сьогодні озброєне наукою людство — це геологічна сила, що діє на планету як руйнач. Така його природа. Воно зруйнувало в самій тільки Америці вже мільярд сто п'ятдесят чотири мільйони акрів, з них сто мільйонів безповоротно.

Кеннон. Все ясно.

Лауелл. Підождіть.

Фогт. Виснажується родючість грунту й надра. Ми підійшли впритул до конечної потреби ефективних заходів для приведення людства в норму. (Лицемірний патетичний рух у бік обвинуваченої). Планета не може годувати 2,25 мільярда. Це їй понад міру. Самі тільки Сполучені Штати вже мають 40 мільйонів зайвого населення!

Лауелл. Що думають з цього приводу більшовики?

Кеннон. Не згодні, звичайно.

Лауелл. Я питаю, що вони думають? Є їхні висловлювання? Нотатки? Що говорять навколо них? Що присилає Скотт з Москви?

Кеннон. Дуже мало... Більшовики вважають, що планета ще перебуває в чернетковому вигляді... Так, Скотт прислав нові матеріали про хід їх лісозахисних заходів. Карти...

Лауелл. О, ви можете показати їх тут?

Кеннон. Так.

Глорія Пірс, стенографістка й шифрувальниця, шкільна подруга Анни Бедфорд, стояла коло столу в секретарській і за допомогою диктофона чула все. Коли погасло світло й почалося випробовування моделі, вона навіть одчинила трошки двері в зал і бачила "розстріл Землі". Глибоко приголомшена, вона ніби закам'яніла після цієї картини.

— Міс Глорія! — почувся голос Кеннона.

— йес, сер,— здригнулась Глорія Пірс і заніміла в позі шанобливої готовності.

— Розкрийте план лісів, котрий прибув з Москви дип-поштою.

— Йес, сер!

— О-о! — промовив Лауелл, підходячи до плану. Кеннон. Ось доповідна записка Скотта. Лауелл. Не треба. Все видно...

Кеннон. "Нові види примусової праці в СРСР". Ось фото. Томас Лауелл бере фото по лісонасадженню. Одна фотографія напливом переходить в широчезні динамічні живі кадри роботи колгоспників на полях: небо, прапори, народ, машини. На трибуні під прапором — Волошин, професор Громов. Прапори тріпочуть, усміхаються дівчата.

— Те, що ми робимо, так само безсмертне, як битва на Волзі, так само незмірне, як наша перемога,— говорять учені.— Це давня мрія людства. Вгамуються грізні бурі, згине посуха, облагородиться клімат, і ми ввійдемо в безсмертя прекрасні, як і діло наших рук. Тридцять мільярдів дерев, які ми посадовимо в найближчі п'ять років за великим планом,— ось історична відповідь, яку дає сьогодні комунізм анархічному спустошенню лісів і рослин Землі епохи капіталізму!

Молоді колгоспники й колгоспниці слухають ученого. У декого на очах горді сльози.

— Немає ні барв, ні слів! Може, тільки музика в силі передати в симфонії цей незвичайний рух нових людських сил на Землі. Це воістину географічний труд! І якщо є розумні істоти не тільки десь в Америці, а навіть на інших планетах, то й вони побачать у свої телескопи наші перетворення на Землі.

Поступово живі кадри перетворюються в звичайне фото в руках Лауелла. Але він уже на нього не дивиться. Поринутий у споглядання могутнього, але чужого й безмежно ворожого світу, він довго мовчить. Чути тільки його важке склеротичне дихання.

— Це грандіозно. Хто може сказати, що це не грандіозно?! Цього не було ще на Землі... Так, вільне підприємництво має свої дефекти...

Всі притихли. Тишу порушив Кеннон:

— Містер Скотт пише...

— Бовдур ваш містер Скотт і невіглас! — спалахнув раптом Лауелл і з неприхованим презирством подивився на Кеннона.— Сьогодні в СРСР у відділі розвідки нам потрібні шпигуни учені, професори, академіки, а не ця ваша дрібна зграя напівп'яних невігласів, що базікають за столиками

в барах в гонитві за дріб'язковими плітками. Кіплінги! Лоуренси! Черчіллі! Ось хто потрібен!

— Там сидять кращі знавці Росії, сер, я смію вас запевнити,— сказав Кеннон.— Все, щб* я виховав кращого силою ненависті до комунізму. Весь цвіт департаменту. Найпершорядніші дезінформатори.

— Дезінформатори. Треба дезінформувати й обманювати, але не треба обманюватися,— сказав Лауелл з саркастичною гіркотою.— Ми обманювали світ чотири п'ятирічки. Поки там побудували індустрію. А тепер ми будемо знову молоти язиком, а вони побудують комунізм. Це така сама правда, як правда, що вони розбили до нашого вторгнення того німецького йолопа, якому ми довірили долю Європи!..

Ф о г т. Дозвольте викладати далі, сер? Лауелл. Не треба. Ви написали дурну книгу. Ф о г т. Сер, я це саме...

Лауелл. Все. Ми перевидамо її, тому що вона має в собі одну цінність — в ній є страх. Це зараз те, що потрібне. Дайте їй назву — "Шлях до порятунку". Тільки

додайте розділ про рабську примусову працю в СРСР у гнівно-патетичному стилі. Ми зробимо з неї бестселлер 48-го року. (До всіх). Вкажіть цьому... як його... так!.. Примусова праця в СРСР — головний пункт пропаганди. Нічого не шкодувати! Від Скотта вимагати з Москви найгостріших матеріалів.

Кеннон. Скотт скаржиться: в СРСР майже неможливо працювати. Не можна проникнути нікуди.

Л а у е л л. Нехай вигадує. Нехай залучить письменників, якщо бракує фантазії в бюро інформації... Радянським лідерам потрібне збільшення людства, нам цього не треба! Нам потрібне зменшення людства. (Знищувальний рух руки над територією СРСР). Те, що

продемонстрував сьогодні містер Форрестол, не годиться. Ми не можемо чекати десять років. Через десять років вони нам влаштують такий демпінг, од якого ми всі здуріємо. Вони завалять своїм хлібом усю свою півкулю... І це ще не найстрашніше... Де міністр Форрестол?

Кеннон. Містер Форрестол!

Д р е й п е р. Містер Форрестол! Де# містер Форрестол?

Заглянувши в другий кабінет, вони побачили дивну картину: Форрестол стояв посеред кімнати в дивовижно напруженій позі, розставивши руки й балансуючи з глобусом на голові. Обличчя його обливалося потом. То було божевілля. Коли його покликали, його ударив шок. Куля впала, і міністр війни з криком: "Летять! Летять! Комуністи летять!" — вискочив у вікно тридцять восьмого поверху.

Було видно його політ, поки не впав він у потік автомобілів.

Звучання польоту — катастрофічне.

Літак летить над Атлантикою.

— Новий Світ!..— з гіркою ненавистю й прикрістю дивиться Дуглас Стід на "ділових" людей.— Колумбія! Атомний вік... Але чому світ став ворогувати з нами? Хто це посіяв? Чия це проклята робота?.. їм страшно. Я плюю на ваш страх!

— Ви п'яні... Сядьте!

— Нехай він сяде. Він здурів! Він забув, де перебуває!

— Ідіть під три чорти! Трясуча сволоцюга! Я точно знаю наші координати: де ми й хто ми. Ось Земля! Ось літак над нею! Середина XX

століття! Швидкість 450!.. Що ж несе ця швидкість над світом? — Дуглас стоїть посеред літака.— Які почуття? Щастя, радість, солідарність? Які ідеї? Будь ласка, відповідайте!

— Я ідеями не займаюся. Чого ви на мене дивитесь? Нехай він сяде! — сказав Брукс.— Дайте мені таблетку!

— Тривогу й страх! — сказав Стід.— Анно!

— Сядьте, Дуглас, не треба,— сказала Анна із слізьми на очах.

— Слухайте, припиніть! ^Іайте йому в пику!

— Слухайте! Ідіть під три чорти! Ей! Ей! Покличте!..

— Кого?

— Я не хочу летіти в вашій смердючій компанії! — Стід швидко пішов до кабіни пілота. Стукає в двері кабіни.

—" Ей! Не пускайте його! Він занапастить літак!

— Пустіть мене!

— Е-е! — пцохрипів Брукс.— Телеграфуйте Нью-Йорк!.. Х-х... Х-х!..— Він здихав од польоту, обводячи ошалілим звірячим поглядом літак, який він ненавидів.— Це не американець. Він дістав освіту в Москві!.. Ой! Що ви робите?!

— Я викидаю вас геть.

— Що? Ой! Ви здуріли!

— Чоловіки й жінки Америки! — Стід підняв Брукса за комір.— Хто за те, щоб цього замінника людини викинути геть?!

Після короткої боротьби Брукс вивертається і тікає в кабіну пілотів, звідки, будучи ту ж мить викинутий з міцним потиличником, падає дуже вдало в крісло, уникнувши удару пляшкою в обличчя, внаслідок пляшка з дзенькотом розбилася об стінку біля самих дверей кабіни.

— Там бійка,, чорт би їх забрав,— каже пілотові помічник.

— Розбороніть, або підемо на посадку.

— Б'ються. Може, дати їм гучну музику?! Гучна музика.

— Припиніть музику! Сядьте!

— Летимо над Атлантикою!

— Припиніть музику! Я хочу тиші!.. Що ви робите? Тиша. Коротка пауза.

Радіодиктор. Смерть військового міністра Фор-рестола! (Всі схоплюються чи пробують схопитися). Сьогодні в нуль-нуль в пароксизмі страху перед загрозою комунізму покінчив життя самогубством, вискочивши з вікна тридцять восьмого поверху...

— Припиніть. Не хочу слухати! Ми в повітрі! — Брукс кинувся до вікна. І, уявивши себе, мабуть, на місці Форрестола, нараз одхитнувся. — Перемініть хвилю!

Нова хвиля. Диктор:

— "П'ять великих полум'яних книг за один долар! "Великі гангстери", "Десять найжахливіших злочинів усіх часів" — за один долар!"

— Вимкніть! Перемініть хвилю!

— "З криком: "Рятуйтеся"... "Летять комуністи, летять",— міністр кинувся у вікно...".

— Перемініть хвилю! Закрийте!

— Перемініть хвилю.

Почувся заспокійливий голос Мері Купер, який одразу впізнала Анна Бедфорд і гірко усміхнулася:

— "Сьогодні Місяць входить у сузір'я Лева. Воно приносить поворот інтересів незабаром після півдня, створює нерозуміння в деяких інстанціях, розпалює суперечки й викликає часом інциденти. Остерігайтесь того, що ви говорите й думаєте, інакше ви зайдете занадто далеко...".

— Ви зрозуміли що-небудь? — спитав Анну Уїнчелл.

— Ні.

— Наближаємось до Америки. Зараз я ввімкну музику, і будемо мовчати.

Таким чином, у Нью-Йорку літак приземлявся під музику. Половина пасажирів лежала лежма, розбита тривалим перельотом, і ледве дихала.

Не встигла Анна після виходу з літака попрощатися з Хауордом, як четверо поліцейських уже схопили його й Дугласа Стіда за руки й, брутально потягши до поліцейської машини, впхнули їх в темну кабіну. Почувся рев сирени й мотоциклістів.

— Коли Росія починає війну?

— Чи є в росіян атомна бомба?

— Що таке "і багато іншого"? Що під цим треба розуміти?

— На які міста буде вчинено напад через Північний полюс у першу чегу?

— Чи можуть комуністи захопити Європу за два тижні?

Такі перші запитання, з якими кинулись до Анни Бедфорд репортери, а також до Брукса, Уїнчелла й до інших серед сліпучих спалахів ламп і гармидеру, що вчинили фотографи. Гладкі поліцейські байдуже дивилися на неспокійну юрбу.

— "Десять найжахливіших злочинів усіх часів і народів", "Великі гангстери", "Барнхем пропонує створити американську імперію світового масштабу!" "Америка— імперія світового масштабу!" — викрикували продавці книг і журналів.

— "Наша пограбована планета"! "Наша пограбована планета"! "Грядущий голод"! — за сорок центів.— В голосі сліпого продавця книг була цілковита байдужість до "нашої пограбованої планети".

— "Новий апарат для контролю над думками"!

— "Новий апарат, що реєструє червону небезпеку в будь-якій голові".— Іскряться великі червоні літери кіно-плакатів: "Убивця з Калькутти", "Потрібен убивця", "Найманий убивця", "Портрет убивці", "Право убити", "Жінка, яку я вбив", "Кров на землі", "Убивство в будинку божевільних".

— Анно, як ти змінилася! — сказала Мері Купер після перших привітань, коли Анна Бедфорд приїхала до неї на радіостанцію.

— Ти теж, Мері, якось змінилася.

— Справді?.. Анно, зараз же усміхнися. На тебе дивляться.

— Мері, в мене вмерла мати.

— Що ти кажеш?..

— Я вилітаю на день до Пенсільванії. Допоможи мені.

— Так, так. Але, Анно, скажи мені правду: це справді війна?

— Мері!..

— Ми ждемо нападу червоної авіації через Північний полюс.

— Боже мій, Мері! Звідки ця маячня? Ці крики: "Рятуйте Америку"? Від кого рятувати? Яка війна?

— Анно, ти сама сказала: Росія починає війну ось-ось.

— З ким, Мері?

— Постривай. Ти говорила журналістам про напад, який готується через Північний полюс, і про космічне проміння, яким комуністи наміряються знищити нашу цивілізацію?

— Коли?

— Сьогодні. Я передавала твоє інтерв'ю для Південної Америки.

— Я нічого нікому не говорила.

— Правда? А втім, це не має ваги.

— Як не має ваги? Хто це вигадав?

— Можливо, Чарлі Мауз переплутав прізвища. А втім, прізвища, здається, не було: свідчення рядової співробітниці посольства в Москві. Але я одразу зрозуміла, що це ти.

— Це жахливо. Я повинна це негайно спростувати.

— Ти збожеволіла! Ти не знаєш, куди ти приїхала. Підходить молодий шахраюватий журналіст:

— Хеллоу...

— Хелло, Анно, це Чарлі Мауз.

Перед мікрофоном подруга Мері з розмальованим обличчям, схожа на ляльку.

— Третя світова війна розпочалася! Початок третьої світової війни! Америка повинна оволодіти світом!

В Пенсільванії Анна не знайшла нічого, що було близьке її серцю, що примушувало її перелетіти через океан. Не побачила ні ферми, ні брата, ні могили матері.

Дув вітер. Небо потемніло від куряви. Вітер нишпорив по рівнині, підіймаючи розпорошений грунт і несучи його з полів сірими, схожими на дим, патлами.

Вона йшла посеред величезного пустирища, сумовито оглядаючись навкруги. Дома вона чи ні? Чому все так змінилося? Чому пусто кругом? Може, це помилка? Чи сон? Ні, вона дома. Ось сусід фермер Джон Браун з сім'єю. Ось його будиночок із слідами занедбання. Життя залишало будиночок: Джон Браун навантажив своє майно й сім'ю на убогу машину, яку можна ще зустріти в комедійних фільмах і в глухій провінції. Джон сердитий і пригнічений, і пригнічена сім'я його, що сиділа на вузлах у машині,— дружина його, мати і п'ятеро дітей. Кілька таких машин пропливають по шосе на південь.

— Ти спізнилася, Анно. Всі твої виїхали вчора. Туди.

— Куди?

— Не знаю,— сказав Джон.— Сам їду теж не знаю куди.

— А материна... могила де?.. Не знаєш, Джоне?

— Могила? Он там під деревом! — Джон показав на зовсім рівне місце без ознак рослинності. — Пам'ятаєш, дерева росли?..

— Так.

— Ну от. Два дні була могила. Все зрівняли дияволи вчора.

Рухались величезні дорожні трактори, руйнуючи на своєму шляху будівлі, сади, путівці, горби. За ними рухалися інші машини з гулом і скреготом, залишаючи за собою нівельовану закурену площу.

Тут минуло її дитинство... Все стерто... Це було щось більше, ніж горе. Анна була спустошена. З гнітючою тугою оглядалася вона кругом.

— Але де ж усе-таки мама?.. Допоможи мені, Джоне. Тут чи тут?.. Хоч жменьку землі візьму...

— Це вже не має значення, Анно. Візьми яку завгодно жменю. Все тут полите потом, все покинуте навіки.

Джон і його дружина Маргарита підійшли до Анни.

— Тепер, казали ці дияволи, тут буде військовий аеродром. Все йде прахом...— сказав Джон Браун і тяжко зітхнув.— Е-е, Анно! Була війна, була ціна на пшеницю. Немає війни, життя не стало. Вже ми нікому не потрібні...

Джон оглянувся:

— Ось диви: вишкрібають і нашу ферму.

Робітник. Хелло, Том! Як справи? Жуєш? Том. Краще не може бути... Коли ця профспілкова банда прибуде? Кажуть, сьогодні виступає Пейн.

Робітник. Уже прийшов. (Виглядає у вікно).

Голос .радіодиктора: "П'ятий день засідання комісії Томаса по розслідуванню діяльності комуністичного агента Хауорда. Сьогодні виступи прибулих з Москви свідків обвинувачення: лікаря Уїнчелла й Анни Бедфорд".

— Ее-е! Том! Чув?

— Том, ти чув? — сказав Марк, виходячи з буфету.— Анна приїхала. Виступає сьогодні в цьому проклятому спектаклі.

— Немає роботи! Це дуже неприємно, хлопці! — почувся здаля сповнений енергії голос. Всі обертаються до вікна.

Коло заводських воріт перед робітниками виступає Гарольд Пейн, .один з видатних лідерів американської федерації праці.

— Дуже страшно, я знаю. Але, як кажуть, на нема й суду нема: завод перестав бути військовим, і цим усе сказано. Але! Є речі страшніші. Америка на краю загибелі. Якщо не буде доброї війни, Америка загинула, Америка і вся цивілізація! (Трагічний рух. Гамір). Але-е! Спокій, хлопці! Вже абсолютно відомо цілому світові, що він одібрав у росіян розум. Вони вже готують на нас напад!..— За допомогою кількох бурхливих рухів Гарольд Пейн зобразив напад.— Так, так! І нам не доведеться підтягувати пояси, жаліти своїх дітей і тремтіти при одному тільки слові — локаут. Війна! Ось, ось, ось, ось — факт! Будь ласка! Роботи? Будь ласка! Хоч шістдесят годин на тиждень, пліз!..

— Згадайте, як жили ми до цього миру! — Брукс патетично махнув^руками. — Який був робочий день, які надурочні — з подвійною оплатою! Який сервіс! Журнали! Які видовища в кіно: детектив! кримінал! сенсація* Чотириста п'ятдесят найновіших видів криміналу екстра-кволіте! Це треба було створити!.. А секс! Світ не бачив таких видатків на секс! Шістдесят процентів фільмів ми зняли для вас у спальнях найпікантніших красунь.

— Иес, сер,— сказав Том Бедфорд, жуючи гумку і з цікавістю слухаючи свого боса.— Проте я хотів... якщо вже роботи немає, і ми тепер вільні... е-е... деякі запитання...

— Ніяких запитань! Це шпигуни, слов'яни і негри вигадують питання. Вони хапаються за будь-яку нашу помилку і вселяють вам страх перед війною! Брехня! — випалив Гаррі Пейн вивіреною скоромовкою... Цю скоромовку підхоплює Гаррі Вууд, і далі йде вже праворуч і ліворуч спарована синхронна промова:

— Сорок два проценти з вас до війни не годяться за станом здоров'я, плюс вісім процентів психічновільних, всього — п'ятдесят процентів. Це статистика, хлопці, ви вже повірте, і нехай який-небудь комуніст спробує її спростувати!

— Ми хотіли б, крім сексу, кримініалу й цієї статистики, трохи думок, сер...

— Думок?

Том. Иес, сер! Недавно мені доводилося чути один дуже огидний жарт, сер: буцімто мій мозок з усім його вмістом дорівнює мозкові чотирнадцятилітнього хлопчика, сер. І от тепер, коли я про це думаю, я починаю почувати себе ніяково, сер.

— О, йес! — почулися голоси з натовпу.— Нам би хотілося справжніх думок!

— Як у росіян, наприклад...— підтримав Тома його брат Марк.

— Дозволите, дозвольте... Що-о?!

— Я хотів дати запитання...

— Я бачу, яке в тебе запитання... Тебе вже завербували в шпигуни?!

— Сері Але ж запитань самих ще не було, будь вони прокляті,— сказав Том і, звівши брови, почав оглядатися на товаришів.— Білл, про що ми говорили? Про ці надурочні, про детектив і красунь у спальнях!

— Ей! Дивись, що робиться!

Рух у натовпі, гамір. Поліція в протигазових масках. Свист, рев моторів. Бандит з американського легіону прямує на Тома.

Затемнення.

— О-о! Приїхав благородний свідок! — В голосі Тома Анна почула гіркий сарказм.— Чув по радіо! Хе! Марк! Іди привітай сестру! Вона вже дістала підвищення в банді. Я не знаю тепер, як з нею розмовляти. Боюсь, у нас теж не вистачає лояльності... Дай води, жінко. Пити хочу.

Появився Марк. Він жив у автопричепі, тут же, за два кроки. Він ще не вгамував у собі гніву і з вигляду був цілком протилежний Томові. Анна зрозуміла: злидні обох братів — халупа одного й причеп другого, і бідні діти, й зажурені, похилі дружини,— якої зустрічі вона могла сподіватися?

— Тату, хто це тебе вдарив? — спитав семирічний Сем, помітивши в батька синяки. Четверо дітей обступили Тома.

— Це містер Трумен, Сем,— усміхнувся Том, витираючи обличчя.

— А хто він, цей містер, тату?

— Це головний боббі, Сем.

— Він дуже сильний, тату?

— Но. Не особливо сильний. Тільки він дуже боязкий.

— Він боїться тебе?

— О, та ще як боїться. Як тільки побачить мене, він місця собі не знаходить.

— Так боїться?

— По-моєму, повинен боятися.

— А за що він тебе побив?

— Ну, за багато чого,— сказав Том, беручи на руки найменшу дитину.— Мене треба годувати, роботу давати. Я не можу сидіти без роботи, Сем. Вже нічого купити не можна,— чим я вас годуватиму?

— Сьогодні я дещо зрозумів. Ми можемо мріяти про виробництво знарядь винищування.— Марк показує сестрі свій автопричеп з таким виглядом, наче він був прикутий до нього. — Війна — єдиний хліб наш насущний... будь вона проклята.

— Звичайно, вони дограються до того, що в нас тут вибухатимуть бомби, як у Гітлера.— Том обернувся в бік Марка й Анни.

— Я теж хочу кидати бомби, тату,— сказав Сем, що любив військові ігри.

— Ну, це тому, що ти нежонатий і в тебе немає дітей.

— Я можу оженитися потім.

— Так, але коли це буде. А в мене вже є жінка й діти. Крім того, в мене є совість, я дорослий, і в мене є держава й сором, я не можу хотіти такої війни, як Трумен і тьотя Анна.

— Але тьотя Анна теж не хоче війни. Вона боїться.

— От бачиш,— сказав Том і подивився в бік своєї любої сестри. Звичайно, вона не може хотіти війни, ця розумниця, славна Анна, і на суді, про який так багато трублять по радіо, вона не може стати на боці банди. Він прочитав у її очах одразу велику тривогу й клопіт. Як багато вона, мабуть, знає щонайцікавіших речей про життя: вона жила в Москві, бачила зовсім інший світ.

— Анно,— сказав він, усміхаючись до сестри, що підійшла, — скажи нам, ти завжди була розумніша за нас усіх... Я звертаюся до тебе за порадою...

— Том, я теж прийшла до тебе за порадою, і пораду я вже дістала...

— Так, Анно. Все, видно, правда, весь спосіб життя... Ти поспішаєш на цей суд?

— Так.

— Візьми мене з собою, Анно. Я не признаюся, що я брат. Я сховаюся ззаду в натовпі... Анно, я тебе прошу...

Зал, де відбувався суд над Армандом Хауордом і Сті-дом, звинувачених в антиамериканській діяльності, переповнений людьми до краю, і це не подобається суддям. Це нервує їх з кожним днем усе більше й більше. На довершення всього їм доповіли, що серед публіки присутні видатні учені й письменники, члени прогресивної асоціації. Дуже неприємно. Голова судової комісії Парнелл Томас ось уже п'ятий день не може впоратися з підсудними. Смішки й шепоти серед

кореспондентів. Величезна більшість аудиторії явно на боці підсудних, котрі весь час тримаються з визивним спокоєм. Серед свідків — лікар Уїнчелл, кілька журналістів, що побували в Москві, й Анна Бедфорд.

На лаві підсудних Арманд Хауорд. Він схуд. Щось нове з'явилося в ньому. Він наче виріс за ці кілька днів. Гамір. Томас стукає судейським молотком.

— Перестаньте стукати. Ви можете не стукати молотком?— Хауорд дивиться на Томаса з неприхованим презирством.— Ви цілий тиждень чорните мене перед народом. Ви відмовляєтесь дозволити мені зробити заяву про мої права американського громадянина...

Т о м а с. Містер Хауорд, у ваших словах я весь час чую виклик: вам відомо, що буває з кожним, хто виявляє зневагу до комісії?

Хауорд. Так. Тільки даремно ви загрожуєте. Я не з лякливих.

Мітчелл (серед публіки). Містер голова. Я вимагаю!..

Т о м а с. Хто це я?

М і т ч е л л. Професор Мітчелл. Від імені асоціації тисяч прогресивних діячів культури (точна назва асоціації буде згадана) я висловлюю протест...

Т о м а с. Вас ніхто не викликав сюди, містер Мітчелл. От коли ми покличемо (рух в бік лави підсудних) вашу асоціацію, тоді ви тут висловите всі свої почуття...

Мітчелл. Я...

Т о м а с. Припиніть! З вашої асоціації виступатиме професор Енштейн. Я викликав його... як свідка. Тільки навряд він щось скаже на вашу користь.

Слідчий Стріплінг. Містер Хауорд, чи ви є зараз член Комуністичної партії США?

Хауорд. Питання про комунізм ніяким чином не зв'язане з цим розслідуванням, яке має заздалегідь визначену ганебну мету...

Томас стукає молотком до того часу, поки Хауорд не замовкає. Повної відповіді Хауорда, таким чином, ніхто не чув. Томас нетямиться. Він ненавидить підсудного і вже не може приховати свою ненависть.

Слідчий. Звольте відповісти, чи є ви зараз, чи коли-небудь були членом Комуністичної партії, так чи ні?

Оборонець. Містер Хауорд на це запитання відповідати не буде.

Томас. Сьогодні п'ятий день суду. Я просиджу тут ще тиждень, але ви відповісте, комуніст ви чи ні. Чому ви мовчите? Чому ви не хочете, якщо вам так хочеться це заперечити, підтвердити свою непричетність до комунізму? Ви про це заявляли послові в Москві?

Хауорд мовчить. Так, він заявляв послові. І ось на лаві підсудних, на батьківщині, вперше в житті, він подумав, чи точно він відповів послові? Щось нове, що ввійшло в його свідомість, примусило його засумніватися в цьому. Тисячі бентежних питань, думок, здогадів і приголомшливих співставлень наринули на нього з небувалою силою. Він подивився на Анну, згадав одвідини колгоспу, День перемоги, згадав усе, що хвилювало його в Радянському Союзі, що кликало до перегляду найголовніших питань життя. І Анна подивилася на нього. Вони були чужі тут, на батьківщині, йому хотілося крикнути Анні: не говоріть нічого

на мою користь. Мені тут ніщо не допоможе. Все наперед визначене. Рятуйтеся. Т о м а с. Свідок Уїнчелл!

Лікар Уїнчелл. йес, сер. (Він менше тверезий, ніж звичайно).

Т о м а с. Заявив містер Хауорд послові в Москві на прес-конференції?..

Уїнчелл. О, йес! Я ще пам'ятаю, як містер Скотт назвав Хауорда ледарем, а Хауорд його провокатором, падлюкою, шпигуном, вже точно не пригадую. Взагалі я не заздрив у той час Скотту.

Гучний сміх серед публіки, шум, свист. Стук молотка. Томас нетямиться. Із залу видворяють частину публіки. Виштовхують брутально, як череду. Б'ють. Хапають. Вивертають руки. Надівають наручники і в клітку.

Слідчий. Свідок Уїнчелл, ви працювали з підсудним у Москві. У вас були підстави гадати, що він комуніст?

У ї н ч е л л . Безумовно. Томас. Увага! Слідчий. Конкретно?

Уїнчелл. Конкретно я особливого нічого не помічав. Але я все ж таки це стверджую. (Шум у публіці).

Оборонець. На якій підставі.

Уїнчелл. На тій підставі, що він взагалі дуже розумний. А на розумних людей Москва впливає майже безвідмовно... Постукайте молотком, ей! Я п'янію од цього шуму.

Шум і сміх посилюються.

Слідчий. Містер Хауорд, чи виявляєте ви бажання відповісти...

Оборонець. Містер Хауорд відмовляється відповідати на це запитання. Це не проста суперечка й не диспут. Це суд, на який дивиться увесь світ. Тут судиться щось більше, аніж вигадані злочини однієї особи...

Анна сидить, широко розплющивши очі. Чути голос оборонця:

— Зараз після величезних струсів весь світ переживає епоху судів. Судиться все: історія, уряди, державні системи, філософія. Судиться людська совість без сорому, з підлістю, продажністю...

Томас (забиваючи молотком — шум, крики протесту). Ей! Ей! Якщо ви базікатимете ці дурниці, я вас теж посадовлю на лаву підсудних!.. Свідок Анна Бедфорд!

Анна здригнулась. Зараз її спитають, і вона скаже цьому осоружному Томасові все, що вона думає. З тривогою дивляться на неї Хауорд і лікар Уїнчелл.

Томас. В Москві на прес-конференції, де обговорювалася ваша доповідь про колгоспи, назвав підсудний посольство американського народу образливими словами, які принижують гідність нації?

Уїнчелл (швидко, не давши Анні опам'ятатися). Так, так! То було видовище!.. (Сміх у залі).

Томас. Свідок Уїнчелл! Я не вас питаю.

Уїнчелл (йому страшно за Анну. Він усе прочитав у її очах). Даремно! Ви гадаєте, ця дівчинка може держати в своїй курячій голові всі ці речі... Хе! Не перебивайте мене! Цей Хауорд там у Москві наговорив штучок, смію вас запевнити: "Не посольство, каже, миру, посольство

ворожнечі..." Абсолютно точно!.. В мене все записане! "Мерзенна зграя кар'єристів, брехунів і шпигунів, що в ім'я капіталістичних інтересів улаштовує змови проти країн нової демократії!.. Ошуканці й дезінформатори американського народу!" Хо-о! То треба було послухати! Всі сиділи як ошпарені... Я після того, повірте, не міг опам'ятатися три дні й ходив по вулицях Москви, як п'яний. Містер Хауорд, скажіть, я брешу?

Оборонець. Підзахисний це підтверджує. Крім того, з огляду особливої важливості обвинувачення: в приналежності до комунізму він просить уточнити справжній зміст обвинувачення.

Слідчий. Тобто?

Оборонець. Будьте ласкаві й скажіть, що таке комунізм?

Томас. Ми не маємо наміру влаштовувати тут лекторій комунізму.

Оборонець. Чи можу я витлумачити це, як незнання, що таке комунізм?

Томас. Так! Незнання і небажання знати! (Шум, свист, тупіт). Свідок Анна Бедфорд, можете сісти поки що. Так! Я ніколи не читав жодної книжки, яка розповіла б мені, що таке комунізм. Я анальфабет комунізму і його антипод. Хіба не досить того, що я заперечую. Я знаю, що світ розпався на дві півкулі — західну, з золотом, демократією й товарами, і східну — без товарів і з комунізмом замість золота...

Хауорд. Світ розпався не на півкулі, а на трудівників і узурпаторів труда.

Т о м а с (стукаючи з усієї сили). Я забороняю вам!..

Хауорд. На протязі усіх віків! На тих, хто працює! І тих, хто, не працюючи, загрібає...

Т о м а с. Я забороняю вам проповідувати в залі суду московські ідеї! Цього вам не вдасться!

Хауорд. Ці ідеї вперше висловив кращий із кращих американців!

Т о м а с. Хто той американець? Назвіть ім'я того негідника! Я посаджу його поруч з вами!

Уїнчелл. Містер Хауорд, сподіваюсь, ви натякаєте не на мене? (Сміх).

Т о м а с. Звольте назвати! Поль Робсон? Чорний сатана, за яким плаче вірьовка?!

Хауорд (показуючи на портрет над головою Томаса). Авраам Лінкольн.

Неймовірний свист, шум, сміх, шаленство.

Т о м а с. Я вас відпроваджу в будинок божевільних!

Хауорд. Не турбуйтесь. Я вже в цьому —будинку. (Сміх, гамір).

— Який жах...— тихо сказала Анна Мері Купер, яка сиділа поруч неї. Вона вся аж трусилася од прихованого обурення.— Яка ганьба!

— Чого ти хвилюєшся весь час? — відповіла Мері.— У тебе такий вигляд, неначе ти підсудна.

— Справді? Мені теж здається, що це мене судять...— сказала Анна, не одриваючи очей від голови суду, якого вона ненавиділа.— Колись я напишу про це книгу... Ах, коли б я була письменницею!..

Мері Купер подивилася на свою подругу з ворожим подивом.

Рух серед публіки. З'явився славетний Енштейн. Ось він привітався з професором Мітчеллом і Річардсоном.

Томас. Свідок Енштейн, професор!

Е н ш т е й н (сивий старий чоловік з темними променистими очима). Що я повинен засвідчити? Кого тут судять і за що ?

Томас. Підсудний Хауорд звів на вас наклеп у Москві і вкупі з вами на американську науку.

Енштейн. Навіщо він це зробив?

Томас. Спитайте його. На якій підставі він твердить, що ви, одержуючи в нас прекрасну винагороду в тій монеті, яку цінять найбільше, невдоволені? Тоді як насправді зараз ви багатший, аніж будь-коли в Європі? Ви можете це підтвердити перед мікрофоном?

Енштейн. Містер Хауорд? (Оглядається).

Хауорд. Добридень!

Побачивши Хауорда, Енштейн підійшов до нього і з усмішкою привітався за руку. Він ніколи в житті не був на суді. Хто такий Хауорд, він не знав, але той зразу ж показався йому приємною людиною.

Хауорд. Як поживаєте?

Томас. Припиніть приватну розмову!

Хауорд. Це не приватна розмова. Я дав свідкові навідне запитання. Я спитав, як почуває себе великий учений світу відтоді, як атомна енергія, до відкриття якої він має відношення, перетворилася на знаряддя смерті? Це те ж саме запитання, яке поставили й ви!

Енштейн. Ну... Не будемо сперечатися.

Енштейн подивився на підсудного глибоким старечим поглядом. Він зрозумів, що це не просте запитання чергового журналіста, а щось набагато складніше. Стало тихо в залі.

— Як живу? — сказав він з гіркою усмішкою.—В цілковитому задоволенні. Граю в шахи, на віолончелі. Часом хворію. Усміхаюся засекреченою усмішкою фоторепортерам. І лише зрідка, і то на самоті, щоб ніхто не бачив і не чув, згадую юність, і давно прив'ялі мрії, і натхнення, і довгий шлях здогадів та праці, і захвати приголомшливих прозрінь, кажу собі — немає в мене щастя. Не освітлює розум мій більше нічого. Я перестав світити після того, як, пробачте за старомодний вираз, доля скинула мене з вершин космосу в обійми торговців смертю. (Стук молотка).

Не стукайте. Я не становлю небезпеки,— сказав учений, обертаючись до голови суду.— Всесвітнє ім'я моє — не радість і не гордість століття. Вже говорять про мене: він сам сказав, що приніс світові загибель. (До підсудного). Так. Я привів багатьох дослідників до рокованих дверей. Я одчинив їм двері своїм єдиним ключем і сказав: увійдіть.

— Е-е! Старий дивак! — засміявся раптом Том Бедфорд, котрий, сидячи серед публіки, слухав усе це з величезною цікавістю.— Теж сказав. Увійдіть!.. А туди банда гангстерів... (Сміх у залі).

— Підзахисний просить слова! — сказав оборонець.

— Тиша! Тихо! — пролунало по залу. Заметушилися репортери, кінооператори. Гамір. Стук молотка. Стук молотка наростає, як барабанний бій.

Хауорд іде на трибуну. Хауорд на трибуні. Все завмерло. Голова суду Томас нараз поблід і розкрив рота, його заступник від тиші прокинувся й заходився дико озиратися. В Хауорда пересохло в роті. Він випив води. На нього спрямовані всі погляди й об'єктиви апаратів.

— По першому пункту обвинувачення в антиурядовій...

— Антиамериканській! — поправляє Томас.

— ...діяльності, що виявляється нібито в підриві могутності держави засобами пропаганди ідей миру взагалі й дружби з Радянською Росією... Чи є серед присутніх робітники? — звернувся Хауорд несподівано до публіки.

— Безробітні є! — обізвався Том Бедфорд таким веселим голосом, що багато хто засміявся.

— Безробітний?! Скажіть мені, ви хочете війни? Голова суду підняв уже молоток, та так і не стукнув.

Безробітний відповів ствердно.

Вислухавши запитання й надавши всій своїй постаті й голосові деякої поважності, раз уже до нього звернулися такі солідні джентльмени, він відповів, поглядаючи, однак, на суддю та на жандарма, що красномовно бавився гумовою палицею, оскільки в тяжкі моменти життя він не забував про свою схильність до багатослів'я:

— йес, сер. Очевидьки, я повинен її хотіти, чорт би її забрав, чим я гірший за інших американців. Я такий же темний, як і цей учений дід, що впустив гангстерів у кім-

нату, навіть більше, оскільки я анальфабет взагалі і весь ходжу, як підсмажений на маслі воєнного психозу. На мою думку, пора розстрілювати світ: бомба є, гангстерів — куди не глянь, капітал тріщить... (Гамір, стук молотка). Не стукайте, ей! Я сказав, що мені годилося, і навіть більше... (Сміх).

— Припиніть! Сядь! — кажу тобі! — почервонів Томас.

— Дякую, я й постою,— люб'язно відгукнувся Том, улещений увагою, — я хочу сказати,— шахраї якось мусять управляти цим світом...

— Заберіть його!!! — Томас стукнув молотком по столі. Очі його налилися кров'ю.— Тебе просили відповісти коротко. Сказав — і годі!

— Еге-е! — голосно крикнув Том Бедфорд, зрозумівши, що це до нього наближаються жандарми.— Я хочу війни! Я жду, коли вона прийде! І як ви її програєте! Програв її Гітлер, собака! Програєте й ви!

Останні слова Том Бедфорд промовив уже в дверях на руках у жандармів під крики протесту натовпу, під свист і гамір. В ньому прокинувся гнів і ненависть, інстинкт пролетарія. Гнів і ненависть освітили його приспаний, ображений розум. Високі думки піднялися в ньому, шукаючи собі виходу. Стискувалися кулаки. Та було пізно. Вже надіті наручники, і на голову впала важка гумова палиця.

Анна Бедфорд не чула, що говорилося далі. Як громив Хауорд фашистський американський суд і підлих журналістів, що оглупляли американський народ. Не чула вона, яка буря зчинилася в залі, і що передавала Мері Купер та інші радіобрехуни й дезінформатори в ефір.

Буря протесту на багатотисячному мітингу Асоціації прогресивних діячів американської культури. Тут зібралися найкращі учені, художники, письменники, артисти. Було багато передових робітників. На трибуні професор Мітчелл:

— Цей ганебний суд над Хауордом і вся діяльність комісії Гувера, створеної ніби на захист американізму, це знищення американізму, це перетворення Америки в моральну катівню! Шляхи до миру не обсаджуються товпищами поліції та військовими базами. Військовими базами обсаджена дорога до банкрутства,— це сказав Рузвельт у 37-му році. Створивши злидні серед технічних чудес, ми мчимося до катастрофи з такою швидкістю, якої ще ніхто не знав в Америці. Ми прирекли вже Європу на її стародавнє прокляття — утримування величезних армій гарматного м'яса. Куди ми гонимо її? Хто сказав, що Америка існує на своїй власній планеті? А не на планеті американців, росіян, китайців, індусів, греків?! (Грім оплесків).

На трибуні письменник Роберт Річардсон. До будинку з шумом і ревом під'їжджає поліція. На трибуні Річардсон:

— ...Чому після одної з найбільших з усіх переможних війн ми поринули в таку глибоку психічну депресію? Чи не стали ми учасниками щонайбільшого безумства, яке будь-коли вражало людство? Чому в найвирішальніший для народів час наші солдати, письменники, учені, кінорежисери зробили буквально все для того, щоб світ пізнав нашу моральну мізерність і пустоту? Як це трапилось? І чи так це? Чи в такому ж духовному рам'ї ми входимо в історію середини XX століття? З поліцейськими знаменами над Америкою, що втратила свободу! Сьогодні ми піднеслися до вершин знання. Ми можемо нагрівати озера, моря, змінювати клімати суходолів, добувати синтетичні сполуки, в тому числі і їжу, в необмеженій кількості. В біологічних дослідженнях ми опанували вже ключі, дорожчі, ніж атомні, і ще страшніші!.. Яка тиша... Чому ніхто не аплодує? Чому страх виникає там, де люди науки століття мріяли знайти щастя людства? Ми можемо все, і ми ніщо! Тінь атомної бомби закрила світло. (Гамір, ремство). Все під замками Уолл-стріту!

Наука украдена! Весь інтелект нації оточено кулеметами! (Гамір посилюється). І над сталевими сейфами, над кістяками хмарочосів ніщо не піднялося, жодна жива книга для нащадків!..

Стук. Поліція вже в приміщенні. її намагаються не пропустити. Гамір. Брутальні вигуки. Стук.

— Затримайте поліцію!

— Я сідаю у в'язницю... Та нехай знає Америка, що Лінкольн, Джеферсон і Рузвельт сіли б теж зі мною сьогодні! Не пройшли б гуверовської перевірки лояльності. Під суд пішли б президенти, під суд!..

В той саме момент, коли поліцейські хотіли було схопити Роберта Річардсона, він підніс руки вгору і з гордо піднесеною головою пішов через величезний зал до виходу, супроводжуваний полісменами й вигуками: "Геть комісію Томаса!", "Хай живе свобода!", "Хай живе мир!", "Геть війну!", "Миру! Миру! Миру!"

Поспішно викликана в державний департамент, Анна Бедфорд входила в кабінет Кеннона. З цього кабінету диктувалася політика "приборкання комунізму" і "неминучості розгрому Радянського Союзу в атомній науковій війні". Анна все це знала, але ніколи не гадала, що її, маленьку співробітницю посольства, можуть викликати в цей фатальний кабінет.

— Перед вашим приходом я довго розглядав ваше фото,— тихо, якимсь задушевним оксамитовим голосом сказав Кеннон, тримаючи в руці і потім кладучи на стіл фото Анни.— У вашому обличчі є щось ідеальне. І містер Скотт мені теж про це писав.

— Я дуже вдячна, сер.

— У вас померла мати. Як жаль. Вона була чесна американка.

— Так, сер,— сказала Анна.

— Ви помічаєте, в мене трохи німецький акцент?

— Так, сер.

— Я дуже довго жив у Німеччині і Росії, хоч російську мову знаю погано. Але я дуже люблю Росію. Ви любите Росію? Еге ж? Ті берізки... Скільки лірики!.. О-о! Це дуже гарно!

Потім він підвівся. Анна теж.

— Сидіть, прошу вас.

Він почав ходити по кабінету.

— Скажіть мені, міс Бедфорд, що справило на вас в суді над Хауордом найбільше враження? Ви дуже переживали, як мені відомо.

— Так, сер, дуже,— сказала Анна. Мозок її шалено працював, і вся воля була напружена до найвищої міри. Що буде далі, ось через хвилину? В чому обвинуватить або чого зажадає цей чоловік? — Мене найдужче вразило ставлення народу до підсудного. Народ, мені здалося, сер...

— Співчуває йому! — сказав Кеннон, хвилюючись чи вдаючи схвильованість, дідько його знає.— Це жахливо. Тому я викликав вас і почуваю, що не помилився.

— Дякую.

— Американський народ наївний і довірливий, ось уже шість років його свідомість у полоні в росіян. І ці Хауорди, продажні душі, топлять нас. Все це дуже несподівано. Ви знаєте, який зчинився галас? Комісію Томаса доведеться, можливо, навіть закрити. Це трибуна СРСР. Тепер піде розкриття посольських таємниць, чорт знає, кому тільки ми довіряли!.. Міс Бедфорд!.. Ви завтра летите в Москву.

— Завтра?!

— Нам потрібна книга. Дуже спішно.

— Книга? Яка? — спитала Анна, вражена несподіванкою.

— Котру я вам доручаю написати. Докладно: як купували Хауорда російські комуністи, що це за тип. Друге: напишіть з душею, як то ви можете, про роботу посольства в Москві. Попутно опишіть російську природу, берізки й страждання народу, побільше страждань!

— Але, сер... Чи зможу я?..

— О! Ви дуже талановиті. Коли я читав тут: "О юність моя, що коять з тобою!" — в мене сльози виступили на очах.

— Сер, може, я... не знаю...

— Ні, ні! Саме ви, як дочка фермера, не чиновник, середня жінка, маленька! Яка знає російську мову, саме ви — дочка американського народу... Оце ми кинемо... П'ять мільйонів тиражу! Хай благословить вас бог...

— Сер, але пробачте...

— Гуд бай...

Аудієнція закінчена. Анна Бедфорд зрозуміла, що їй доведеться покинути Америку назавжди.

— Гуд бай...

— Страждань, міс Бедфорд, побільше страждань...

— Гуд бай. Книга буде, сер. Я вже майже всю її обдумала.

— Гуд бай... Так! Заголовок: Дамоклів меч над світом! От! Або просто: Росія тире війна!

Останні слова Кеннон кинув їй уже навздогін. Анна вийшла з кабінету.

— Ну? — спитала Глорія, секретарка Кеннона.

— Завтра лечу в Москву.

— В Москву? Анно, боронь боже. Заклинаю.— Глорія підійшла до подруги.— Одмовся негайно.

— Чому?

— Тільки, бога ради, Анно!

— Ну? Не лякай мене...

— Цього міста не буде.

— Як не буде?

— Я все тобі сьогодні розкажу.

Над океаном заходить сонце. Хмари, небо і весь океан, скільки оком сягнеш, на багато сотень кілометрів — все забарвлено кривавo-червоним світлом. Літаки мчаться на фантастичних швидкостях, і здається, не океанські води, а кров людства хвилюється під ними на землі.

Приходить ніч і знову день. Складні думки хвилюють Анну. Та ось зникає десь унизу в пливучому тумані Атлантика і Скандінавія: літак над безмежною Радянською країною. Інша музика в кабіні, інші картини полів. Земля. Шумлять передсвяткові вулиці Москви. Анна проїжджає в авто мимо Кремля. її зустрічав на аеродромі сам Марроу. Він одержав шифровку від Кеннона і зрозумів, що Анна робить кар'єру. Але що з нею? Чим вона так заклопотана?

— У вас дуже стомлений вигляд. Ви втомилися?

— Так.

— Але чому ви такі сумні? Ви повинні бути щасливі,— усміхається Марроу.— Мати таке доручення — це велика честь. Ви пригадуєте, я вам пророкував...

Анна нічого не відповіла. Вона дивилася на столицю нового світу, на Кремль, на людей, на їхню мирну працю, згадувала подвиги й жертви, які вчинив радянський народ в ім'я перемоги справжньої нової демократії. Москва, ось вона, ось новий світ, якому готує загибель її уряд. Як правдиво думав професор Громов, коли сказав у її присутності одного разу, з усією російською одвертістю: "Нічого, крім нещастя, імперіалізм не несе людству, і Аннушка, як співробітниця посольства імперіалістичної держави, хоче вона того чи не хоче, об'єктивно теж ворог людства". Звичайно, вона ворог людства, такий же, як і цей моральний покидьок Марроу, головний режисер шпигунської зграї гангстерів. Вона глянула на ницу фізіономію радника. Так, цей палій війни, і вона поруч нього... їй захотілося кричати.

Настали гнітючі часи життя в посольстві. Людиноненависництво, замасковане усмішками й зовнішнім показом лагідності паліїв війни, доводило Анну до знемоги. Як жити? Прикидатися до самого початку страхітливого всесвітнього злочину? А далі?

І от одного разу вона мало було не розповіла все професору Громову. Спершу то була розповідь про Америку, про братів, про культуру, про пресу. Віра Громова з мамою і Ярослав з двома товаришами слухали її з неприхованим подивом. В міру того як вона розповідала про життя своєї країни, уявлювана картина майбутніх спустошень, які готує її батьківщина світові, виникла перед нею з такою силою, що вона мимоволі спинилася нараз і подивилася на присутніх очима, повними туги й власної провини.

— О! Аннушка! От як усе дуже добре!.. — сказав професор Громов, виходячи з лабораторії.— А я думаю, коли ж вона... Так... Ну от. З приїздом, дорога, і з. приходом. З цієї нагоди навіть поцілую.— З цими словами Сергій Васильович поцілував Анну, як рідну дочку. Помітивши, однак, переміну в ній, він звернувся до всіх: — Слухайте, що ж це з нею? Аннушко, що з вами там стряслося в Америці?

— Нічого.

— Від чого ж у вас такий змучений вигляд? Неначе вас хтось напутив підкласти під наш будинок атомну бомбу, і ви мучитесь.

— Мені страшно,— сказала Анна, зблідши.

— Оце даремно. Я просто вам це забороняю,— сказав Громов, зрозумівши, що з нею робиться.— Я розумію страх ваших імперіалістів. Кінчається їхня епоха. Все розвалюється. Світ тікає з-під ніг. А вам чого боятися? Ви ж у них тільки гроші заробляєте, не більше, правда ж? Ну, признавайтеся?! Вам радіти треба.

— Сергію Васильовичу, ви не знаєте, що станеться в найближчі роки?

— Ну, не знаю, звичайно, але я можу догадуватися,— одпаде од Трумена Китай, можливо, й ще дещо. Криза схопить вас за горло. Розкриється ваш обман. Зростає ненависть пограбованих народів до вас...

— Перетвориться на купу мертвого каміння Москва!..— вихопилося в Анни.

— Оце ви даремно, — усміхнувся Громов, широко розкривши очі.— Зовсім даремно. От бачите, що вони там їй пообіцяли! — звернувся він нараз до своєї сім'ї.— Вона прийшла нас оплакувати.

— Сергію Васильовичу, мир набагато страшніший, ніж вам здається.

— Знову ж таки, кому страшніший. Нам, людям миру, він не страшний. Ми хороші друзі друзів і пречудові вороги ворогів. Це ми вже довели. Сили наші більші за сили війни. Вони ростуть. Які сили підіймаються в світі, Аннушко... Хм... Москва. Звичайно, страшний мир усьому імперіалізмові.

— Точиться війна нечувана...

— Дуже шкода. Ну, що ж, будь ласка,— сказав Громов.— Тільки майте на увазі, Аннушко,— око за око, зуб за зуб, атом за атом... Багато бачили ми сліз, страждань, розору. Спізнає їх і ваш народ. Посіє вітер на світі, пожне бурю.

Шумить, гуде посольство великої держави в Москві. Костюмований бал. Багато вин, горілок та віскі на довгих столах. Накурено, душно. Ледве видно на стінах гобелени. Куранти пробили дванадцять. Країни нової демократії пішли вже. Осталась Західна Європа, Африка й

Південна Азія. Маски знято. Говорити можна вільно. Посли пішли в апартаменти. Біля столів багато п'ють і їдять навстоячки і не зовсім охайно. Деякі п'ють так, наче місяць перед цим їх мучила непогамована спрага. Блукають спітнілі, посоловілі одинаки, стоять дипломатичні пари, топчуться з'юрмлені групи, обсипані попелом сигарет, без масок чи з масками на лобі. Всі швидко починають хмеліти, п'яніти, і звільнена від стримуючих умовностей ницість розлилася по всіх залах, по всіх затишних куточках. Розповзаються новини. Виба-зікується все, що приховують посли. Вигадується брехня.

— Цього бути не може.

— Присягаюся честю! По дорозі з Владивостока сам бачив. Це все ось-ось-ось!..

— Слухайте. Про це говорили під час війни, і то вже було безглуздо.

— Ну, я запевняю вас. В вагоні всі про це говорили, звичайно, пошепки... Поки що це тримається в страшенній таємниці... Коли я доповів послові...

— Ви певні у неминучості війни?

— Абсолютно. Вона неминуча й обов'язкова! Це вже буде цілковито наша війна. (Набік). О-о! Містер Марроу! Браво! У вас фігура чемпіона!

Підходить Марроу, добре підпилий. Фамільярний, ниций.

— Ким ми будемо воювати? Потрібні солдати,— де вони?

— Ну-ну!

— Ні, ви скажіть. Кого ми пошлемо на смерть? Хто піде за нас у бій?

— Чому?

— За що? За які ідеї? Ні, нехай він скаже, за які ідеї?

— За знищення комунізму. Це, на вашу думку, не ідея?

— Ні. Це мінус-ідея.

— Ідіть ви!

— Ах!.. Ну! Так-так-так. Бен! Скажіть, ви вірите, що можна перемагати за гроші?

— Но? Чому? А німці, іспанці, турки, англійці...

— Англійці? Ви певні?

— Абсолютно. Мусять же вони якось рятувати свою шкуру... Джім! Ей, британський лев! Поясніть йому, що ви змушені будете воювати.

— Ідіть під три чорти, хам.

— Ха-ха-ха! Га-га-га! Але це не ми з вами видумали, Джім. Так виходить. Це історична неминучість, нема чого єрепенитись.

П'ють. П'ють спраглі.

— Но, но, но... Я за німців. Це найдешевше. Витратимо невелику частину тих грошей, які ми платимо нашим солдатам...

— Величезні людські резерви. Набрати 25 дивізій...

— Абсолютно... Мало того, ми можемо це зробити, обумовивши, що вони, як найманці, не дістануть ніяких пенсій для ветеранів.

П'ють.

— Ей, ви можете реалізувати мої російські гроші?

— Скільки?

— Чемодан. Купив у Франкфурті. Шістдесят кіло.

— Можете їх викинути... прозіт... Ви чули, Сибір відходить від комунізму...

— Ви ідіот. В Сибіру робиться атомна бомба.

— Но. Тут ніякого знецінення не станеться. Ми можемо влаштувати так, щоб вони робили цю оплату в марках, а Сполучені Штати вносили б долари в німецьку державну скарбницю. Н-ну! Все продумане, ха-ха-ха...

— Хелло! "Британський союзник"! Ну, годі дутися!

— Дайте мені спокій. Ви п'яні.

— Однаково вам доведеться стати 49-м штатом. Згадаєте Черчілля. Ясно?

— Пробачте, я не хочу з вами розмовляти.

— Чому?

— Тому що ви американський хам.

— Мені наплювать. Хам чи не хам. Однаково ви вже зіграли в ящик. Анно, ці англійці ніяк не хочуть зрозуміти, що вони вже зіграли в ящик.

— Я ще раз кажу, ви — хам... Вам не вдасться перетворити Великобританію в авіаносець, а англійців у гарматне м'ясо. Не.смійте так розмовляти зі мною.

— Чому?

— Я протестую.

— Хе! Він протестує! Ха-ха-ха! Він протестує...

— Атомна бомба — ура!

— Зрозумів. Відповідаю одверто всім одразу. Всі ви, весь стародавній континент, байдужі і фізично втомлені. Потім, ви бідні! У вас уже нічого немає! Ви злиденні банкроти, гультяї, п'яниці й старі розпутники... Хм! Європа! Сміх!

— Постривайте, постривайте... А японці?! Вісімдесят п'ять мільйонів японців! То ідеальні солдати!

— Дозвольте, чим вони ідеальні?

— Вони... абсолютні невігласи.

— Ну, невігласи не тільки вони.

— Ви що хочете сказати?

— Я хочу сказати, що невігластво у підсумку ніколи...

— Ні, дозвольте. Я хочу знати...

— Момент. Я хочу сказати, в нас немає філософії. Це наше найвразливіше... а... а...

— Тобто?

— Філософія наша відстала на півтораста років. Тому не-не-не-е-ее... ніякі солдати... не... не це... ви зрозуміли мене? Е-е!.. Е-е!.. Е-е!..

— Ідіть к чорту...

В спальні радника хтось когось б'є по фізіономії.

Анна і редактор "Британського союзника".

— Міс Бедфорд, подивіться, на кого ми стали схожі. Прислухайтесь до цього убозтва думок...

— Мені дуже сумно. Підходить Марроу:

— О! Міс Бедфорд! З Вашінгтона є телеграма.

— Містер Кеннон?

— Так. Як книга? Готова?

— Ні. Але я її вже абсолютно всю обдумала.

— Як? Ви ще тільки думаєте? Отже, книги немає?

— Я кажу, думки всі зібрані. Я зараз сама вже як книга. А написати — це один тиждень.

— Ну-у...— Марроу наблизився до Анни з двозначною усмішкою.—Я розумію вас. Важко писати, дуже, правда? Важко висловитися. Особливо коли хочеться чогось іншого. Еге?.. Весна... лірики хочеться... Еге?.. Ну, не хвилюйтеся. Завтра ваш старий радник усе владнає. І ви будете йому вдячні, так?

— Тегеран, Ялта, Потсдам — все це суцільні помилки. Росіяни були абсолютно праві: час працює на них. На випадок чого, не дай бог, вони захоплять Європу.

— Ви думаєте?

— За один місяць.

— Ну?..

— От побачите. Мені іноді заходить у голову страшна думка: всі ці авіабази кругом... А що, коли ми їх будуємо для них!..

— Ну, знаєте, з такими думками треба зразу йти у відставку. Ми стукнемо їх атомками без попередження.

— Ви певні, що конгрес на це піде. А якщо ні?

— Чорт з ним. Ми примусимо його підкоритися "вищому інтелекту"...

Гасне світло.

Засвітіть! Що трапилось?! Спальня. Марроу й дружина.

— Мені гидко на тебе дивитися. (Вмикає світло). З яким презирством на тебе дивилися.

— Хто?

— Всі. Ти жалюгідний!

— Облиш... Не отруюй мене своїм поганющим психологізмом.

— Радник посольства, а поводишся, як клоун.

— Дай мені спокій!

— Навіщо ти це робиш? Тебе ніхто не поважає.

— Не потребую. Досить того, що мені догоджають. І слухають! Мене! Я роблю погоду! А не посол і ці вискочки Кеннони, Гревси.

— Вони теж зневажають тебе. Все одно ти ніколи не будеш в їхньому товаристві.

— Чорт з ними. Звичайно, на мені їдуть усі ці кар'єристи... Але автор "залізної завіси" між посольством і Росією я! І вони це знають. Вони пігмеї всі переді .мною! Всі!

— Годі блазня корчити. Вилетиш ти звідси, як пробка, згадаєш...

— Не вилечу... Я обскакаю їх усіх до одного, цих розхлябаних філософів і багатих молодчиків!

Телефонний дзвінок. Дружина:

— Чш-ш!.. Посол кличе... У, блазень... Марроу зникає.

Анна Бедфорд у своїй кімнаті коло телефону. Тихо:

— Ярослав? Це я. Анна... Я готова... Так... Зараз... Дуже важливо, дуже... Виходжу. Так. Ярослав...

Поклала трубку. Прислухалась. Потім сіла коло столу, взяла портрет матері. Заплакала. Потім пройшлася по кімнаті. Хотілося рухатися, вирватись. Потім знову сіла й глибоко задумалась, заплющивши очі. Чути невиразний шум, стук і крики. Та ось стук посилюється, стає тривожнішим. Анна розплющує очі — суд!

Вона бачить гнівні обличчя присяжних засідателів, свідків. Рідні брати й сестри. Журналісти, кінооператори, юрба. І над усім цим на трибуні Парнелл Томас. Він приголомшує аудиторію. Він знемагає, він увесь у поту, йому тісний комір, так понадувалися жили, він ладен знепритомніти. Але хай він умре, не сходячи з трибуни, він врятує Америку. Він уже майже врятував Америку!

— ...Немає для неї міри!.. Гамір.

Знехтувати наші часи... Патетична пауза.

Наш американський спосіб життя!.. Посягти на священні принципи нашої демократії! Відмовитися від підданства Америки!

Гамір, свист.

Від священних могил батька й матері!!!

— Вона не знайшла могил батька й матері! — почувся голос із публіки.

— Стук.

— Замовчіть! Заберіть його геть!

— Роззброювати Америку презирством до атомної бомби, посланої нам самим провидінням! Одвертати свідомість народу од війни й заводити в безодню кризи й розору... Чоловіки й жінки! Рятуйте Америку! Рятуйте Америку! (Гамір. П'є воду. Знемога. Гамір).

— Підсудна, признайтесь перед усім освіченим людством: чи визнаєте ви, що ви вчинили?!

— Так!

— Чуєте? Вона сказала — так! Вона сказала — так!

Вона хоче прикинутися божевільною й уникнути статті закону!

— Вона хоче миру.

Аудиторія в страшенному збудженні:

— Вона вчинила так, усвідомивши свій обов'язок, в ім'я людства! Вона не хоче війни!

— Хто дав їй право не хотіти війни?! — гримить Томас.— Вона співробітниця посольства в СРСР! Як вона посміла не хотіти війни?!

— Та коли мільйони американців не хочуть...

— Хто вам сказав?! Служники, заберіть його! (Забирають).— Вона закликає мільйони юнаків і дівчат Америки до розвалу держави!

— До миру! — кричить Анна. — До миру й щастя всіх народів!

— Це не наш лексикон.— Стук молотка, стук молотка, стук молотка. — Це московський зворот мови! Чи визнає підсудна,, що це московський зворот мови?

— Так!

— Все!!!

Цілковита перемога Томаса. Торжество й знемога. Грім оплесків, свист. Надають слово її нещасним братам. Тоді підійшли до неї брати й сестри.

— Анно,— сказали вони в один голос.— Ти одірвалася од Америки й не знаєш життя. Ти впізнаєш нас?

— Так.

— Ти впізнаєш мене, Анно? Це я кажу, твій старший брат Том.

— Так, — журно усміхнулася Анна.

— А я Марк, Анно.

— Так, Марк.

— Анно,— сказав Том, ледве стримуючи сльози,— можливо, середній американець, чорти б його вхопили, повинен бажати війни? Можливо, треба якось осідлати це людство, бо інакше ми луснемо, як булька на воді? Ти даремно не слухаєш радіо. Там про це щоденно трублять перші люди Америки.

— Перші гангстери, Том,— сказала Анна.— То перші гангстери Америки.

— Ти так думаєш? (До обвинувача Томаса). Ей! Тут щось не зовсім гаразд, сер. (До Анни). Я з тобою не сперечатимуся, Анно. Ти завжди була розумніша за нас. (До судді). Я все сказав, сер.

— Скажи, що вона зрадниця!

— Но, но, сер! Що таке зрада, і хто кого зрадив, про це ми ще повинні подумати.

— Так! Я зрадниця! — сказала Анна Бедфорд, підводячись. Ось вона вийшла на трибуну суду. — Юнаки й дівчата світу!

Юнаки й дівчата двох світів постали перед її духовним зором. Одні усміхалися й кричали їй славу, інші слухали її з подивом, треті були мертві. Одні лежали на полях битв, як барельєфи епохи. Другі стояли в граніті й бронзі на майданах столиць, треті садовили зелену алею в комунізм. Вона побачила свій світ.

— Увага! Вона призналася!.. Мікрофони! Журналісти, фотографи, кінорепортери — всі раптом

кинулись до неї, щоб зафіксувати кожен поворот, кожен подих.

— Продовжуйте! Підсудна може говорити далі.

— Зраджую невігластво й брехню. Зраджую тупу національну пихатість! (Гамір). Зраджую шпигунів і гангстерів! (Гамір посилюється). Зраджую Америку потвор, паліїв війни! (Гамір, вигуки). Творців пустель! Наклепників землі! Батьківщини! Якщо несеш ти світові катастрофу, звільни мене! Якщо злочинці заносять твоїми руками дамоклів меч над людством і меч опускається все нижче й нижче, ладний знову залити кров'ю мільйони людей... я одкидаю тебе! Я стаю на боці миру біля самої лінії! З половиною людства, що готове прийняти твій страшний виклик. Хай розсудить нас всесвітній трибунал!

Телефонний дзвінок, що видався Анні незвично сильним, примусив її опам'ятатись. Вона здригнулась і навіть скрикнула злегенька.

— Хелло!.. До посла? Так пізно! Так. Скажіть, іду. Поклавши трубку, вона задумалася. Потім знову вийшла на середину кімнати й почала озиратися. Потім вона взяла із столу портрет матері. Це єдине, що вона взяла з собою. І, немов і далі стоячи на трибуні суду, з поглядом, спрямованим далеко вперед, не помічаючи, здавалося, ні стін, ні дверей, вона покинула приміщення посольства й вийшла на вулицю.

Послові погано. Крім того; він ненавидить радника. Одягтися на костюмований вечір в трико боксера — яка мізерність! Потім, ця історія з Хауордом... Все. це він заварив, цей Марроу. Не радник — шулер якийсь... Тепер ця історія з книгою й телеграмою Кеннона!

— Слухайте, я ж вам доручив усю цю справуї — Скотт підійшов до Марроу і, не одриваючи від нього важкого ненависного погляду, кинув на стіл шифровку.

— Так, сер.

— Що — так? Книги ж немає?!

— Справа не тільки в книзі. Книга є.

— Як? Виходить, вона написала її?

— Написав Блейк. Я йому на всякий випадок замовив. Ось.— Марроу кладе на стіл рукопис.— Звичайно, у Блейка не вистачає поезії й лірики, але тепер уже не до цього. Ось нехай вона тут, у вашій присутності, її підпише, і...

— Марроу, це дуже... Я вдячний вам.— Скоттові трохи одлягло од серця.— Ви молодець. Я вам цього ніколи не забуду. (Бере рукопис). Могло бути дуже неприємно...

— Я це передбачив... Але!.. Не будемо згадувати. Між іншим, у неї сьогодні вихопилась одна фраза...

— Ну?

— Я, каже, змінила план. Я сама тепер книга...

— Справді? — Скотт подивився на Марроу. Знаючи радника, як брехуна без сорому й честі і сам бувши брехуном, він не повірив йому. Однак... а що, коли правда? Скотт відклав рукопис.— Що ви кажете?.. Уявіть собі... слухайте, а що, коли ця Бедфорд взагалі?.. Вона ж дочка фермера... Ну, гаразд... (У телефон). Просіть міс Бедфорд...

Входить секретар.

— Міс Бедфорд немає, сер.

— Як нема? А де вона?

— її немає в приміщенні посольства. Вона вийшла. Що творилося в посольстві до самого ранку, можна

собі уявити. Обшукали увесь будинок. Нишпорили по місту. Дзвонили в інші посольства. Подзвонили бразіль-ському раднику. Бразільський радник заснув з перепою. Прокинувшись, він, крім телефонного дзвінка, почув гул танків, що проходили на парад в напрямі Красної площі. Подумавши, що росіяни вже попереджують задум, про що говорили й чого побоювались на балу, він кинувся диктувати телеграму в Ріо-Жанейро про початок просування радянських механізованих сил на Захід.

Голландський секретар з тієї ж причини кинувся в ванну кімнату й, уявивши, що йому не минути лиха, заходився рубати водогінну трубу, в якій повинен ось-ось статися згубний вибух.

— Вона пішла писати свою книгу. Вона вам правду сказала... Як? Покажіть! Отут? Так? — Скотт в лютості кидався по кабінету.— Можете пакувати чемодани. Все! Нам тут більше немає чого робити!

Ні один дипломат з посольства Скотта не був присутній на параді. Всі писарі "правди про Росію", дезінформатори, все, що пило, базікало й смакувало майбутні вбивства всю ніч на балу в посольстві головного "боса",— все стояло, одягнуте у форму, коло трибун, усміхалося, хмурилося, задирало голови до неба, де, стрясаючи майдан гуркотом, пролітали нові радянські літаки.

Прекрасна Москва Першого травня!

Багато на світі є міст, багатих на пишні палаци, старовину, найміцніші сейфи, храми. Є неосяжні міста — столиці. Є міста, що вражають шаленою висотою будинків і людською метушнею. Є благородні міста — старики, є колишні владики, є гамірливі міста-вертопрахи, законодавці мод. Є заокеанські добрячі міста-злочинці. Десь на острові на старих морських шляхах є понурі міста-пірати й грабіжники, повні коштовностей. Є міста поетів і закоханих. Міста давно-давно вимерлих художників і великих зодчих, що викликають шанобливі захоплення туристів. Є гарні міста давно минулої слави.

Та немає на світі міста, кращого за Москву. Немає міста дорожчого і немає міста потрібнішого для людства. Це місто-надія. Не висотою хмарочосів і радіощогл підноситься воно над столицями старого світу. Воно само — висота. В ньому створені найвищі діла сучасності. В ньому сказані найдорожчі слова народам на тисячі років наперед. Воно все звернене в майбутнє.

На Красній площі гримить музика. Вже понад сто народів пройшло перед великим Мавзолеєм з квітами, дітьми й знаменами.

Проходять гості з країн нової демократії Заходу й Сходу із своїми прапорами. Яка розмаїтість облич і одягу і яка єдність почуттів! На прапорах: "Миру! Не просимо — вимагаємо!", "Геть паліїв війни!", "Очистимо землю од насильників!", "Хай живе дружба народів!" Хай живе Мир!

У величезному людському потокові, в сім'ї Громових, з Сергієм Васильовичем, Вірою, її чоловіком і Ярославом іде Анна, приголомшена й піднесена одночасно. Відчуття волі, життєствердження, приналежності до передового людства й надія — всі почуття, які ніколи вже ш зітруться з її пам'яті, все на її обличчі і в очах, звернених до трибуни Миру.

1949 р.